

ΑΛΚΜΗΝΗΣ Α. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

© Ἡ Ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία
Πανεπιστημίου 22, Ἀθήναι 106 72

ISSN 1105-7785
ISBN 960-7036-58-1

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΛΟΥΣΗ ΜΠΡΑΤΖΙΩΤΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: ΝΤΙΑΝΑ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τὰ σχέδια εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίον:

Ch. Dugas, J. Berchmans, M. Clemmensen

LE SANCTUAIRE D'ALÉA ATHÉNA À TEGÉE

Librairie Orientaliste Paul Geuthner

Paris 1924

Εἰκόνα ἐξωφύλλου

Κεφάλι Ἀχιλλέου μὲ ἀττικό κράνος.

Ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ

τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς στὴν Τεγέα.

Δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο,

ἀρ. εὔρ. 180.

Εἰκόνα ὀπισθοφύλλου

Κεφάλι τῆς λεγόμενης Ὑγείας.

Ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς στὴν Τεγέα.

Δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ἀρ. εὔρ. 3602.

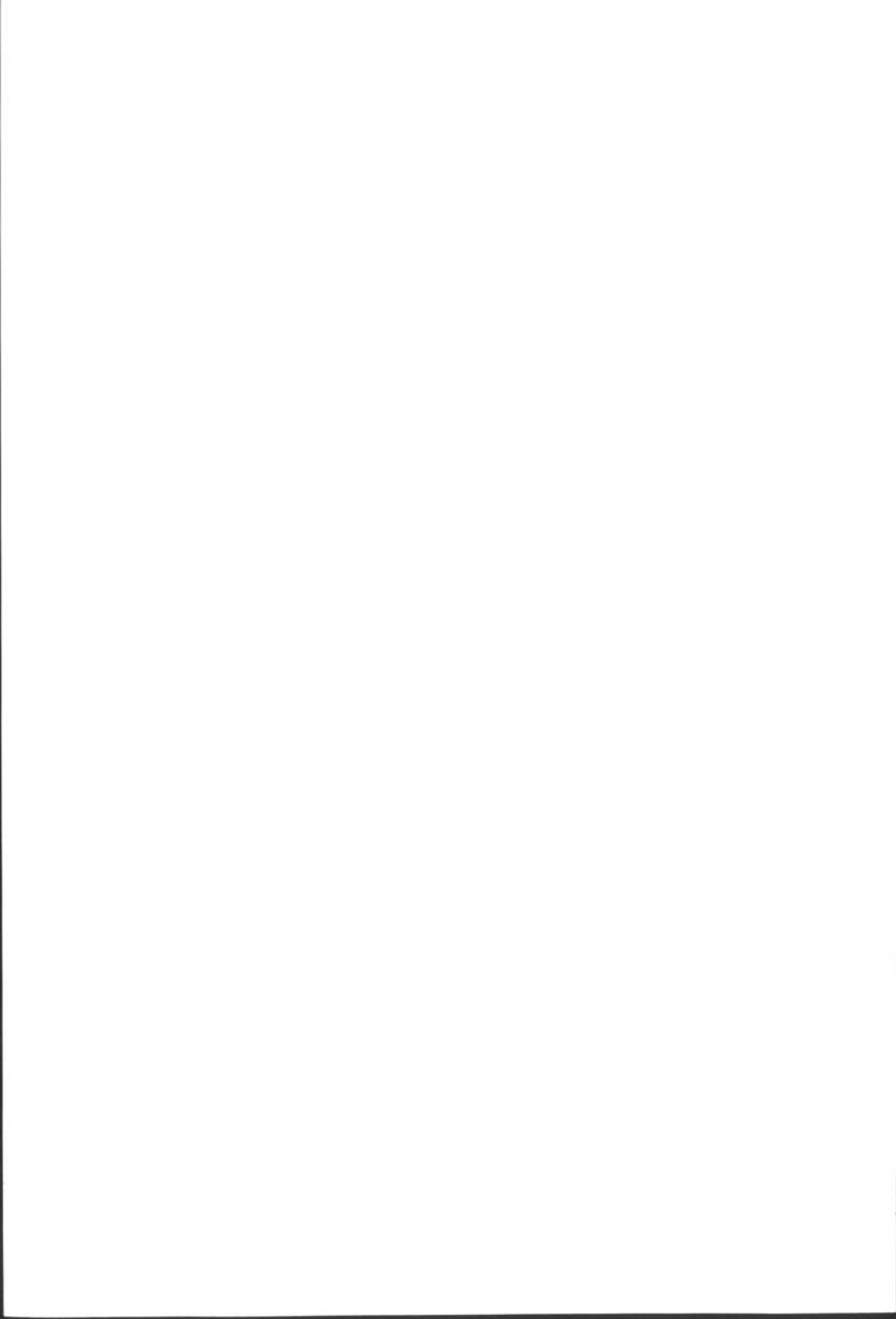
ΑΛΚΜΗΝΗΣ Α. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Δ.Φ.
Ἀρχαιολόγου

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

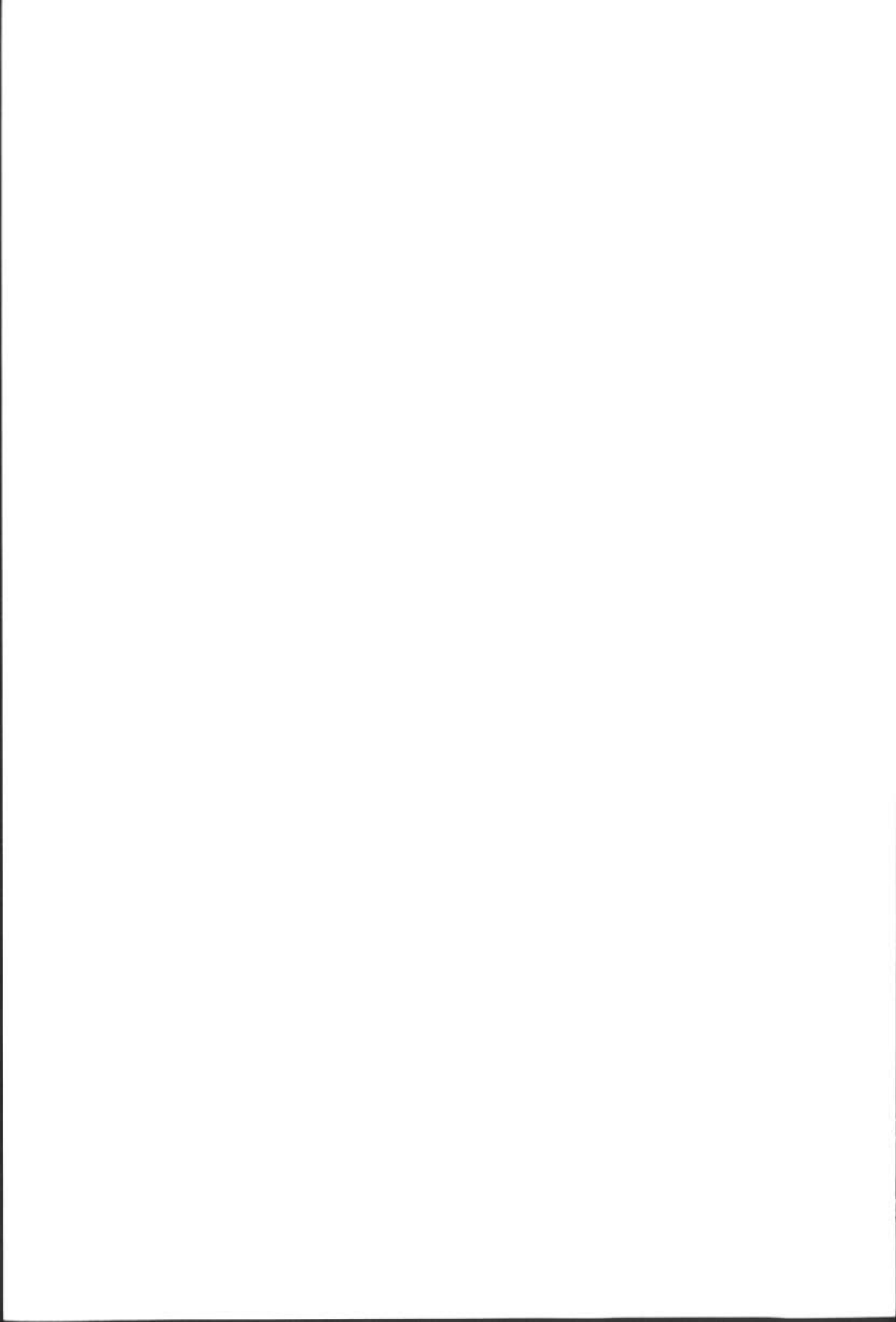

ΑΘΗΝΑ 1996

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ	
ΑΡΚΑΔΙΚΑ (VIII), 44, 7-49, 1.....	9
Η ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΓΕΑ.....	21
ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ	
ΑΙΘΟΥΣΑ ΘΡΟΝΩΝ.....	46
ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΗΛΕΦΟΥ (ΗΡΑΚΛΗ).....	54
ΑΙΘΟΥΣΑ ΠΑΝΟΣ.....	74
ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΧΕΜΟΥ.....	92
ΑΥΛΗ.....	97
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	99

ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ
ΑΡΚΑΔΙΚΑ (VIII), 44, 7-49, 1

Τοῦ δὲ καλουμένου Χώματος ἐν δεξιᾷ πεδίον ἐστὶ τὸ 7
Μανθουρικόν· ἔστι δὲ ἐν ὄροις ἤδη Τεγεατῶν τὸ πεδίον, ὃν
σταδίων πού πεντήκοντα μάλιστα ἄχρι Τεγέας. ἔστι δὲ ὄρος
οὐ μέγα ἐν δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ καλούμενον Κρήσιον· ἐν δὲ αὐτῷ
τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀφνειοῦ πεποιήται. Ἀερόπη γὰρ Κηφέως τοῦ
Ἀλέου συνεγένετο Ἄρης, καθὰ οἱ Τεγεᾶται λέγουσι· καὶ ἡ
μὲν ἀφίησιν ἐν ταῖς ὠδίσι τὴν ψυχὴν, ὃ δὲ παῖς καὶ τε 8
θνηκυίας εἶχετο ἔτι τῆς μητρός, καὶ ἐκ τῶν μαστῶν εἴλκεν
αὐτῆς γάλα πολὺ καὶ ἄφθονον. καί, ἦν γὰρ τοῦ Ἄρεως
γνώμη τὰ γινόμενα, τούτων ἕνεκα Ἀφνειὸν τὸν θεὸν ὀνο-
μάζουσι· τῷ δὲ παιδίῳ ὄνομα τεθῆναί φασιν Ἀέροπον. ἔστι
δὲ κατὰ τὴν ἐς Τεγέαν ὁδὸν Λευκῶνιος καλουμένη κρήνη·
θυγατέρα δὲ Ἀφείδαντος λέγουσιν εἶναι τὴν Λευκῶνην, καὶ
οὐ πόρρω τοῦ Τεγεατῶν οἱ ἄστεως μνημᾶ ἐστίν.

45. Τεγεᾶται δὲ ἐπὶ μὲν Τεγεάτου τοῦ Λυκάονος τῇ χώρᾳ
φασὶν ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι μόνη τὸ ὄνομα, τοῖς δὲ ἀνθρώποις
κατὰ δήμους εἶναι τὰς οἰκίσεις, Γαρεάτας καὶ Φυλακεῖς καὶ
Καρνάτας τε καὶ Κορυθεῖς, ἔτι δὲ Πωταχίδας καὶ Οἰάτας
Μανθυρεῖς τε καὶ Ἐχευήθεις· ἐπὶ δὲ Ἀφείδαντος βασιλεύοντος
καὶ ἑνατὸς σφισι δῆμος προσεγένετο Ἀφείδαντες. τῆς δὲ ἐφ'
ἡμῶν πόλεως οἰκιστῆς ἐγένετο Ἄλεος. Τεγεάταις δὲ παρέξ 2
ἢ τὰ Ἀρκάδων κοινά, ἐν οἷς ἔστι μὲν ὁ πρὸς Ἰλίῳ πόλεμος,
ἔστι δὲ τὰ Μηδικά τε καὶ ἐν Διπαιεύσιν ὁ πρὸς Λακεδαιμο-
νίους ἀγών, παρέξ οὖν τῶν καταλελεγεμένων ἰδία Τεγεάταις
ἐστὶν αὐτοῖς τοσάδε ἐς δόξαν. τὸν γὰρ ἐν Καλυδῶνι ὑν
Ἄγκαϊὸς ὑπέμεινε ὁ Λυκούργου τρωθεῖς, καὶ Ἀταλάντη το-
ξεύει τὸν ὑν, καὶ ἔτυχε πρώτη τοῦ θηρίου· τούτων ἕνεκα αὐτῇ
ἢ κεφαλῇ τε τοῦ ὑὸς καὶ τὸ δέρμα ἀριστεία ἐδόθη. Ἡρα- 3
κλειδῶν δὲ ἐς Πελοπόννησον κατιόντων Ἐχεμος ὁ Ἀερόπου

Τεγεάτης ἐμονομάχησεν ἰδίᾳ πρὸς Ὑλλον, καὶ ἐκράτησε τοῦ Ὑλλου τῇ μάχῃ. Λακεδαιμονίους τε οἱ Τεγεᾶται πρῶτοι Ἀρκάδων σφίσιν ἐπιστρατεύσαντας ἐνίκησαν, καὶ αἰχμαλώτους αἰροῦσιν αὐτῶν τοὺς πολλούς.

- 4 Τεγεᾶται δὲ Ἀθηναῖς τῆς Ἀλέας τὸ ἱερόν τὸ ἀρχαῖον ἐποίησεν Ἄλεος· χρόνῳ δὲ ὕστερον κατεσκευάσαντο οἱ Τεγεᾶται τῇ θεῷ ναὸν μέγαν τε καὶ θέας ἄξιον. ἐκείνο μὲν δὴ πῦρ ἠφάνισεν ἐπινεμηθὲν ἐξαίφνης, Διοφάντου παρ' Ἀθηναίους ἄρχοντος, δευτέρῳ δὲ ἔτει τῆς ἕκτης καὶ ἐνενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἣν Εὐπόλεμος Ἥλειος ἐνίκα στάδιον. ὁ δὲ ναὸς ὁ ἐφ' ἡμῶν πολὺ δὴ τι τῶν ναῶν, ὅσοι Πελοποννησίους εἰσὶν, ἐς κατασκευὴν προέχει τὴν ἄλλην καὶ ἐς μέγεθος. ὁ μὲν δὴ πρῶτός ἐστιν αὐτῷ κόσμος τῶν κίωνων Δῶριος, ὁ δὲ ἐπὶ τούτῳ Κορίνθιος· ἐστήκασι δὲ καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ κίονες ἐργασίας τῆς Ἰώνων. ἀρχιτέκτονα δὲ ἐπυνθανόμην Σκόπαν αὐτοῦ γενέσθαι τὸν Πάριον, ὃς καὶ ἀγάλματα πολλαχού τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ δὲ καὶ περὶ Ἰωνίαν τε καὶ Καρίαν ἐποίησε.
- 6 τὰ δὲ ἐν τοῖς αἰετοῖς, ἔστιν ἔμπροσθεν ἡ θῆρα τοῦ υἱὸς τοῦ Καλυδωνίου· πεπονημένου δὲ κατὰ μέσον μάλιστα τοῦ υἱὸς τῇ μὲν ἐστὶν Ἀταλάντη καὶ Μελέαγρος καὶ Θησεὺς Τελαμών τε καὶ Πηλεὺς καὶ Πολυδεύκης καὶ Ἰόλαος, ὃς τὰ πλείστα Ἡρακλεῖ συνέκαμνε τῶν ἔργων, καὶ Θεοτίου παῖδες, ἀδελφοὶ δὲ
- 7 Ἀλθαίας, Πρόθους καὶ Κομήτης· κατὰ δὲ τοῦ υἱὸς τὰ ἔτερα Ἀγκαῖον ἔχοντα ἤδη τραύματα καὶ ἀφέντα τὸν πέλεκυν ἀνέχων ἐστὶν Ἐποχος, παρὰ δὲ αὐτὸν Κάστωρ καὶ Ἀμφιάραος Ὀϊκλέους, ἐπὶ δὲ αὐτοῖς Ἰππόθους ὁ Κερκυῖνος τοῦ Ἀγαμήδους τοῦ Στυμφήλου· τελευταῖος δὲ ἐστὶν εἰργασμένος Πειρίθους. τὰ δὲ ὀπισθεν πεπονημένα ἐν τοῖς αἰετοῖς Τηλέφου πρὸς Ἀχιλλέα ἐστὶν ἐν Καΐκου πεδίῳ μάχῃ.

46. Τῆς δὲ Ἀθηναῖς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀλέας τὸ ἀρχαῖον, σὺν δὲ αὐτῇ καὶ υἱὸς τοῦ Καλυδωνίου τοὺς ὀδόντας ἔλαβεν ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς Αὐγουστος, Ἀντώνιον πολέμῳ καὶ τὸ Ἀντω-

νίου νικήσας συμμαχικόν, ἐν ᾧ καὶ οἱ Ἀρκάδες πλὴν Μαντι-
 νέων ἦσαν οἱ ἄλλοι. φαίνεται δὲ οὐκ ἄρξας ὁ Αὔγουστος 2
 ἀναθήματα καὶ ἔδη θεῶν ἀπάγεσθαι παρὰ τῶν κρατηθέντων,
 καθεστηκότες δὲ ἐκ παλαιοῦ χρησάμενος ... Ῥωμαίοις δὲ τῆς
 Ἀθηνᾶς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀλέας ἐς τὴν ἀγορὰν τὴν ὑπὸ
 Αὐγούστου ποιηθεῖσαν, ἐς ταύτην ἐστὶν ἰόντι. τοῦτο μὲν δὴ 5
 ἐνταῦθα ἀνάκειται ἐλέφαντος διὰ παντὸς πεπονημένον, τέχνη
 δὲ Ἐνδοίου· τοῦ δὲ υἱὸς τῶν ὀδόντων κατεᾶχθαι μὲν τὸν ἕτε-
 ρόν φασιν οἱ ἐπὶ τοῖς θαύμασιν, ὁ δ' ἔτι ἐξ αὐτῶν λειπόμε-
 νος ἀνέκειτο ἐν βασιλέως κήποις, ἐν ἱερῷ Διονύσου, τὴν πε-
 ρίμετρον τοῦ μήκους παρεχόμενος ἐς ἡμῖς μάλιστα ὀργυιᾶς.

47. Τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν Τεγέα τὸ ἐφ' ἡμῶν ἐκομίσθη μὲν ἐκ
 δήμου τοῦ Μανθουρέων, Ἰππία δὲ παρὰ τοῖς Μανθουρεῦσιν
 εἶχεν ἐπίκλησιν, ὅτι τῷ ἐκείνων λόγῳ γινομένης τοῖς θεοῖς
 πρὸς Γίγαντας μάχης ἐπήλασεν Ἐγκελάδῳ ἵππων τὸ ἄρμα.
 Ἀλέαν μέντοι καλεῖσθαι καὶ ταύτην ἐς τε Ἑλληνας τοὺς
 ἄλλους καὶ ἐς αὐτοὺς Πελοποννησίους ἐκνενίκηκε. τῷ δὲ
 ἀγάλματι τῆς Ἀθηνᾶς τῇ μὲν Ἀσκληπιός, τῇ δὲ Ὑγεία πα-
 ρεστῶσα ἐστὶ λίθου τοῦ Πεντελησίου, Σκόπα δὲ ἔργα Παρί-
 ου. ἀναθήματα δὲ ἐν τῷ ναῷ τὰ ἀξιολογώτατα, ἔστι μὲν 2
 τὸ δέρμα υἱὸς τοῦ Καλυδωνίου, διεσῆπετο δὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου
 καὶ ἐς ἅπαν ἦν τριχῶν ἤδη ψιλόν, εἰσὶ δὲ αἱ πέδαι κρεμά-
 μεναι, πλὴν ὅσας ἠφάνισεν αὐτῶν ἰός, ἃς γε ἔχοντες Λακε-
 δαιμονίων οἱ αἰχμάλωτοι τὸ πεδίον Τεγεάταις ἔσκαπτον. κλί-
 νη τε ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ Αὔγης εἰκὼν γραφῇ μεμιμημέ-
 νη, Μαρπήσσης τε ἐπίκλησιν Χοίρας, γυναικὸς Τεγεάτιδος,
 ἀνάκειται τὸ ὄπλον. ταύτης μὲν δὴ ποιησόμεθα καὶ ὕστε- 3
 ρον μνήμην· ἱερᾶται δὲ τῇ Ἀθηνᾷ παῖς χρόνον οὐκ οἶδα ὅσον
 τινά, πρὶν δὲ ἠβάσκειν καὶ οὐ πρόσω, τὴν ἱερωσύνην. τῇ θεῷ
 δὲ ποιηθῆναι τὸν βωμὸν ὑπὸ Μελάμποδος τοῦ Ἀμυθᾶνος λέ-
 γουσιν· εἰργασμένοι δὲ ἐπὶ τῷ βωμῷ Ῥέα μὲν καὶ Οἰνὴ νύμ-
 φη παῖδα ἔτι νήπιον Δία ἔχουσιν, ἐκατέρωθεν δὲ εἰσι τέσσα-

ρες ἀριθμόν, Γλαύκη καὶ Νέδα καὶ Θεισόα καὶ Ἀνθρακία, τῇ δὲ Ἰδη καὶ Ἀγνώ καὶ Ἀλκινόη τε καὶ Φρίξα πεποιήται δὲ καὶ Μουσῶν καὶ Μνημοσύνης ἀγάλματα.

4 Τοῦ ναοῦ δὲ οὐ πόρρω στάδιον χῶμα γῆς ἐστί, καὶ ἄγουσιν ἀγῶνας ἐνταῦθα, Ἀλεαῖα ὀνομάζοντες ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν δὲ Ἀλώτια, ὅτι Λακεδαιμονίων τὸ πολὺ ἐν τῇ μάχῃ ζῶντας εἶλον. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον τοῦ ναοῦ κρήνη, καὶ ἐπὶ ταύτῃ βιασθῆναι τῇ κρήνῃ φασὶν Αὔγην ὑπὸ Ἡρακλέους, οὐχ ὁμολογοῦντες Ἐκαταίῳ τὰ ἐς αὐτήν. ἀπωτέρω δὲ τῆς κρήνης ὅσον σταδίοις τρισίν ἐστιν Ἐρμοῦ ναὸς Αἰπύτου.

5 Τεγεάταις δὲ ἐστί καὶ ἄλλο ἱερὸν Ἀθηνᾶς Πολιάτιδος· ἐκάστου δὲ ἅπαξ ἔτους ἱερεὺς ἐς αὐτὸ ἔσεισι. τὸ τοῦ Ἐρύματος ἱερὸν ὀνομάζουσι, λέγοντες ὡς Κηφέϊ τῷ Ἀλέου γένοιτο δωρεὰ παρὰ Ἀθηνᾶς ἀνάλωτον ἐς τὸν πάντα χρόνον εἶναι Τεγέαν· καὶ αὐτῷ φασὶν ἐς φυλακὴν τῆς πόλεως ἀποτεμοῦσαν
6 τὴν θεὸν δοῦναι τριχῶν τῶν Μεδούσης. ἐς δὲ τὴν Ἄρτεμιν τὴν Ἠγεμόνην τὴν αὐτὴν τοιάδε λέγουσιν. Ὀρχομενίων τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ τυραννίδα ἔσχεν Ἀριστομηλίδας· ἐρασθεῖς δὲ Τεγεάτιδος παρθένου καὶ ἐγκρατῆς ὅτῳ δὴ τρόπῳ γενόμενος ἐπιτρέπει τὴν φρουρὰν αὐτῆς Χρονίῳ. καὶ ἦ μὲν, πρὶν ἀναχθῆναι παρὰ τὸν τύρρανον, ἀποκτίνουσι ἑαυτὴν ὑπὸ δείματος τε καὶ αἰδοῦς, Χρόνιον δὲ Ἀρτέμιδος ἐπήγειρεν ὄψις ἐπὶ Ἀριστομηλίδαν· φονεύσας δὲ ἐκείνον καὶ ἐς Τεγέαν φυγῶν ἐποίησεν ἱερὸν τῇ Ἀρτέμιδι.

48. Τῆς ἀγορᾶς δὲ μάλιστα εἰκουίας πλίνθω κατὰ τὸ σχῆμα, Ἀφροδίτης ἐστὶν ἐν αὐτῇ ναὸς καλουμένης ἐν πλινθίῳ καὶ ἄγαλμα λίθου. στήλαις δὲ ἐπειρασμένοι τῇ μὲν Ἀντιφάνης ἐστὶ καὶ Κρίσος καὶ Τυρωνίδας τε καὶ Πυρρίας, οἱ νόμους Τεγεάταις θέμενοι τιμὰς καὶ ἐς τόδε παρ' αὐτῶν ἔχουσιν· ἐπὶ δὲ τῇ ἐτέρα στήλῃ πεποιημένος ἐστὶν Ἰάσιος, ἵππου τε ἐχόμενος καὶ κλάδον ἐν τῇ δεξιᾷ φέρων φοίνικος· νικῆσαι δὲ ἵππῳ φασὶν ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸν Ἰάσιον, ὅτε Ἡρα-

κλήης ἔθετο ὁ Θηβαῖος τὰ Ὀλύμπια. ἐν μὲν δὴ Ὀλυμπία 2
 κοτίνου τῷ νικῶντι δίδοσθαι στέφανον καὶ ἐν Δελφοῖς δάφ-
 νης, τοῦ μὲν ἤδη τὴν αἰτίαν ἀπέδωκα ἐν τοῖς ἐς Ἡλείους,
 τοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔπειτα δηλώσω· ἐν Ἰσθμῷ δὲ ἡ πίτυς καὶ
 ἐν Νεμέᾳ τὰ σέλινά ἐπὶ τοῦ Παλαίμονος καὶ τοῦ Ἀρχεμόρου
 τοῖς παθήμασιν ἐνομίσθησαν. οἱ δὲ ἀγῶνες φοῖνικος ἔχουσιν
 οἱ πολλοὶ στέφανον· ἐς δὲ τὴν δεξιάν ἐστι καὶ πανταχοῦ τῷ
 νικῶντι ἐστιθέμενος φοῖνιξ. ἐνομίσθη δὲ ἐπὶ τοιῷδε· Θησέα 3
 ἀνακομιζόμενον ἐκ Κρήτης φασὶν ἐν Δήλῳ ἀγῶνα ποιήσασθαι
 τῷ Ἀπόλλωνι, στεφανοῦν δὲ αὐτὸν τοὺς νικῶντας τῷ φοῖνι-
 κι. τοῦτο μὲν δὴ ἄρξαι λέγουσιν ἐντεῦθεν· τοῦ δὲ φοῖνικος τοῦ
 ἐν Δήλῳ μνήμη ἐποιήσατο καὶ Ὅμηρος ἐν Ὀδυσσεύς ἰκε-
 σία πρὸς τὴν Ἀλκίνοῦ θυγατέρα.

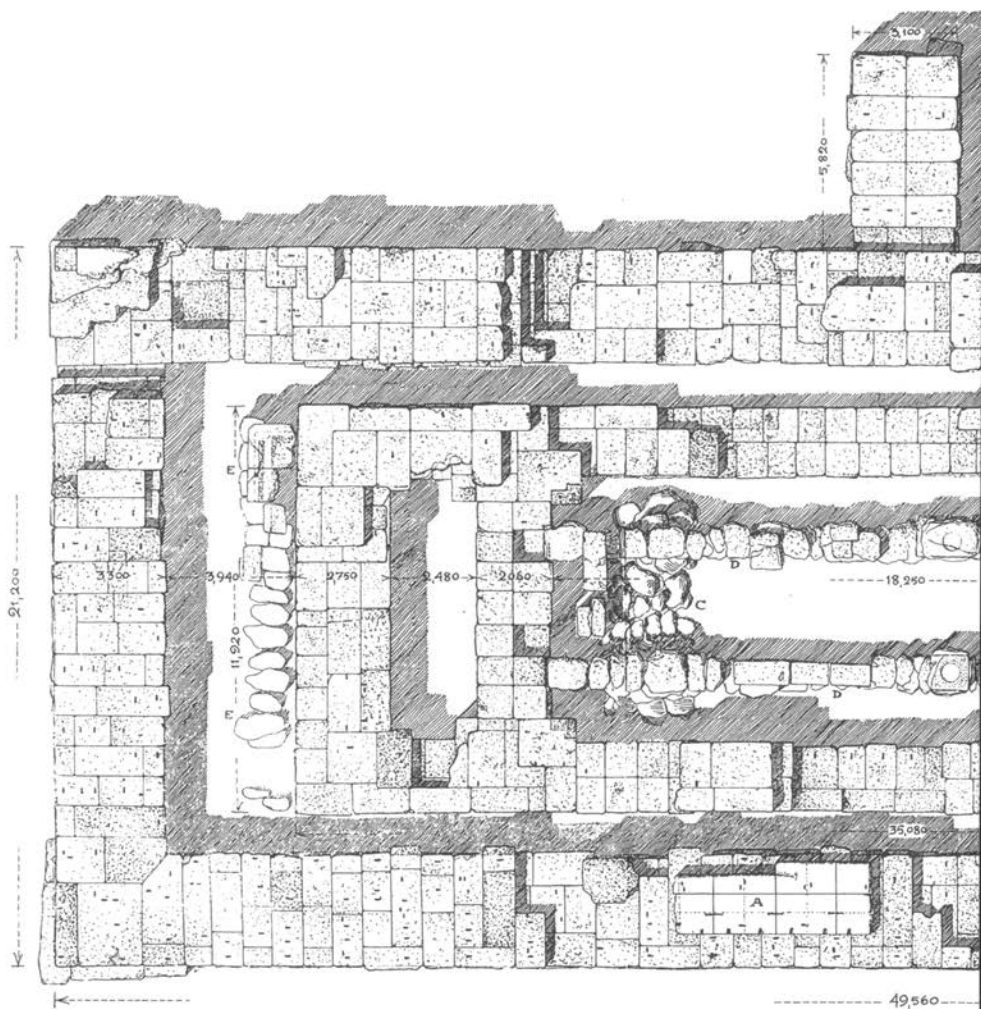
Ἔστι δὲ καὶ Ἄρεως ἄγαλμα ἐν τῇ Τεγεατῶν ἀγορᾷ. τοῦτο 4
 ἐκτετύπεται μὲν ἐπὶ στήλῃ, Γυναικοθοῖναν δὲ ὀνομάζουσιν
 αὐτόν. ὑπὸ γὰρ τὸν Λακωνικὸν πόλεμον καὶ Χαρίλλου τοῦ
 Λακεδαιμονίων βασιλέως τὴν πρώτην ἐπιστρατεῖαν λαβοῦσαι
 αἱ γυναῖκες σφισιν ὄπλα ἐλόχων ὑπὸ τὸν λόφον ὃν Φυλα-
 κτρίδα ἐφ' ἡμῶν ὀνομάζουσι· συνελθόντων δὲ τῶν στρατοπέ-
 δων καὶ τολμήματα ἀποδεικνυμένων ἐκατέρωθεν τῶν ἀνδρῶν
 πολλὰ τε καὶ ἄξια μνήμης, οὕτω φασὶν ἐπιφανῆναί σφισι τὰς 5
 γυναῖκας, καὶ εἶναι τὰς ἐργασαμένας ταύτας τῶν Λακεδαιμο-
 νίων τὴν τροπὴν, Μάρπησσαν δὲ τὴν Χοίραν ἐπονομαζομέ-
 νην ὑπερβαλέσθαι τῇ τόλμῃ τὰς ἄλλας γυναῖκας, ἀλῶναι δὲ
 ἐν τοῖς Σπαρτιάταις καὶ αὐτὸν Χάριλλον· καὶ τὸν μὲν ἀφε-
 θέντα ἄνευ λύτρων, καὶ ὄρκον Τεγεάταις δόντα μήποτε Λα-
 κεδαιμονίους στρατεύσειν ἔτι ἐπὶ Τεγέα, παραβῆναι τὸν
 ὄρκον, τὰς γυναῖκας δὲ τῷ Ἄρει θῆσαι τε ἄνευ τῶν ἀνδρῶν
 ἰδία τὰ ἐπινίκια, καὶ τοῦ ἱερείου τῶν κρεῶν οὐ μεταδοῦναι
 σφᾶς τοῖς ἀνδράσιν. ἀντὶ τούτων μὲν τῷ Ἄρει γέγονεν ἐπί-
 κλησις· πεποίηται δὲ καὶ Διὸς Τελείου βωμὸς καὶ ἄγαλμα 6
 τετράγωνον· περισσῶς γὰρ δὴ τι τῷ σχήματι τούτῳ φαίνον-

ταί μοι χαίρειν οἱ Ἀρκάδες. καὶ μνήματά ἐστιν ἐνταῦθα Τεγεάτου τοῦ Λυκάονος καὶ Μαιρᾶς γυναικὸς τοῦ Τεγεάτου· θυγατέρα Ἄτλαντός φασιν εἶναι τὴν Μαιράν, ἧς δὴ καὶ Ὅμηρος ἐποίησατο μνήμην ἐν Ὀδυσσεύς λόγοις πρὸς Ἀλκίνοον περί τε ὁδοῦ τῆς ἐς ἄδην καὶ ὀπόσων ἐθεάσατο ἐκεῖ τὰς ψυχάς. 7 Τὴν δὲ Εἰλειθυίαν οἱ Τεγεᾶται, καὶ γὰρ ταύτης ἔχουσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ ναὸν καὶ ἄγαλμα, ἐπονομάζουσιν Αὔγην ἐν γόνασι, λέγοντες ὡς Ναυπλίῳ παραδοίῃ τὴν θυγατέρα Ἄλεος ἐντειλάμενος ἐπανάγοντα αὐτὴν ἐς θάλασσαν καταποντώσαι· τὴν δέ, ὡς ἤγετο, πεσεῖν τε ἐς γόνατα καὶ οὕτω τεκεῖν τὸν παῖδα ἔνθα τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ τὸ ἱερόν. οὗτος ὁ λόγος διάφορος μὲν ἐστὶν ἐτέρῳ λόγῳ, λάθρα τὴν Αὔγην τεκεῖν τοῦ πατρὸς καὶ ἐκτεθῆναι τὸν Τήλεφον λέγοντι ἐς τὸ ὄρος τὸ Παρθένιον, καὶ τῷ παιδί ἐκκειμένῳ δίδοναι γάλα ἔλαφον· λέγεται δὲ οὐδὲν ἦσσαν καὶ οὗτος ὑπὸ Τεγεατῶν ὁ λόγος. 8 πρὸς δὲ τῷ ἱερῷ τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ Γῆς βωμός. ἔχεται δὲ τοῦ βωμοῦ λίθου λευκοῦ στήλη· ἐπὶ δὲ αὐτῆς Πολύβιος ὁ Λυκόρτα καὶ ἐπὶ ἑτέρα στήλῃ τῶν παίδων τῶν Ἀρκάδος Ἐλατός ἐστιν εἰργασμένος.

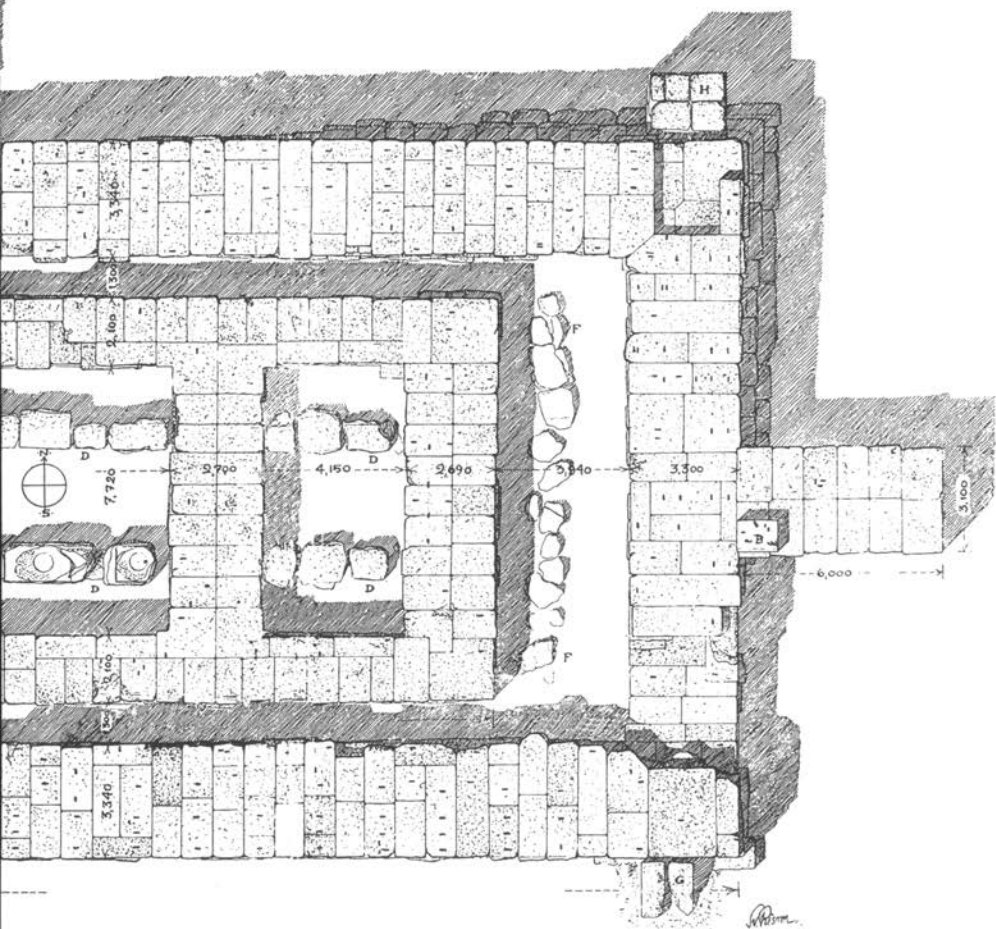
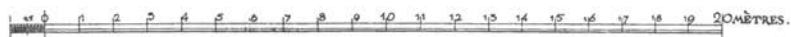
49. Οὐ πόρρω δὲ τῆς ἀγορᾶς θέατρον τε ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτῷ βᾶθρα εἰκόνων χαλκῶν· αὐταὶ δὲ οὐκ εἰσὶν ἔτι αἱ εἰκόνες. ἐλεγείον δὲ ἐφ' ἐνὶ τῶν βάθρων ἐστὶ Φιλοποίμενος τὸν ἀνδριάντα εἶναι.

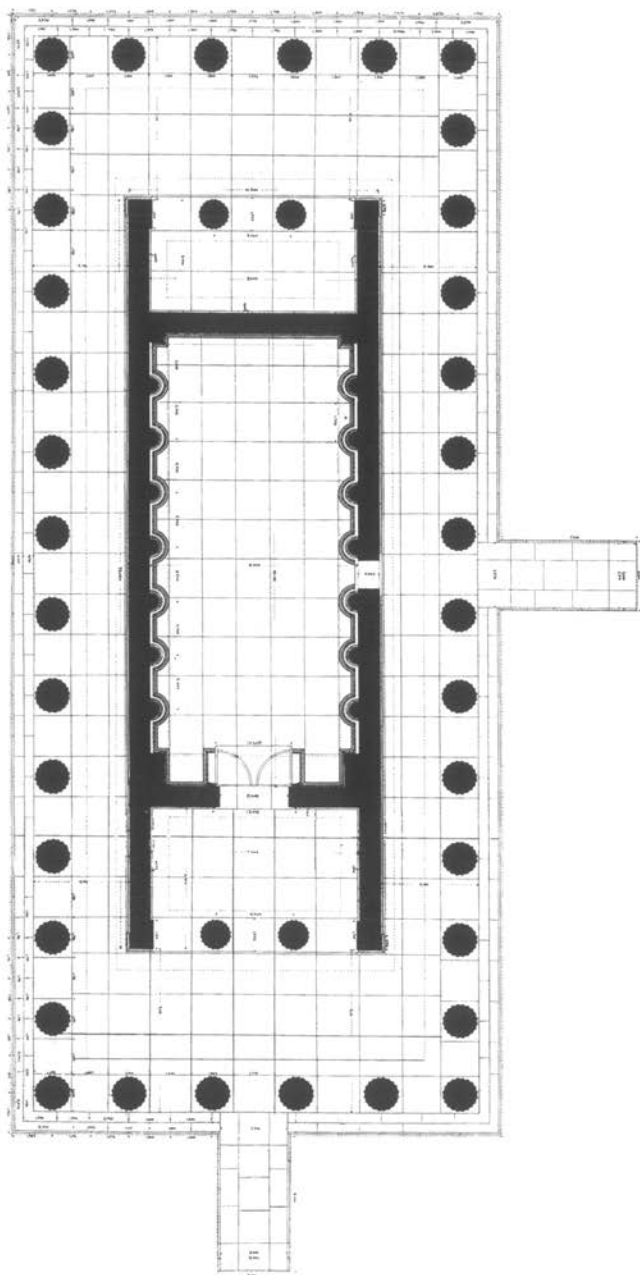
Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς κατὰ τὸ 1909.

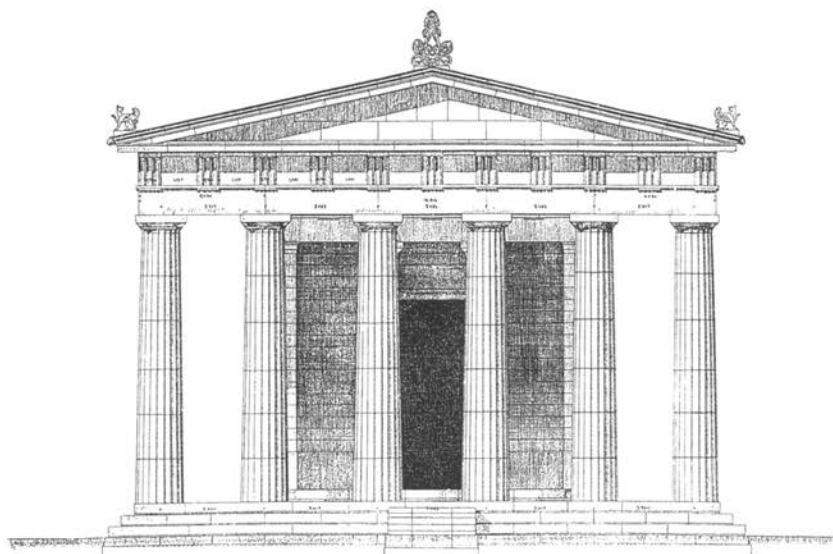

Ι. Τὰ ἔρειπα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Κάτοψη.

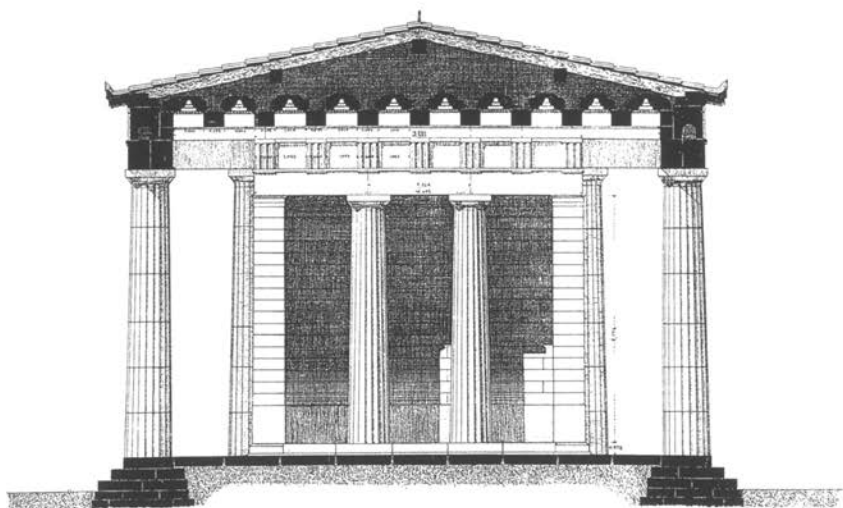

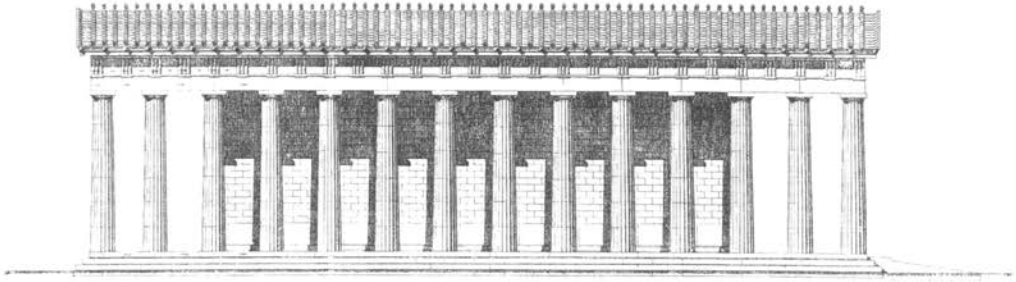
II. Ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Κάτοψη ἀποκατεστημένη.

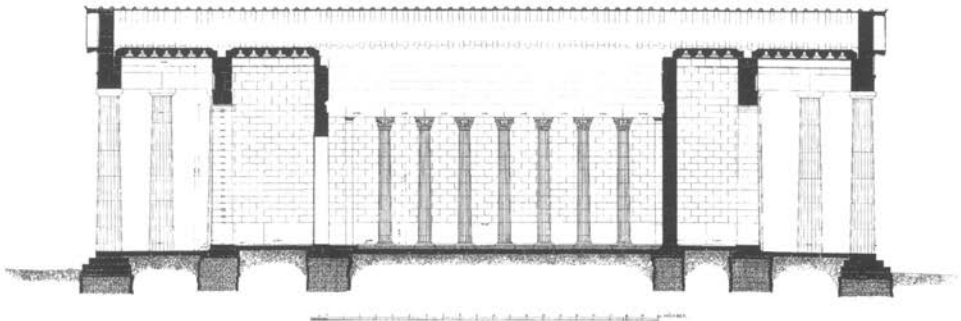
III. Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Ἀναπαράσταση τῆς ἀνατολικῆς ὄψης.

IV. Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Τομή κατὰ πλάτος.

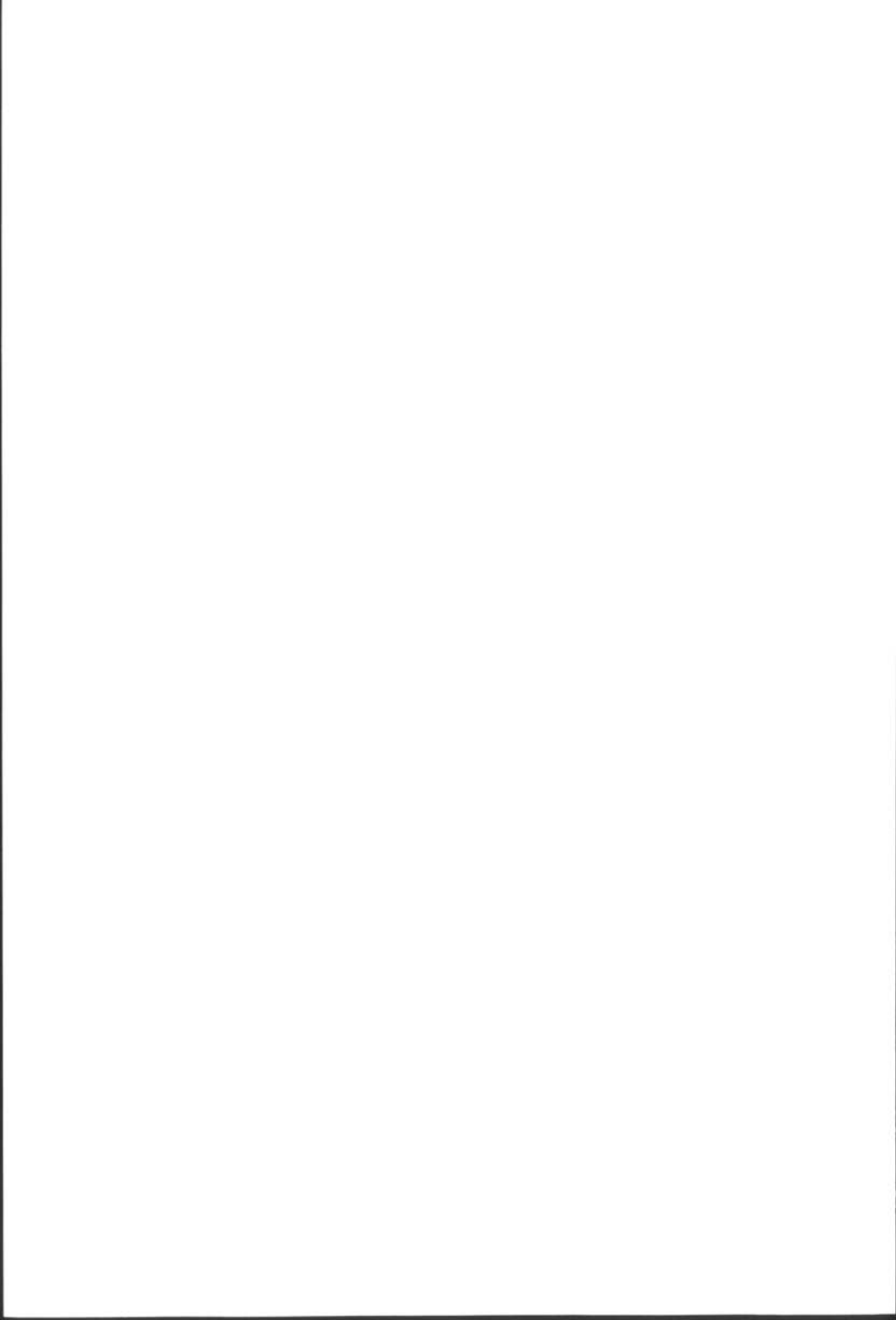

V. Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Ἀναπαράσταση τῆς μακρῆς ὄψεως.

VI. Ὁ ναός τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Τομή κατὰ μῆκος.

Η ΑΡΧΑΙΑ
ΤΕΓΕΑ

Μυθολογικά

Τὴν Τεγέα, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ κέντρο καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς ὁμώνυμης περιοχῆς, σύμφωνα μὲ τὸν Πausανία ἔχτισε ὁ βασιλιάς Ἀλέος. Μέχρι τότε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πausανίας στὰ *Ἀρκαδικά* (VIII, 45, 1), καὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Τεγεάτη, γιοῦ τοῦ Λυκάονα, μόνον ἡ εὐρύτερη περιοχή, αὐτὴ ποὺ καταλάμβανε τὸ νότιο τμήμα τοῦ ὄροπεδίου, ὀνομαζόταν Τεγέα. Ὁ Τεγεάτης ἦταν ὁ οἰκιστὴς τῆς Λυκόσουρας, τῆς πρώτης πόλης ποὺ εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἔδωσε στὸν Δία τὸ ὄνομα Λύκειος καὶ ἔγινε ὁ ἰδρυτὴς τῶν Λυκαίων, γιορτῆς μὲ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Λύκειου Δία.

Ἡ ὀνομασία Τεγέα ἐτυμολογικὰ ἔχει σχέση μὲ τὸ *τέγος* (στέγη), εἶναι δηλαδὴ πόλη στεγασμένη, περιφραγμένη. Ἡ πεδιάδα της περιβάλλεται ἀπὸ ὄροσειρές· δυτικὰ βρίσκεται ἡ λίμνη Τάκα. Ἐπίσης ὁ βασιλιάς Ἀλέος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Τεγέα, ἱδρυσε τὴν πόλη Ἀλέα, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά του, καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας (Πaus. VIII, 4, 8).

Σύμφωνα πάλι μὲ τὸν Πausανία (VIII, 1, 4), οἱ Ἀρκάδες λένε πὼς *πρῶτος* (ἡγεμόνας) τῆς γῆς ὑπῆρξε ὁ Πελασγός, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἀρκαδία παλαιότερα ὀνομαζόταν Πελασγία. Οἱ Ἀρκάδες ἦταν αὐτόχθων λαός. Ἀποκαλοῦνται ἀκόμη καὶ Προσέλπνες, γεννημένοι δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν σελήνην καὶ Προέλλπνες, πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἑλλπνες. Ὁ Στράβων (8, 1) ἀναφέρει: «*Δοκεῖ δὲ παλαιότατα ἔθνη τῶν Ἑλλπνων εἶναι τὰ Ἀρκαδικά, Ἀζῆνες τε καὶ Παρράσιοι καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι*». Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (*Ἑλλπν.* 7, 1, 23), οἱ Ἀρκάδες ἦταν οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς Ἑλλπνες ποὺ μπορούσαν νὰ ὑπερηφανεύονται ὅτι ἦταν αὐτόχθονες.

Οί δῆμοι τῆς Τεγέας

Τὴν Τεγέα ἀποτελοῦσαν στὴν ἀρχὴ ὀκτώ, ἀργότερα ἑννέα δῆμοι, ἀγροτικὲς κοινότητες: οἱ Γαρεάτες, οἱ Φυλακεῖς, οἱ Καρυάτες, οἱ Κορυθεῖς, οἱ Πωταχίδες, οἱ Οἰάτες, οἱ Μανθυρεῖς, οἱ Ἐχευθήεις καὶ οἱ Ἀφείδαντες. Ὁ συνοικισμὸς τῶν δήμων τῆς Τεγέας ἔγινε στὸ διάστημα 478-473 π.Χ. Σήμερα ἡ Τεγέα εἶναι Σύνδεσμος Κοινοτήτων ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκατέσσερα χωριά: τὴν Ἀλέα, τὸ Βουνό, τὴ Γαρέα, τὴν Ἐπισκοπή, τὸ Καμάρι, τὴν Κερασίτσα, τὴ Μαγούλα, τὴ Μανθυρέα, τὸ Μαυρίκι, τὴν Τζίβα, τὸ Στάδιο, τοῦ Στρίγκου, τὴς Ρίζης καὶ τὴν Ψηλὴ Βρύση. Οἱ ἀρχαῖοι Τεγεάτες ἀνήκαν σὲ τέσσερις φυλές (Ἀθανεάτις, Ἀπολλωνιάτις, Κραρεῶτις ἢ Κλαρεῶτις, Ἴπποθοῖτις). Τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων αὐτῶν φυλῶν προέρχονται ἀπὸ τοὺς προστάτες θεοὺς τους ἢ βασιλεῖς. Ἡ Ἀθανεάτις φυλὴ ἀναφέρεται στὴν Ἀθηνᾶ, ἡ Ἀπολλωνιάτις στὸν Ἀπόλλωνα, ἡ Κραρεῶτις στὸν Κράριον ἢ Κλάριον Δία καὶ ἡ Ἴπποθοῖτις, ἡ ὁποία προστέθηκε ἀργότερα, ὀφείλει τὸ ὄνομά της στὸν βασιλιὰ Ἴππόθοο. Ἡ περιοχὴ στὴν ὁποία οἱ ἐρευνητὲς ὑποθέτουν ὅτι ἦταν ἐγκατεστημένες οἱ φυλές αὐτὲς εἶναι γιὰ τὴν Ἀθανεάτιν ἢ Ἀλέα, γιὰ τὴν Ἀπολλωνιάτιν ἢ Παλιὰ Ἐπισκοπή, γιὰ τὴν Κραρεῶτιν τὸ χωριὸ Ἄκρα καὶ γιὰ τὴν Ἴπποθοῖτιν ἢ Ἐπισκοπή.

Λατρεῖες τῆς Τεγέας

Σύμφωνα μὲ τὸν Πausανία (VIII, 53, 9), οἱ πολλοὶ βωμοὶ καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Τεγεατῶν βρίσκονταν στὸν ὀνομαζόμενον Ψηλὸ τόπο (*χωρίον τὸ ὑψηλόν*) τοῦ Κλάριου Δία καὶ εἶχε σχέση μὲ τὴν κλήρωση ποῦ ἔγινε ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν γιῶν τοῦ Ἀρκάδα. Ἐπειδὴ τὰ ἱερὰ καὶ οἱ βωμοὶ βρίσκονταν στὸν λόφο τοῦ Ἁγίου Σώστη, ὁ Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος ταύτισε τὸν λόφο μὲ ἐκεῖνον τοῦ Κλάριου Δία· οἱ Γάλλοι ἀρχαιολόγοι τὸν ταύτισαν μὲ τὸ χωριὸ Ἄκρα. Σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Μαυρίκι, ὁ Ρωμαῖος

θά ταυτίσει τὰ ἐρείπια ἐνὸς ναοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μὲ τὸν ναὸ τῆς Ἀρτέμιδος Κνακεάτιδος.

Τοὺς κατοίκους τῆς Τεγέας ἔνωσε ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Ἀλέας καὶ ἀργότερα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, τὶς ὁποῖες συγκέρασαν σὲ μία θεότητα, τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Λατρεύονταν ἐπίσης ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων.

Πολίτευμα καὶ ὀχύρωση

Ἡ εὐφορὴ καὶ πανέμορφη πεδιάδα τῆς Τεγέας ἀπὸ πολὺ νωρὶς, ἀπὸ τῆ Νεολιθικῆ ἤδη ἐποχῆ, προσέλκυε μόνιμους κατοίκους. Ἀπὸ τότε καὶ ἕως σήμερα ἡ Τεγέα κατοικεῖται συνεχῶς, μὲ περίοδο τῆς μεγάλης ἀκμῆς της τὸν 5ο καὶ 4ο αἰ. π.Χ., δηλαδὴ τὴν Κλασικὴ ἐποχῆ.

Τὴν ἀνώτατη ἐξουσία στὴν Τεγέα ἀσκοῦσαν ἡ βουλή, ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ 300 βουλευτὲς, οἱ προστάτες, οἱ στρατηγοί, ὁ ἵππαρχος, οἱ ἀγορανόμοι, οἱ θεωροί, οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ ἡλιαστές. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Τεγέας τὸν 5ο αἰ. π.Χ. ἦταν περὶ τοὺς 40.000 ἐλεύθεροι πολῖτες.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., οἱ Τεγεάτες θὰ κατασκευάσουν ἕνα ἰσχυρὸ τεῖχος μῆκ. 5.500 μ., γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τους. Τὸ τεῖχος αὐτό, μὲ λίθινη κρηπίδα καὶ πλίνθινη ἀνωδομή, σὲ πολλὰ σημεῖα του θὰ φτάσει στὸ ὕψος τῶν 9 μ., ἐνῶ σὲ ἄλλα θὰ εἶναι χαμηλότερο, 6,50 μ. καὶ 3,50 μ. κατὰ περίπτωσι, σύμφωνα μὲ τὴ μορφολογία τοῦ ἐδάφους, ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὸ ἂν ὁ χῶρος ἦταν ὀρεινός, πεδινός ἢ ἀπόκρημνος. Κατὰ διαστήματα ὑπῆρχαν πύργοι (φυλακία). Ἐλάχιστα ἵχνη βρέθηκαν ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ τοὺς πύργους. Ἡ Τεγέα εἶχε ἀκρόπολη, ἡ ὁποία ὀνομαζόταν Φυλακτρίς καὶ τοποθετεῖται ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς στὸ σημερινὸ χωριὸ Ἄκρα. Ἐκεῖ εἶχαν καταφύγει οἱ Τεγεάτες, ὅταν τὸ 218 π.Χ. ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Λυκοῦργος κατέκτησε τὴν Τεγέα.

Ἡ Τεγέα στὴ μυθολογία

Κατὰ τὴ μυθολογία οἱ Τεγεάτες πῆραν μέρος σὲ σημαντικότερα γεγονότα, ὅπως στὸ κυνήγι τοῦ Καλυδώνιου κάπρου, στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀγκαῖο, γιὸ τοῦ Ἀλέου, καὶ στὸν Τρωικὸ πόλεμο μὲ ἀρχηγὸ τὸν βασιλιὰ Ἀγαπίνωρα, γιὸ τοῦ Ἀγκαίου, ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε μὲ 6.000 Ἀρκάδες. Ὁ Ἀγαπίνωρ γυρνώντας ἀπὸ τὴν Τροία προσάραξε στὴν Κύπρο, ἱδρυσε τὴν Πάφο καὶ τὸν ναὸ τῆς Παφίας Ἀφροδίτης καὶ φαίνεται πὼς πέθανε καὶ τάφηκε ἐκεῖ. Ἡ παρουσία τοῦ Ἀγαπίνωρα στὴν Πάφο πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ἐπίγραμμα, ποῦ ἀποδίδεται στὸν Ἀριστοτέλη (*Ἀποσπάσματα* 640, 30):

*ἀρχὸς ὄδ' ἐκ Τεγέης Ἀγαπίνωρ, Ἀγκαίου υἱός,
κεῖθ' ὑπ' ἔμοι Παφίων πελοπόρων βασιλεύς.*

(Αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἀρχηγός, ὁ Ἀγαπίνωρας, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγκαίου ἀπὸ τὴν Τεγέα, βασιλιάς τῶν πελοπόρων Παφίων βρίσκεται κάτω ἀπὸ μένα.)

Πόλεμοι μὲ τὴ Σπάρτη

Οἱ Τεγεάτες ἀπέκτησαν ιδιαίτερες σχέσεις μὲ τὴν Κύπρο καὶ εἰδικὰ μὲ τὴν Πάφο, τὶς ὁποῖες σύσφιξαν τὸ 1983, χάρη στὸν μυθικὸ Τεγεάτη ἥρωα Ἀγαπίνωρα. Ὅμως καὶ μὲ τὴν Κρήτη οἱ Τεγεάτες ἔχουν σχέση, ἀφοῦ φέρονται ὅτι ἱδρυσαν τὶς πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα καὶ Κατρέα.

Ἡ Τεγέα θὰ ἐμπλακεῖ σὲ πολέμους καὶ μὲ τὴ γειτονικὴ Σπάρτη ἤδη ἀπὸ τὸν 8ο αἰ. π.Χ., ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὸν βασιλιὰ τους Χάριλλο προσπάθησαν ἀνεπιτυχῶς νὰ κατακτήσουν τὴν Τεγέα. Ἦταν μάλιστα ἀπόλυτα βέβαιοι, γιατί πίστεψαν τὸν χρῆσμο ποῦ τοὺς εἶχαν δώσει στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν, ποῦ ἔλεγε ὅτι:

*Ἀρκαδὶν μ' αἰτεῖς· μέγα μ' αἰτεῖς· οὐ τοι δώσω.
πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν,*

*οἱ σ' ἀποκωλύσουσιν· ἐγὼ δέ τοι οὔτοι μεγαίρω·
 δώσω τοι Τεγένν ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
 καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.
 (Ἡρόδ. 1, 66, 1)*

(Μοῦ ζητᾶς τὴν Ἀρκαδία, δηλαδὴ ζητᾶς τὰ πάντα, κι ἐγὼ δὲν θὰ σοῦ
 τὴν δώσω.

Πολλοὶ ἄνδρες τὰ βαλανίδια τρῶνε ἐκεῖ
 καὶ θὰ σὲ διώξουν. Ὡστόσο δὲν θὰ σ' ἀρνηθῶ
 καὶ πάρε τὴν Τεγέα γιὰ νὰ χοροπηδᾶς ἐκεῖ
 καὶ τὸν ὠραῖο κάμπο μπορεῖς μὲ σχοινὶ νὰ μετράς.)

Ἔτσι, ἔφεραν μαζί τους τις πέδες (δεσμὰ τῶν ποδιῶν γιὰ δούλους, αἰχμαλώτους καὶ ἐγκληματίες), μὲ τις ὁποῖες θὰ ἔδεναν τοὺς Τεγεάτες. Ἡ ἔκβαση ὅμως τῆς μάχης ἦταν ἀρνητικὴ γι' αὐτούς. Νικήθηκαν, αἰχμαλωτίστηκαν καὶ οἱ Τεγεάτες τοὺς φόρεσαν τις πέδες καὶ τοὺς χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν χωραφιῶν τους. Σύμφωνα μὲ τὸν μῦθο, στὴ μάχη ἔλαβαν μέρος καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Τεγεατῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὴ Μάρπησσα. Μετὰ τὴ μάχη οἱ γυναῖκες ἔκαναν συμπόσιο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρη Γυναικοθοῖνα. Κατὰ τὴ μάχη αἰχμαλωτίστηκε καὶ ὁ Χάριλλος, τὸν ὁποῖο ἐλευθέρωσαν, ἀφοῦ τοὺς ὑποσχέθηκε ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν θὰ ἐπιτεθοῦν στὴν Τεγέα. Δὲν κράτησε ὅμως τὴν ὑπόσχεσή του. Σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης τους αὐτῆς, οἱ Τεγεάτες ἀνέθεσαν στοὺς Δελφοὺς ἀναθήματα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνα, τῆς Νίκης καὶ τῶν τοπικῶν ἡρώων, τῆς Καλλιστοῦς, κόρης τοῦ Λυκάονα, τοῦ Ἀρκάδα καὶ τῶν παιδιῶν του, Ἐλάτου, Ἀφείδαντος καὶ Ἀζάνος.

Ἀπὸ τὸ 590-580 π.Χ., οἱ Σπαρτιάτες συστηματικὰ θὰ προσπαθήσουν νὰ κατακτήσουν τὴν Τεγέα μὲ ἐπανειλημμένους πολέμους, γιὰτὶ ἡ κατάκτηση τῆς Τεγέας θὰ σήμαινε τὴν κατάκτηση ὁλόκληρης τῆς Ἀρκαδίας. Κάποιος ἄλλος χρησμὸς ἀπὸ τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὑπέδειξε στοὺς Σπαρτιάτες ὅτι

θά νικήσουν τοὺς Τεγεάτες, ἂν φέρουν στὴ Σπάρτη τὰ ὄσα τοῦ Ὅρέστη. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν δύσκολο νὰ βρεθεῖ ὁ τόπος ποὺ ἦταν θαμμένα τὰ ὄσα τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονα, ἡ Πυθία τοὺς χρησιμοδότησε τὰ ἐξῆς:

*Ἔστι τις Ἀρκαδίας Τεγέη λευρῶ ἐνὶ χώρῳ,
ἐνθ' ἄνεμοι πνείουσι δὺω κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης,
καὶ τύπος ἀντίτυπος, καὶ πῆμ' ἐπὶ πῆρατι κεῖται.
ἐνθ' Ἀγαμερνονίδην κατέχει φυσίζοος αἴα,
τὸν σὺ κομισσάμενος Τεγέης ἐπιτάρροθος ἔσση.
(Ἡρόδ. 1, 67, 3)*

(Υπάρχει στὴν Ἀρκαδία κάποια Τεγέα, πάνω σὲ ὄροπέδιο, ὅπου δύο ἄνεμοι φυσοῦν ἀπὸ ἀμετάθετη ἀναγκαιότητα. Καὶ χτύπο στὸν χτύπο καὶ συμφορὰ στὴ συμφορὰ τὸ πάει. Ἐκεῖ ἡ ζωοδότρα γῆ κρατεῖ τοῦ Ἀγαμέμνονα τὸν γιό. Πάρ' τον ἀπ' ἐκεῖ καὶ τῆς Τεγέας θὰ γίνεις βασιλιάς.)

Οἱ Σπαρτιάτες βρῆκαν τὰ ὄσα τοῦ Ὅρέστη (ὁ χῶρος ποὺ ἦταν θαμμένα τοποθετεῖται ἀνάμεσα στὸ στάδιο καὶ στὰ Γιοκαρέικα) καὶ τὰ μετέφεραν στὴ Σπάρτη, ὅπου καὶ τὰ ἔθαψαν.

Πόλεμοι (5ος-1ος αἰ. π.Χ.)

Στοὺς Περσικοὺς πολέμους οἱ Τεγεάτες ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ἀπαράμιλλη ἀνδρεία. Τὸ 550 π.Χ., ἡ Τεγέα θὰ γίνῃ μέλος τῆς Πελοποννησιακῆς Συμμαχίας. Τὸ 480 π.Χ., 500 Τεγεάτες θὰ ἀκολουθήσουν τὸν Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες. Τὸ 479 π.Χ., 3.000 Τεγεάτες ἔλαβαν μέρος στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες εἰσέβαλαν στὸ στρατόπεδο τῶν ἐχθρῶν καὶ ἄρπαξαν τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρδόνιου καὶ τὴ χάλκινη φάτνη τῶν ἀλόγων του. Τὸ 362 π.Χ., θὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, στὴ μεγάλη μάχη τῆς Μαντινείας, ὅπου ὡς γνωστὸ σκοτώθηκε ὁ Ἐπαμεινώνδας, λέγοντας ὅτι ἀφῆνε δύο κόρες, τὶς νίκες στὰ Λεῦκτρα καὶ στὴ Μαντινεία.

Τὸ 362 π.Χ., ἡ Τεγέα γίνεται μέλος τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων. Τὸ 331 καὶ τὸ 316 π.Χ., ὁ Κάσσανδρος θὰ προσπαθήσει νὰ τοὺς κατακτήσει. Οἱ Τεγεάτες θὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῆς Σπάρτης τοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς. Μὲ τὴ Μαντίνεια θὰ ἔλθουν ἐπίσης πολλὲς φορὲς σὲ σύγκρουση. Σὲ κάποιες περιπτώσεις ἡ Τεγέα εὐνοήθηκε ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ὅπως ἀπὸ τὸν Φίλιππο Β΄ ποὺ κατοχύρωσε τὰ σύνορά της πρὸς Νότον. Τὸ 146 π.Χ., θὰ κατακτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ὅπως καὶ ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἐνῶ τὸ 27 π.Χ., θὰ πάρει τὸ μέρος τοῦ Ἀντωνίου, ὁ ὁποῖος θὰ νικηθεῖ στὸ Ἄκτιο ἀπὸ τὸν Αὐγουστο, κατὰ τὴν περίφημη ναυμαχία. Μετὰ τὴ νίκη του στὸ Ἄκτιο ὁ Αὐγουστος θὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς στὴν Τεγέα, ἀπὸ ὅπου θὰ ἀφαιρέσει τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς καὶ τὰ δόντια τοῦ Καλυδώνιου κάπρου, τὰ ὁποῖα θὰ μεταφέρει στὴ Ρώμη γιὰ νὰ κοσμήσει τὴν ἀγορὰ της, τὸ Forum Romanum. Ἦταν μιὰ πράξη ἐκδίκησης πρὸς τοὺς Τεγεάτες, ἐπεὶ εἶχαν πάρει τὸ μέρος τοῦ Ἀντωνίου ἢ ἡ συνήθης τακτικὴ τῶν κατακτητῶν; ἀναρωτιέται ὁ Πausanias καί, ἀφοῦ ἀναφέρει πλῆθος παρόμοιων περιστατικῶν, κλίνει περισσότερο πρὸς τὴ δευτέρη ἄποψη.

Μουσικὴ, ποίηση

Στὴν ἀρχαιότητα ἡ Τεγέα ἔσφυζε ἀπὸ πνευματικὴ ζωὴ. Ἔχει νὰ ἐπιδείξει σπουδαίους μουσικούς, ὅπως ὁ Κλωνᾶς καὶ ὁ Ἐχέμβροτος ὁ Ἀρκάς, σπουδαίους δραματικούς ποιητές, ὅπως ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Τεγεάτης, καὶ μεγάλους λυρικούς ποιητές, ὅπως ἡ Τεγεάτισσα Ἀνύτη, ἐκπρόσωπος τῆς Πελοποννησιακῆς Σχολῆς ἐπιγραμματοποιῶν, ἡ ὁποία ἤκμασε γύρω στὸ 300 π.Χ., ὀνομάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀντίπατρο τὸν Θεσσαλονικέα «Θηλυκὸς Ὅμηρος», καὶ τὰ ἐπιγράμματά της παρομοιάστηκαν μὲ κρίνα. Στὴν ποίησή της κυριαρχεῖ ἡ εὐαισθησία, ἡ τρυφερότητα καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ φύση καὶ τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους.

Υμνεῖ ἓνα δένδρο, μιὰ πηγὴ, ἓνα πουλί, τὸν θεὸ Πάνα ποὺ ἐκπροσωπεῖ τὴν ὠραία ἀρκαδικὴ φύση. Συγκινεῖται ἀπὸ τὸν θάνατο ἀνθρώπων καὶ ζῶων. Ἡ τρυφερότητα ποὺ δείχνει στὰ ἐπιγράμματα τῆς γιὰ τὰ ζῶα, γεγονὸς βέβαια πρωτόγνωρο γιὰ τὴν ἐποχὴ, μαρτυρεῖ τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς ποιήτριας. Τὸ γεμάτο λυρισμὸ ἐπίγραμμα τῆς Μυρῶς, φίλης τῆς Ἀνύτης, μιλάει γιὰ τὰ δύο ζῶα ποὺ ἀγαποῦσε (Ἀνθολ. Παλατ. VII, 190):

*Ἀκρίδι, τῷ κατ' ἄρουραν ἀπδόνι καὶ δρυσοκίτα,
 ἔττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρῶ,
 παρθένιον στάξασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτάς
 παίγνι' ὀ δυσπειθῆς ᾤχετο ἔχων Αἴδας.*

(Στὴν ἀκρίδα, ποὺ τριζωνίζει τραγουδώντας στὰ χωράφια, καὶ στὸ τζιτζίκι ποῦχει τὴ φωλιά του στὶς βαλανιδιῆς ἔφτιαξε ἢ κόρη ἢ Μυρῶ τάφο κοινὸ σταλάζοντας παρθενικὸ δάκρυ.

Γιατὶ τὰ δύο τῆς παιχνίδια ὁ Ἄδης ὁ δυσκολόπιστος
 τὰ πῆρε κι ἔφυγε μακριά.

Γεμάτο εὐαισθησίαν εἶναι τὸ ἀκόλουθο ἐπίγραμμα ποῦ, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης, ὀφείλεται στὴν Τεγεάτισσα Ἀνύτη (W. Peek, *Griechische Vers-Inschriften, Grab-Epigramme*, 1 (1955) ἀριθ. 1463):

*Ἦλεο δῖποτε, Μαῖρα πολύρριζον παρὰ θάμνον,
 Λόκρι, φιλοφθόγγων ὠκυτάτη σκυλάκων·
 τοῖον ἐλαφρίζοντι τεῶι ἐγκάτθετο κῶλωι
 ἰὸν ἀμείλικτον ποικιλόδειρος ἔχισ.*

(Χάθηκες πιά, Μαῖρα μου, δίπλα σὲ θάμνο πολύρριζο, οὐ, Λοκρίδας γέννα, τὸ πιὸ γοργόποδο ἀπ' τὰ σκυλιὰ ποὺ χαίρουνται τὸ γάβγιμά τους.

Τέτοιο φαρμάκι φοβερὸ στ' ἀνάλαφρό σου πόδι
 ἔριξε ὀχιὰ μὲ δέρμα ποικιλόχρωμο.)

Θαυμάσιο είναι και τὸ ἄλλο τῆς ἐπίγραμμα, τοῦ πετεινοῦ (Ανθολ. Παλατ. VII, 202) ποῦ, ἐνῶ ξυπνοῦσε τοὺς ἀνθρώπους, τὸν πρόλαβε ὁ θάνατος στὸν ὕπνο:

*Οὐκέτι μ' ὡς τὸ πάρος πυκιναιῖς πτερύγεσσιν ἐρέσσω
 ὄρσεις ἐξ εὐνής ὄρθριος ἐγρόμενος·
 ἢ γάρ σ' ὑπνώοντα σίνις λαθρηδὸν ἐπελθὼν
 ἔκτεινεν λαιμῷ ρίμφα καθεῖς ὄνυχα.*

(Δὲ θὰ μὲ σπκῶσεις πὰ ἀπ' τὸ κρεβάτι σὰν καὶ πρὶν
 χτυπώντας τὰ πυκνὰ φτερά σου πρῶι πρῶι σὰν ξύπναγες.

Τὸ θανατικὸ στὰ κρυφὰ ἦρθε ὅσο κοιμόσουν καὶ
 σὲ σκότωσε καρφώνοντας τὰ μυτερά του νύχια στὸ λαιμό σου.)

Τρυφερότητα καὶ πόνο ἀποπνέει τὸ ἐπίγραμμά τῆς (Ανθολ. Παλατ. VII, 486) γιὰ τὴ φίλη τῆς Φιλαιίδα, ποῦ ἦταν μνηστευμένη καὶ ποῦ τὴν πρόλαβε ὁ θάνατος πρὶν φτάσει στὸν ὕμναιο καὶ ὀλοκληρωθεῖ ἡ σχέση τῆς μὲ τὴ ζωή:

*Πολλάκι τῶδ' ὀλοφυδνὰ κόρας ἐπὶ σάματι Κλείνα
 μάτηρ ὠκύμορον παιδ' ἐβόασε φίλαν,
 ψυχὰν ἀγκαλεύουσα Φιλαιίδος, ἃ πρό γάμοιο
 χλωρὸν ὑπὲρ ποταμοῦ χεῦμ' Ἀχέροντος ἔβα.*

(Πολλές φορές σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τάφο τῆς κόρης τῆς
 φώναζε ἡ βαριόθρηνη μητέρα Κλείνα
 τ' ἀγαππτό τῆς τὸ παιδί τὸ μικροπεθαμένο.

Τὴν ψυχὴ τῆς Φιλαιίδας καλοῦσε πίσω νὰ γυρίσει
 σὰν πέρασε ἀπάντρευτη τὸ σκοτεινὸ ρέμα τοῦ Ἀχέροντα.)

Τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἀνύτης γιὰ τὸν δοῦλο Μάνη (Ανθολ. Παλατ. VII, 538) δείχνει τὶς πρωτοποριακὲς σκέψεις τῆς καὶ τὴν εὐαισθησία τῆς γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἰσότητα:

*Μάνης οὗτος ἀνὴρ ἦν ζῶν ποτέ· νῦν δὲ τεθνηκῶς
 ἴσον Δαρείῳ τῶ μεγάλῳ δύναται.*

(Αὐτός ἐδῶ ὁ Μάνης, ἕνας ἄντρας ἦταν κάποτε στὴ ζωὴ του.
Τώρα πὰ πεθαμένος τὴν ἴδια τοῦ μεγάλου Δαρείου τὴ δύναμιν ἔχει.)

Οἱ Τεγεάτες τίμησαν τὴ μεγάλη τους ποιήτρια μὲ τὸ ἄγαλμά της. Στὴν Τεγέα διαπρέπουν ἐπίσης μεγάλοι ἱστορικοί, ὅπως ὁ Ἄραιθος ἢ Ἀρίαιθος καὶ νομοθέτες, ὅπως ὁ Ἀντιφάνης, ὁ Κρίσος, ὁ Τυρωνίδας, ὁ Πυρρίας καὶ ἄλλοι. Ὅχτῶ Ὀλυμπιονίκες Τεγεάτες ἀναφέρονται μὲ ὑπερηφάνεια: ὁ Ἰάσιος, ὁ Ἐχεμος, ὁ Ἀπολλωνίδης, ὁ Δαμάτριος, ὁ Ἀγνσίλαος, ὁ Ἐχέμβροτος, ὁ Ἱερότιμος καὶ ὁ Φιλόξενος. Ὁ Ἔνδοιος, Τεγεάτης γλύπτης ποὺ ἀναφέρεται στὸν Πausanία (VIII, 46, 5), ἤκμασε τὸν 6ο αἰ. π.Χ. Ἔχουμε λοιπὸν πνευματικὴ ἀνθροση στὴν Τεγέα, γεγονὸς ποὺ ἐξηγεῖ τὴν πολιτισμικὴ συνέχεια καὶ τὴν ἀκμὴ στὸν τομέα τῆς τέχνης.

Θέατρα

Τὴν πνευματικὴ ἀνθροση τοῦ τόπου συμπληρώνει καὶ λαμπρύνει τὸ θέατρο στὴν Ἐπισκοπή, ἕνα ἀπὸ τὰ ἕξι θέατρα τῆς Ἀρκαδίας (Μαντίνειας, Μεγαλόπολης, Ὀρχομενοῦ, Κλειτορίας, Ψωφίδας). Σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδας δὲν ὑπάρχουν τόσα πολλὰ θέατρα ὅσα στὴν Ἀρκαδία.

Τὸ παλαιότερο θέατρο τῆς Ἐπισκοπῆς χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Γύρω στὸ 175 π.Χ., ὁ Ἀντίοχος ὁ Δ΄ ὁ Ἐπιφανὴς ἀπὸ τὴ Συρία κάνει σ' αὐτὸ μιὰ ἐπιβλητικὴ κατασκευή. Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ βρέθηκαν φαίνεται ὅτι τὸ θέατρο ἐπισκευάστηκε στὰ πρῶτα ρωμαϊκὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια.

Πάνω στὸ θέατρο χτίστηκε ἡ ἐκκλησία ποὺ εἶναι ἀφιερωμένη στὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου. Εἶναι ἕνα μνημεῖο, ὅπου συνυπάρχουν τρεῖς φάσεις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· ἡ ἀρχαιότητα, ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ ἡ σύγχρονη, μὲ τὶς ἐξαισιες τοιχογραφίες τοῦ Ἀγνίνορα Ἀστεριάδου. Ἡ ἐκκλησία ἦταν στὸν Μεσαίωνα ἡ μητρόπολις τοῦ Νυκλίου. Στὴ σημερινὴ της μορφή χτίστηκε τὸ 1888, στὴ θέσιν τῆς πα-

λιᾶς βασιλικῆς τοῦ 7ου αἰ. μ.Χ., πού εἶχε ἐρεπιωθεῖ καί καταστραφεῖ. Ἀνασκαφές διεξάγονται στήν Ἐπισκοπή, πλησίον τοῦ θεάτρου, ἀπό τήν Ε΄ ΕΠΚΑ.

Ἀγῶνες, μνημεῖα

Στήν Τεγέα ὑπῆρχε στάδιο ὅπου τελοῦνταν ἀγῶνες, τὰ Ἀλέαια, πρὸς τιμὴν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, καί τὰ Ἀλώτια σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης τῶν Τεγεατῶν ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, ὅταν τοὺς φόρεσαν τὶς πέδες. Ἡ γιορτὴ γινόταν στὸν λόφο τοῦ Κλάριου Δία ὅπου διεξήχθη ἡ μάχη. Ὑπῆρχε ἐπίσης ἀγορὰ, γυμνάσιο καὶ νεκροταφεῖα (πολυάνδρια). Στὴν ἀγορὰ ὑπῆρχε καὶ ναὸς μὲ ἀγαλμα τῆς Εἰλειθυίας (θεᾶς τοῦ τοκετοῦ), τὴν ὁποία οἱ Τεγεάτες ὀνομάζουν *Αὔγην ἐν γόνασι* (Αὔγη γονατιστή) (Παυσ. VIII, 48, 7). Κατὰ τὴν παράδοση, ὅταν ὁ βασιλιάς Ἀλέος ἔδιωξε τὴν Αὔγη, δίνοντάς τιν στὸν Ναύπλιο νὰ τὴν καταποντίσει («*φωραθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς παρεδόθη Ναυπλίῳ ἐπὶ θανάτῳ*»), ἐκείνη φτάνοντας στὸν ναὸ ἔπεσε στὰ γόνατα καὶ γέννησε τὸν γιό της Τήλεφο, ἐκεῖ πού εἶναι τὸ ἱερὸ τῆς Εἰλειθυίας. Στὴν ἀγορὰ ὑπῆρχε ἐπίσης στήλη μὲ ἀνάγλυφον παράσταση τοῦ Ἄρν Γυναικοθοῖνα.

Νομίσματα

Οἱ Τεγεάτες εἶχαν δικό τους νομισματοκοπεῖο καὶ ἔκοβαν δικά τους νομίσματα ἀπὸ τὸ 420 π.Χ., στὴν ἀρχὴ σιδηρὰ καὶ ἀργότερα, ὅταν προσχώρησαν στὴν Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία τὸ 222 π.Χ., ἀργυρά. Στὰ νομίσματά τους ἀπεικόνιζαν θεότητες καὶ ἥρωες πού εἶχαν ἄμεση σχέση μὲ τὴν Τεγέα, ὅπως ἡ Ἀλέα Ἀθηνᾶ, νόμισμα τοῦ 570 π.Χ., ὁ Τήλεφος παιδί, τὸ 390 π.Χ., ὁ βασιλιάς Ἀλέος, τὸ 375 π.Χ., τὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας, ἡ Στερόπη κ.ἄ.

Ἡ Τεγέα στὴ χριστιανικὴ περίοδο

Ἡ Τεγέα θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ὑπάρχει καὶ μετὰ τὴ λαμπρὴ παρουσία της στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα κατὰ τὸν 5ο-4ο αἰ. π.Χ.,

ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τὶς μαρτυρίες ποὺ ἔχουμε. Στὸν 3ο αἰ. μ.Χ. ἀνέκει ὁ ὁδοδείκτης (milliarium), ἐνῶ τὸ ἔδικτο τῶν τιμῶν (edictum de pretiis rerum venalium) εἶναι τῆς ἐποχῆς τοῦ Διοκλετιανοῦ, τοῦ 301 μ.Χ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα ποὺ βρέθηκαν στὴν Τεγέα τοποθετοῦνται χρονολογικὰ στὸν 4ο αἰ. μ.Χ., στοιχεῖο ποὺ δείχνει ὅτι στὴν Τεγέα ἡ ζωὴ συνεχιζόταν. Τὸ 395-396 μ.Χ. ἡ Τεγέα, ὅπως καὶ ἄλλες πόλεις, θὰ λεπλατηθεῖ καὶ θὰ ἐρειπωθεῖ ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τοῦ Ἀλάρικου. Τὸ 415 μ.Χ., ὁ Ἐπίσκοπος Τεγέας Ἰωφέλμος θὰ πάρει μέρος στὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος καὶ θὰ ὑπογράψει: «*Ἰωφέλμος Ἐπίσκοπος πόλεως Τεγέας ὀρίσας ὑπέγραψα*». Τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται καὶ σὲ στήλη, ποὺ βρέθηκε τὸ 1910 στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη στὸν Ποβαντινὸ (ἐκκλησία μεταξὺ Ἀλέας καὶ σταδίου, ὅπου βρίσκονται καὶ τὰ λείψανα ἀρχαιότερου ναοῦ), στὴν ὁποία εἶναι χαραγμένη ἡ ἀφιέρωση «*Ὁ ἀγιώτατος Ἰωφέλμος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας*». Τὸ ὄνομα Ἰωφέλμος ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σὲ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ., ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ Μαντίνεια καὶ βρίσκεται τώρα στὸ Μουσεῖο τῆς Τρίπολης.

Μνεῖα τῆς Τεγέας ὑπάρχει στὸν *Συνέκδημον* τοῦ Ἱεροκλέους, ἔργο τοῦ 527-565 μ.Χ. βασιζόμενο στὰ ἀρχεῖα τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὴν πολιτικὴ γεωγραφία τῆς πρώτης βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τὸν 7ο αἰ. μ.Χ. μνημονεύεται ὁ Ἐπίσκοπος Τεγέας. Τὸν 8ο καὶ τὸν 9ο αἰ. μ.Χ. ἡ πόλη θὰ λεπλατηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς Σλαύους, ὅμως πάλι θὰ ἀνακάμψει. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (912-959 μ.Χ.) τὴν ἀναφέρει ὡς μία ἀπὸ τὶς σαράντα πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Εἶναι ἡ τελευταία φορὰ ποὺ γίνεται μνεῖα τῆς Τεγέας.

Ἡ Τεγέα γίνεται τὸ Νύκλι

Τὴν Τεγέα διαδέχτηκε τὸ Ἀρύκλιον (Νύκλι) ἤδη ἀπὸ τὸν 8ο-9ο αἰ. μ.Χ. Τὸ 1082 εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀναφέρεται τὸ

Νύκλι και ο επίσκοπός του, εποχή που στο Βυζάντιο αυτοκράτωρ ήταν ο Αλέξιος ο Κομνηνός (1081-1118). Άλλη μαρτυρία για το Νύκλι έχουμε το 1142 στη βιογραφία του Νικώβου του μετανοείτε.

Για την αλλαγή του ονόματος της Τεγέας σε Αμύκλιον ή Νύκλι έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις και έρμηνειες. Επικρατέστερη πιστεύουμε είναι εκείνη σύμφωνα με την οποία, όταν στάλθηκε στην Έπισκοπή της Τεγέας ο επίσκοπος Αμυκλών, εκείνος θέλησε να κρατήσει το όνομα της παλαιάς έδρας του· έτσι με το όνομα αυτό ονομάστηκε το φρούριο και η γύρω περιοχή. Με το όνομα Αμύκλιον προσδιορίζεται ο χώρος της Έπισκοπής, ενώ η πόλη αναφέρεται ως Νύκλι.

Φραγκοκρατία

Στη συνέχεια το Νύκλι κατελήφθη από τους Φράγκους. Ο Γουλιέλμος Σαρπλίτ και ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουΐνος ιδρύουν το πριγκιπάτο του Μορέως ή της Άχαΐας. Το 1205 μαζεύτηκαν οι Έλληνες για να έπιτεθούν έναντι των Φράγκων αλλά νικήθηκαν και οι Φράγκοι έγιναν κύριοι μεγάλου μέρους της Πελοποννήσου. Το 1209 η Πελοπόννησος καταλαμβάνεται ολόκληρη από τους Φράγκους και την ίδια χρονιά το Νύκλι θα γίνει μία από τις δώδεκα βαρωνείες του πριγκιπάτου του Μορέως και θα δοθεί στον Γουλιέλμο ντε Μορλαί, με έξι ιπποτικά φέουδα. Το 1296 ο στρατηγός Ανδρόνικος Άσσάν, απεσταλμένος του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Παλαιολόγου, κατέλαβε το Νύκλι, το δώωσε και το πυρπόλησε. Ο στρατηγός Άσσάν, εμπειροπόλεμος στρατιωτικός, βλέποντας ότι το Νύκλι λόγω της θέσης του θα του δημιουργούσε προβλήματα –ο χώρος που βρισκόταν ήταν πεδιάδα άφύλακτη από παντού και το φρούριο του Νυκλίου, για να λειτουργήσει και να προστατεύσει την πόλη, χρειαζόταν πολλούς στρατιώτες– κατέστρεψε την πόλη και γκρέμισε το

φρούριο. Οί κάτοικοι τότε, είτε βίαια είτε οικειοθελώς -δέν τους έμεινε και άλλη επιλογή- αναγκάστηκαν να μετοικήσουν βορειοανατολικά, στον χώρο που διάλεξε ο στρατηγός, λιγότερο έκτεθειμένο στους έχθρους και περισσότερο προφυλαγμένο. Η καινούργια πόλη, τὸ Μουχλί, χτίστηκε σὲ βουνὸ μὲ ἀπόκρημνες πλαγιές, ἀνάμεσα στὰ ὄρη Ἀρτεμίσιο (Χτενιά) καὶ Παρθένιο, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπὸ τὴ φύση προστατευόταν ἀρκετά. Τὸ ὄνομα Μουχλί, Μοχλίν, Μούχλα, Μούχλια, Νέο Μουχλί κ.ἄ. εἶναι προφανῶς παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος Ἀρύκλιον, Ἀρύκλιν. Τὸ Μουχλί θὰ ἀναδειχθεῖ καὶ αὐτὸ σὲ σπουδαῖο πολιτισμικὸ, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸ κέντρο, ὅπως δείχνουν τὰ εἱεῖπια τῶν πολυάριθμων ἐκκλησιῶν του. Ὁ ζωγράφος Διγενῆς ἀπὸ τὸ Μουχλί, μετὰ τὴν ἄλωσή του τὸ 1460, κατέφυγε στὴν Κρήτη. Τοῦτο ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι ὑπῆρχαν σχέσεις μεταξύ τῶν ζωγραφικῶν σχολῶν Κρήτης καὶ Πελοποννήσου τὸν 15ο αἰ.

Τουρκοκρατία

Τὸ Μουχλί θὰ κατακτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1458-1460 καὶ θὰ παραμείνει στὸ σκοτάδι μαζί μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Τεγεάτες θὰ δώσουν πάλι τὸ παρὸν στὶς μάχες ἐναντίον τῶν Τούρκων (Τζίβα, Βαλιτέτσι, Βέρβαινα, Δολιανά, Τριπολιτοῶ) καὶ θὰ συμβάλουν στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους, μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ἀπὸ τὸ Λιμποβίσι τῆς Ἀρκαδίας.

Διοικητικὴ διαίρεση

Μὲ τὸ Β. Διάταγμα «περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δήμων τοῦ Νομοῦ Ἀρκαδίας» τοῦ 1835, στὴν Τεγέα θὰ δημιουργηθοῦν δύο δήμοι, τῆς Τεγέας μὲ πρωτεύουσα τὸ Πιαλί (σήμερα Ἀλέα) καὶ τῆς Γαρέας μὲ πρωτεύουσα τὶς Ρίζες. Σύμφωνα μὲ τὸ Διάταγμα «περὶ συγχωνεύσεως τῶν δήμων τῆς Ἐπαρχίας

Μαντινείας» τοῦ 1840, οἱ δύο δῆμοι συγχωνεύθηκαν σὲ ἓναν μὲ πρωτεύουσα τὸ Πιαλί. Τὸ 1912, καταργήθηκε ὁ νόμος «περὶ συστάσεως Δήμων καὶ Κοινοτήτων» καὶ τὰ χωριά τῆς Τεγέας γίνονται Κοινοότητες. Λόγῳ ὅμως τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὁ νόμος γιὰ τὴ διάλυση τῶν δήμων δὲν ἐφαρμόστηκε παντοῦ ἀμέσως καὶ ἔτσι ὁ δήμαρχος τῆς Τεγέας παρέμεινε στὴ θέση του ἕως τὸ 1914.

Τὸ Μουσεῖο

Τὸ μικρὸ ὠραῖο πέτρινο Μουσεῖο τῆς Τεγέας χτίστηκε τὸ 1908 σὲ οἰκόπεδο ποῦ χάρισε ὁ Μητροπολίτης Νεῖλος -ποῦ καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἀλέα, τότε Πιαλί- καὶ μὲ δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος, σοφὸς ἀρχαιολόγος ἐρευνητής, ἀπὸ τὰ Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας, ἔκαμε ἀνασκαφές καὶ μελέτησε τὴν Τεγέα. Ὑπῆρξε ὁ θεμελιωτῆς τοῦ Μουσείου καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Λακωνίας καὶ Ἀρκαδίας. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐκθεμάτων τοῦ Μουσείου προέρχεται ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τοῦτο προσδιορίζει καὶ τὴ χρονολογικὴ τους τοποθέτηση στὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἐργάστηκε ὡς ἀρχιτέκτονας ἀλλὰ καὶ ὡς γλύπτης τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ὁ γλύπτης Σκόπας, ἀπὸ τὴν Πάρο.

Ὁ γλύπτης Σκόπας καὶ ἡ τέχνη του

Ὁ Σκόπας, μεγαλοφυῆς γλύπτης τῆς ὕστερης Κλασικῆς ἐποχῆς καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ σπουδαιότερους τῆς ἀρχαιότητος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Καλλίστρατος στὸ βιβλίο του *Ἐκφράσεις* ἀναφέρει ὅτι εἶχε σπάσει τὸ φράγμα τοῦ μάρμαρου, ἔφερε στὴ γλυπτικὴ καινούργια τεχνοτροπία, χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ὁποίας εἶναι τὸ πάθος, ἡ ἔνταση, ἡ ἀγωνία ποῦ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὸ νοσταλγικὸ βλέμμα τὸ

στραμμένο πρὸς τὰ πάνω, τὶς βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν, τὸ παιχνίδι τῶν φωτοσκιάσεων, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ διογκωμένο μέτωπο καὶ τὰ μισάνοιχτα χεῖλη. Στὰ κεφάλια θὰ δώσει περιγραμμά οὐδὲν τετράγωνο, γεμάτο βαρύτητα καὶ στὸ σῶμα ἔντονη κίνηση. Στροφή καὶ συστρόφη τοῦ κορμιοῦ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς σκοπαδικῆς τέχνης, πού θὰ κυριαρχήσει χαρακτηρίζοντας τὴν ἐποχὴ τοῦ καλλιτέχνη. Ἀκόμα, στὰ βαριὰ ρωμαλέα κορμιὰ τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ ναοῦ πού ἐκτίθενται στὸ Μουσεῖο, βλέπουμε στοιχεῖα τοῦ ἥρωικοῦ χαρακτῆρα τῆς σκοπαδικῆς τέχνης, πού θὰ ὀλοκληρωθεῖ στὴ μεγάλη ζωφόρο τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου, ἡ ὁποία βρίσκεται στὸ ὁμώνυμο Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου. Ἡ πάλιν τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων, πού διαδραματίζεται μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσείου, εἶναι θέαμα μνημειῶδες, μεγαλειῶδες καὶ συγκλονιστικὸ πού προκαλεῖ τὸ δέος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἡρεμία καὶ τὴ γαλήνη πού προκαλεῖ ἡ μικρὴ ζωφόρος στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ βωμοῦ, ὅπου ἀπεικονίζεται ἡ περιπέτεια τῆς ζωῆς τοῦ Τεγεάτη ἥρωα Τήλεφου, ἀπὸ τὴ γέννηση ἕως τὸν θάνατό του.

Ἡ φήμη τοῦ Σκόπα ἦταν μεγάλη καὶ ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ Σκόπας εἶχε ἐργαστεῖ καὶ στὴν κατασκευὴ τοῦ Μουσουλίου τῆς Ἀλικαρνασσοῦ πού οἱ ἀρχαῖοι θεωροῦσαν ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Τοῦ εἶχαν ἀναθέσει τὴν κατασκευὴ τῆς σημαντικότερης πλευρᾶς τοῦ μνημείου, τῆς ἀνατολικῆς. Στὸ Μουσουλεῖο τῆς Ἀλικαρνασσοῦ ἐργάστηκαν καὶ ἄλλοι περίφημοι γλύπτες τῆς ἐποχῆς, ὁ Τιμόθεος, ὁ Λεωχάρης καὶ ὁ Βρύαξις ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Σκόπα ἐλάχιστα εἶναι γνωστά, ὅπως ἄλλωστε καὶ γιὰ τοὺς περισσότερους γλύπτες. Πατέρας του πιθανῶς ἦταν ὁ Ἀρίστανδρος, γλύπτης καὶ αὐτός, πού εἶχε δουλέψει κοντὰ στὸν Πολύκλειτο ἀπὸ τὸ Ἄργος. Στὴ χρονικὴ περίοδο μεταξὺ 370 καὶ 335 π.Χ. τοποθετεῖται ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς

του Σκόπα. Ἐργάστηκε στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἀρκαδία, στὴ Βοιωτία, στὰ Μέγαρα καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία.

Ἔργα τοῦ Σκόπα

Ὁ Πλίνιος μᾶς ἀναφέρει μὲ θαυμασμὸ τὸν πολυμελὲς θαλάσσιο θίασο, ἓνα ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ μιὰ ἐξαίσιος γυμνὴ Ἀφροδίτη, ἔργα τοῦ Σκόπα, ποὺ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχαν μεταφέρει στὴ Ρώμη γιὰ νὰ κοσμήσουν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ δημόσια κτίριά τους. Ὁ Καλλίστρατος στὸ βιβλίον ποὺ μνημονεύθηκε μιλάει ἐπίσης μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ Μαινάδα τοῦ Σκόπα, ἡ ὁποία, ἀκόμα καὶ στὸ ρωμαϊκὸ ἀντίγραφο τῆς Δρέσδης, προκαλεῖ μὲ τὴ χορευτικὴ, ὀρμητικὴ καὶ βίαιη συστροφή τοῦ κορμιοῦ της καὶ τὸ τίναγμα τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ πάνω, τὸν θαυμασμὸ μέχρι σήμερα. Στὸ ἔργο αὐτό, ἀναφέρει ὁ Καλλίστρατος, κατόρθωσε ὁ Σκόπας νὰ μεταδώσει στὴ Μαινάδα τὸν βακχικὸ οἶστρο. Τὰ πολλὰ ἀντίγραφα τῶν ἔργων του καὶ ἡ συμμετοχὴ του στὸν γλυπτὸ διάκοσμο τῶν σημαντικότερων μνημείων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. δικαιολογοῦν τὴ φήμην του ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα.

Ναοὶ τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Τεγέα

Τὸν πρῶτο ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς εἶχε κατασκευάσει ὁ Ἀλέος. Ἀργότερα οἱ Τεγεάτες κατασκεύασαν ἄλλον μέγαν, ὁ ὁποῖος κἀκε τὸ 395 π.Χ. Στὴ θέσιν του οἱ Τεγεάτες οἰκοδόμησαν περικαλλὴ ναὸ γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάει μὲ θαυμασμὸ ὁ Πausanias στὰ *Ἀρκαδικὰ* (VIII, 45, 5) καὶ τὸν περιγράφει λεπτομερειακά:

«Ὁ σωζόμενος ναὸς ὑπερέχει πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ ὑπάρχουν στὴν Πελοπόννησον στὴν ὅλη κατασκευὴ καὶ στὸ μέγεθος. Τὴν πρώτην διακόσμηση τὴν παρέχουν κίονες δωρικοί, τὴν ἐπόμενη κορινθιακοί. Ἐξω ἀπὸ τὸν ναὸ ὑπάρχουν

κίονες ιωνικοί. Αρχιτέκτονας, πληροφορήθηκα, ἦταν ὁ Πάριος Σκόπας, ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ ἀγάλματα σὲ πολλὰ μέρη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἰωνία καὶ στὴν Καρία. Ἐναέτιες συνθέσεις εἶναι: στὴν πρόσθια πλευρὰ τὸ κυνήγι τοῦ κάπρου τῆς Καλυδῶνας.»

Ὁ μῦθος τοῦ κάπρου τῆς Καλυδῶνας

Κατὰ τὸν μῦθο ἡ Ἄρτεμις, θέλοντας νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν βασιλιὰ τῆς Καλυδῶνας –τῆς σημερινῆς Αἰτωλίας– Σχοινέα ἐπειδὴ δὲν τὴν τίμησε ὅπως τοὺς ἄλλους θεοὺς, ἔστειλε τὸν κάπρο, ὁ ὁποῖος κατέστρεψε τὴ χώρα καὶ ἔτρωγε ζῶα καὶ ἀνθρώπους. Ὁ Σχοινέας θέλοντας νὰ ἀπαλλάξει τὴ χώρα ἀπὸ τὸ ἄλγος κάλεσε νέους γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν. Μεταξὺ αὐτῶν ποὺ ἦλθαν στὴν Καλυδῶνα ἦταν καὶ ἡ Ἀταλάντη ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, ἡ ὁποία κατὰ μία ἐκδοχὴ γεννήθηκε στὴν Τεγέα, ἀλλὰ ἀναφέρεται ἐπίσης ὡς πατρίδα τῆς τὸ Μαίναλο καὶ τὸ Λύκαιο. Ἦταν κόρη τοῦ Οἰνέα καὶ τῆς Κλυμένης.

Οἱ νέοι βλέποντας ὅτι μία γυναίκα θὰ πάρει μέρος στὸ κυνήγι θύμωσαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ συμμετάσχουν σ' αὐτό. Τοὺς μετέπεισε ὁμως ὁ Μελέαγρος, ὁ γιὸς τοῦ Σχοινέα, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴν Ἀταλάντη. Στὸ κυνήγι πρώτη ἡ Ἀταλάντη χτύπησε τὸν κάπρο καὶ ὁ Μελέαγρος τὸν ἀποτελείωσε. Ὑπῆρχε ὁμως παράδοση ὅτι ὁποῖος σκοτώσει τὸ ζῶο παίρνει τὸ κεφάλι καὶ τὸ δέρμα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα μοιράζεται σ' αὐτοὺς ποὺ πῆραν μέρος στὸ κυνήγι. Ὁ Μελέαγρος χάρισε τὸ κεφάλι καὶ τὸ δέρμα στὴν Ἀταλάντη, ἡ ὁποία τὰ ἀφιέρωσε στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς στὴν Τεγέα, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ θεοῦ τοῦ Μελέαγρου, ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του Ἀλθαίας. Κατὰ τὴ συμπλοκὴ ποὺ ἀκολούθησε ὁ Μελέαγρος σκότωσε τὸν θεῖο του. Ἡ μητέρα του θύμωσε πολὺ γιὰ τὴν ἄδικη πράξη τοῦ γιοῦ τῆς καὶ θέλοντας νὰ τὸν ἐκδικηθεῖ ἔκαψε τὸν δαυλό, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ

τὸν χρῆσµὸ πού εἶχαν δώσει οἱ Μοῖρες στὴ γέννησή του, μόλις καιγόταν, θὰ πέθαινε ὁ ἥρωας, γεγονὸς πού συνέβη. Ὁ Μελέαγρος σωριάστηκε νεκρὸς μετὰ τὸ κάψιμο τοῦ δαυλοῦ, ἐνῶ ἡ μητέρα βλέποντας τὸν γιό της νεκρὸ ἐξ αἰτίας της αὐτοκτόνησε.

Ὁ μύθος τοῦ Τήλεφου

Στὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ παριστάνεται ἡ μάχη τοῦ Τήλεφου κατὰ τοῦ Ἀχιλλέα στὴν πεδιάδα τοῦ Καϊκου (Παυσ. VIII, 45, 7). Ὁ μύθος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴ σκληρὴ μάχη πού ἔδωσε ὁ Τήλεφος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἀχιλλέα, ὅταν ἐκοτράτευσαν, θέλοντας νὰ καταλάβουν τὴν καινούργια πατρίδα του, τὴ Μυσία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει ὁ Τήλεφος μαζί μὲ τὴ μητέρα τοῦ Αὐγῆ, ὅταν τὴν ἔδωξε ὁ παππούς του Ἀλέος, μετὰ τὸν χρῆσµὸ ὅτι ὁ γιὸς τῆς κόρης του θὰ τὸν σκοτώσει. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐρωτικὴ σχέση Ἡρακλῆ-Αὐγῆς, ἰέρειας τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ἡ ὁποία συνενυρέθη μὲ τὸν Ἡρακλῆ καὶ ἔμεινε ἔγκυος. Καρπὸς αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα τῆς ἰέρειας καὶ τοῦ ἥρωα ἦταν ὁ Τήλεφος.

Ἀπὸ τὸν Τήλεφο ἔμμεσα οἱ Τεγεάτες θὰ γίνουν φορεῖς ἐνὸς πολιτισμοῦ πού διήρκεσε περίπου 700 χρόνια, τοῦ Ἑτρουσκικοῦ. Ὁ γιὸς τοῦ Τήλεφου, Τυρρηνός, θεωρεῖται ὡς ἰδρυτὴς τῆς Ἑτρουρίας καὶ ὁ ἀδελφὸς του Τάρχων, ἰδρυτὴς τῆς ἐτρουσκικῆς πόλης Ταρκύνιας. Σύμφωνα μὲ παραλλαγὴ τοῦ μύθου, ὁ βασιλιάς τῆς Μυσίας Τεύθρας θὰ ἐρωτευθεῖ τὴν Αὐγῆ καὶ θὰ τὴν παντρευτεῖ. Σύμφωνα μὲ ἄλλη, ὁ Τεύθρας υἱοθέτησε τὴν Αὐγῆ καὶ θέλησε νὰ τὴν παντρεύει μὲ τὸν Τήλεφο. Τὴν τελευταία ὅμως στιγμὴ ἡ Ἀθηνᾶ μὲ μορφὴ φιδιοῦ μπῆκε στὸ δωμάτιο τῶν νεονύμφων καὶ τοὺς ἀποκάλυψε τὴν ἀλήθεια. Ἡ στιγμὴ τῆς ὑποδοχῆς τῆς Αὐγῆς ἀπὸ τὸν Τεύθρα, στὴ μικρὴ ζωφόρο τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου στὸ Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου εἶναι παραστατικὴ. Ὁ βασιλιάς σπεύδει μὲ

βῆμα γοργό πρὸς τὴ θάλασσα, ἐνῶ τὰ ἐνδύματά του ἀνεμίζουν, γὰ νὰ ὑποδεχθεῖ τὴ νέα γυναίκα ποὺ ἔφθασε στὴ χώρα του. Ἡ κίνηση, ἡ ἀνυπομονησία, ἡ ἔνταση καὶ ἡ νευρικότητα ποὺ ὑπάρχει στὴν πλάκα αὐτὴ τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες. Ὁ Πausanías (VIII, 4, 9) μᾶς ἀναφέρει ὅτι ὁ τάφος τῆς Αὐγῆς στὸν ὑπὲρ τοῦ Καῖκου Πέργαμο εἶναι σωρὸς χώματος μέσα σὲ κρηπίδωμα λίθινο, μὲ μία γυναίκα γυμνή, χάλκινη, στημένη ἐπάνω.

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς

Ὁ ναὸς εἶχε δεκατέσσερις δωρικοὺς κίονες στὶς μακρὲς πλευρὲς καὶ ἕξι στὶς στενές. Στὸ ἐσωτερικό, στοὺς δύο μακροὺς τοίχους τοῦ οἴκου, ἐκφύονται ἀπὸ ἑπτὰ κορινθιακοὶ ἡμικίονες. Στὸ ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τῆς Ἰππίας Ἀθηνᾶς, ποὺ τὸ εἶχαν μεταφέρει ἀπὸ τὴ Μανθυρέα. Ἦταν ἔργο τοῦ Ἐνδοίου, φιλοτεχνημένο γύρω στὸ 550 π.Χ., ὀλόκληρο ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο. Ὁ Ἐνδοῖος ἐκτὸς ἀπὸ γλυπτὴς ἦταν καὶ ζωγράφος. Ὑπῆρχαν ἐπίσης τὰ ἔξοχα ἀγάλματα τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας, ἔργα τοῦ Σκόπα.

Ὁ βωμὸς, τὰ ἀναθήματα

Ὁ βωμὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἔχει ἀνάγλυφες παραστάσεις τῆς Ρέας καὶ τῆς νύμφης Οἰνόνης ποὺ κρατοῦν τὸν Δία βρέφος καὶ τέσσερις νύμφες ἀπὸ τὴ μία καὶ τὴν ἄλλη πλευρά. Στὸν ναὸ ὑπῆρχαν καὶ ἀναθήματα ποὺ θύμιζαν ἠρωικὲς στιγμὲς τῆς ἱστορίας τῆς Τεγέας, οἱ πέδες ποὺ φόρεσαν στοὺς αἰχμάλωτους Λακεδαιμονίους, τὸ ὄπλο τῆς Μάρπησσας καὶ τὸ δέρμα τοῦ Καλυδώνιου κάπρου. Ἐξ ἄλλου ὁ Πausanías (VIII, 47, 3) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὴν ἱερωσύνη στὸν ναὸ ἀσκεῖ ἓνα ἀνάλικο παιδί, πρὶν φτάσει στὴν ἐφηβεία (*«ἱεράται δὲ τῇ Ἀθηνᾶ παῖς χρόνον οὐκ οἶδα ὅσον τινά, πρὶν δὲ ἠβάσκειν καὶ οὐ πρόσω, τὴν ἱερωσύνην.»*)

Γλυπτά τῆς Τεγέας στήν Ἀθήνα

Ὅρισμένα ἔργα ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς, ὅπως τὸ κεφάλι τῆς Ὑγείας (;), τὸ κεφάλι τοῦ Ἀχιλλέα καὶ ἐνὸς κάπρου, βρίσκονται στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν γιὰ λόγους ἀσφάλειας. Τὸ κεφάλι τῆς Ὑγείας, ἕνα ἀπὸ τὰ ωραιότερα ἔργα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., πιθανῶς ἔργο τοῦ Σκόπα, εἶχε κλαπῆ δύο φορὲς στὸ παρελθόν. Γιὰ τὸ κεφάλι αὐτό, ἡ μεγάλη ἀρχαιολόγος Σέμνη Καρούζου γράφει ὅτι «ἀποτελεῖ τὸ κορυφωμα τῆς κλασικῆς ἑλληνικότητος στὴ διάπλαση τοῦ μορφικοῦ ιδανικοῦ τῆς θεᾶς. Εἶναι ὕψωση τῆς γυναικειᾶς ὁμορφιάς σὲ μιὰν ὑπεργήνην ἄρμονία ... ποὺ χαρίζει ἕως σήμερα εὐφροσύνη στὸ ἀνθρώπινο γένος».

Ἀφιέρωμα τῆς Λαοδίκης

Στὸν περικαλλὴ ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς ἀφιέρωσε ἡ Λαοδίκη ἀπὸ τὴν Κύπρο πέπλο μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή (Ἀνθολ. Παλατ. Appendix, 19):

*Λαοδίκης ὄδε πέπλος· ἐᾶ δ' ἀνέθικεν Ἀθηνᾶ
πατρίδ' ἐς εὐρύχωρον Κύπρου ἀπὸ ζαθέας.*

(Τῆς Λαοδίκης ὁ πέπλος αὐτός· τὸν ἀφιέρωσε ἀπὸ τὴν περιλαμπρὴ Κύπρο, στήν Ἀθηνᾶ τῆ δικιά της, στὴ μεγάλη πατρίδα.)

Ἡ Λαοδίκη ἦταν ἀπόγονος τοῦ Ἀγαπίνωρα, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Τεγέας. Σὲ αὐτὴν ὀφείλεται ἡ λατρεία τῆς Παφίας Ἀφροδίτης, ναὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχε στήν Τεγέα, κοντὰ στὸν ναὸ τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης, ποὺ τὶς ἐπονομάζουν καρποφόρες (Παυσ. VIII, 53, 7). Ὁ ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Πausanias ναὸς εἶναι ἴσως ἐκεῖνος ποὺ ἐρείπιά του βρέθηκαν στὸν λόφο τοῦ Ἁγίου Σώστη καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται πολλὰ εἰδῶλα, ὅπως ἐκεῖνο ποὺ παριστάνει τὴν Δήμητρα καθισμένη σὲ θρόνο κρατώντας στὰ χέρια της ρόδι καὶ κυδῶνι καὶ ἕνα παιδιότροπο ποὺ παριστάνει γυναῖκα καθισμένη σὲ καμήλα.

Ὁ ναὸς ἦταν σεβαστὸς καὶ ἀπαραβίαστος ἀπὸ ὄλους τοὺς Πελοποννησίους καὶ ὅσοι κατέφευγαν σ' αὐτὸν ὡς ἰκέτες ἔβρισκαν ἄσυλο. Αναφέρεται ὅτι ἐδῶ βρῆκε ἄσυλο τὸ 423 π.Χ. ἡ Χρυσίς, ἡ ἱέρεια τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας στὸ Ἄργος, ὅταν ἀπὸ ἀμέλειά της κάπκε ὁ ναός. Ἐκεῖ κατέφυγε ὡς ἰκέτης καὶ ὁ Πausanias, ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης, πού δὲν βοήθησε τὸν Λύσανδρο, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη στὴν Ἀλίαρτο, καὶ γι' αὐτὸ φοβόταν νὰ ἐμφανιστεῖ στὸ δικαστήριο μῆπως καταδικαστεῖ. Ἐπίσης ὁ Λεωτυχίδας, βασιλιάς τῆς Σπάρτης, ὁ ὁποῖος μαζί με τὸν Ξάνθιππο εἶχε νικήσει τὸ 479 π.Χ. τοὺς Πέρσες στὴ Μυκάλη. Πολὺ ἀργότερα κατηγορήθηκε ὅτι δωροδοκῆθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀλευάδες στὴ Μακεδονία καὶ κατέφυγε ὡς ἰκέτης στὴν Τεγέα.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνῶς

Ἡ ἀνασκαφὴ στὸν χῶρο τοῦ ἱεροῦ δὲν ἔχει περατωθεῖ. Ἐλπίζουμε ὅτι κάποτε θὰ ἀποκαλυφθεῖ καὶ ὁ περίγυρος τοῦ ναοῦ, πού ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ καιροὺς ἔχουν γίνεи σημαντικὲς ἀνασκαφὲς στὸν χῶρο τοῦ ναοῦ. Τὸ 1809 ὁ Ἄγγλος τοπογράφος W. M. Leake ταύτισε πρῶτος τὸν ναό, μετὰ βάση τῆς πληροφορίας τοῦ Pausanias. Ἀκολούθησαν ἀνασκαφὲς ἀπὸ σπουδαίους ἀρχαιολόγους: ὁ A. Milchhöfer καὶ ὁ Π. Καββαδίας τὸ 1880, ὁ W. Dörpfeld τὸ 1880, οἱ V. Bégarđ καὶ G. Fougères τὸ 1888-1889, ὁ G. Mendel πού εὐτύχησε νὰ βρεῖ τὸ κεφάλι τῆς Ὑγείας(;), ὁ K. Ρωμαῖος πού ἀνέσκαψε συστηματικὰ καὶ μετὰ ἐπιτυχία τὸν ναό τὸ 1909, ὁ C. Dugas τὸ 1910-1912. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔκαμαν περιορισμένη ἀνασκαφὴ οἱ Ἐφοροὶ τῶν Ἀρχαιοτήτων Χρῦς. Χρήστου καὶ Αἰκ. Δηπρακοπούλου. Τέλος, πρόσφατα, ἔγινε Ἑλληνορβηγικὴ ἀνασκαφὴ ἡ ὁποία ἔφερε στὸ φῶς ἀξιόλογα εὐρήματα.

ΤΑ ΓΛΥΠΤΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ

ΑΙΘΟΥΣΑ ΘΡΟΝΩΝ

299-300. Ἐπιβλητικοὶ εἶναι οἱ δύο μαρμάρινοι θρόνοι οἱ ὅποιοι κυριαρχοῦν στὴν αἴθουσα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς Ἐπισκοπῆς (πρόσφατα ἀποκαλύφθηκε μεγάλο μέρος του). Ὁ ἓνας εἶναι μεγαλύτερος καὶ προοριζόταν γιὰ δημόσιο πρόσωπο ὑψηλοῦ κύρους, ἱεραρχικὰ ἀνώτερου ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὅποιο προοριζόταν ὁ μικρότερος θρόνος. Ἡ διαφορὰ μεγέθους λοιπὸν ὀφείλεται στὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποδοθεῖ στὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὅποιο προοριζόταν μεγαλύτερη τιμὴ καὶ νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς παρισταμένους, διαφοροποίηση τονισμένη ἀπὸ τὸν διάκοσμο τοῦ θρόνου. Τὰ μπροστινὰ πόδια καὶ τῶν δύο ἔχουν τὴ μορφή ποδιοῦ λιονταριοῦ· ἀνάμεσά τους ὑπάρχει συμφυῆς ὀρθογώνιο ὑποπόδιο. Ἡ ἀριστερὴ πλάγια ὄψη τοῦ μεγάλου θρόνου εἶναι διακοσμημένη μὲ ἀνάγλυφη ἄκανθο (ἢ δεξιὰ εἶναι ἀκόσμητη), ἀπὸ τὴν

1-2. Θρόνοι
ἀπὸ τὴν Ἐπισκοπή,
ἀρ. εὐρ. 299-300.

όποια εκφύονται δύο αντίθετες έλικοειδείς αποφύσεις: στο μέσον υπάρχει μίσχος με στρογγυλό στόμιο από το οποίο εκφύεται λογχοειδής απόφυση. Το πάνω μέρος του θρόνου στολίζεται με έλικοειδή σχήματα, ενώ στο μέσον υπάρχει σχηματική άκανθος. Την ίδια διακόσμηση έφερε ο μικρότερος θρόνος στη δεξιά πλάγια όψη (ή άριστερή είναι άκόσμητη), όπως συνάγεται από τμήματα έλικων που έχουν διασωθεί. Από τις άκόσμητες πλευρές και των δύο είναι φανερό ότι οι θρόνοι ήταν τοποθετημένοι ο ένας πλάι στον άλλο. Γι' αυτό μόνον ή μία τους πλευρά, ή έξωτερική, έφερε διάκοσμο. Η άθέατη έσωτερική απέθηκε άδιακόσμητη.

Από τον μικρότερο θρόνο λείπει το μεγαλύτερο μέρος της πλάτης. Μικρά τραύματα, ιζήματα και διάβρωση στην επιφάνεια. Διαστ. του μεγαλύτερου θρόνου: ύψ. 1 μ., πλάτ. 0,64 μ. Διαστ. του μικρότερου θρόνου: ύψ. 0,77 μ., πλάτ. 0,58 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Του 4ου αϊ. π.Χ.

- 3 151. Μίτρα γιά λοφίο κορινθιακῆς περικεφαλαίας. Ύψ. 0,56 μ., πλάτ. 0,36 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

6. Ἄγαλμα γυναικεῖο ἀκέφαλο. Τὸ κεφάλι ἦταν ἔνθετο. Φέρει πολύπτυχο μακρὸ ποδήρη χιτώνα, πολὺ ψηλὰ ζωσμένο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ μικρὸ τμήμα τῆς ζώνης ποὺ σώζεται. Πλούσιο καὶ πολύπτυχο εἶναι καὶ τὸ ἱμάτιο ποὺ συγκρατεῖται μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Ἔχει τὸ δεξιὸ πόδι λυγισμένο καὶ τὸ φέρει στὸ πλάι. Ὁ κορμὸς εἶναι εὐθυτενής, ἔχει μεγαλοπρέπεια καὶ ἄνεση. Λείπουν τὸ δεξιὸ πάνω τμήμα τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀριστερὸ ἔνθετο χέρι ἀπὸ τὸν ἀγκώνα καὶ κάτω. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ύψ. 1,15 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τῶν βαθιῶν καὶ ἄκαμπτων πτυχῶν χρονολογεῖται στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.).

3. Μίτρα μὲ ἀποτύπωμα περικεφαλαίας, ἀρ. εὐρ. 151.

4. Γυναικεῖο ἄγαλμα, ἀρ. εὐρ. 6.

- 5 148. Ακέφαλη ντυμένη έρμαϊκή στήλη· λείπει τὸ κάτω μέρος της, σχήματος κολούρου πρίσματος. Τὰ χέρια καλύπτονται ἀπὸ τὸ εὐρύχωρο ἱμάτιο μὲ τις ἀδρές πτυχές στὴν περιοχή τοῦ λαιμοῦ, τοῦ στήθους καὶ τοῦ ἀριστεροῦ χεροῦ. Λείπει ἐπίσης τμήμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. στήλης 0,76 μ., ὕψ. βάσης 0,41 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ (117-138 μ.Χ.).

5. Ἐρμαϊκὴ στήλη,
ἀρ. εὐρ. 148.

6. Ἄγαλμα Ἐρμηρακλέους,
ἀρ. εὐρ. 1285.

1285. Ἀκέφαλη ντυμένη ἑρμαϊκὴ στήλη Ἡρακλῆ (Ἑρμυρακλῆς) πάνω σὲ ἐνεπίγραφη ψηλὴ βάση. Ὁ ἦρωας, γνωστὸς στοὺς Τεγεάτες καὶ ἀπὸ τῆ σχέση του μὲ τὴν Αὐγὴ, ἀπεικονίζεται ντυμένος μὲ τὴ λεοντὴ καὶ τὸ ἱμάτιο, ποὺ καλύπτει τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ σώματος καὶ σχηματίζοντας τρίγωνο, φθάνει ἕως τοὺς μηροὺς. Στὸν λαιμὸ ἔχει τυλιγμένη τὴ λεοντή, τῆς ὁποίας ἓνα πόδι κρέμεται ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ ἓνα ἄλλο διακρίνεται πίσω, στὴν πλάτη του. Τὸ ἱμάτιο, στὸ τελειώμα του κάτω, στολίζεται μὲ ζώνη ἀπὸ μικρὲς κάθετες ἐγχαράξεις (κρόσσια). Τὸ ἄγαλμα στηρίζεται πάνω σὲ ἐνεπίγραφη στήλη ποὺ στενεύει πρὸς τὴ βάση της. Ἡ ἑρμαϊκὴ στήλη χρονολογεῖται γύρω στὸ 1191/2 μ.Χ., 69 χρόνια μετὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ἀδριανοῦ στὴν Τεγέα κατὰ τὴν ἐπιγραφή (IG V2, 52) ποὺ εἶναι χαραγμένη στὸ σχήματος κολούρου πρίσματος κάτω μέρος της:

ἔτους ΕΘ ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδρι-
 ανοῦ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα
 παρουσίας· γυμνασίαρχος·
 Π. Σύλλιος Διονύσιος, ὑπο-
 γυμνασίαρχος· Κλαύ. Ἄλυ-
 πος, ἀρχέφηβοι·
 Ἐένων < Ἰούλι. Ἡρώδης,
 Ὀφίλλιος
 ἔφηβοι·

Λείπουν ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ μεγάλο τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὕψ. 1,46 μ. Μάρμαρο πεντελικό.

7. Άγαλμα γυναικειό, άκέφαλο και χωρίς χέρια. Φέρει πολύπτυχο ποδήρη χιτώνα ψηλά ζωσμένο με λεπτή κυλινδρική ζώνη και ιμάτιο, που συγκρατείται στον άριστερό ώμο. Το στήθος μικρό, κωνικό, διαγράφεται μέσα από το βαρύ ένδυμα. Η μορφή άπεικονίζεται με το δεξι πόδι στο πλάι, ενώ με το άριστερό πατάει στέρα. Οί πτυχές του χιτώνα είναι βαθιές, ιδιαίτερα στο κάτω μέρος, έχουν όμως τη στατικότητα που χαρακτηρίζει την τέχνη της Ρωμαϊκής εποχής, γι' αυτό και το άγαλμα χρονολογείται στην πρώτη αυτοκρατορική εποχή, γύρω στο 10-20 μ.Χ. Το άγαλμα στηρίζεται σε στρογγυλή βάση. Βρέθηκε στον Άγιο Ιωάννη Τεγέας. Μικρά τραύματα, άπολεπίσματα και ιζήματα στην επιφάνεια. Ύψ. 1,15 μ. Μάρμαρο.

8. Άγαλμα γυναικειό άκέφαλο. Το κεφάλι ήταν ένθετο. Φέρει ποδήρη πολύπτυχο χιτώνα, ιμάτιο κοντό ψηλά ζωσμένο και μακρύ πέπλο. Το μικρό στήθος διαγράφεται κάτω από το βαρύ ένδυμα. Έχει το δεξι πόδι στο πλάι, ενώ με το άριστερό πατάει στέρα στο έδαφος. Οί πτυχές είναι βαθιές, βαριές, άκαμπτες, το σώμα βαρύ, χωρίς κίνηση, πατάει σε στρογγυλή, συμπληρωμένη με γύψο, βάση. Το πίσω μέρος του αγάλματος είναι επίπεδο σαν στήλη, διαγράφονται όμως οί πτυχές του ένδύματος. Βρέθηκε το 1889 στον Άγιο Ιωάννη Τεγέας. Λείπουν τα χέρια, που ήταν ένθετα, όπως φαίνεται από τις όπες όπου στηρίζονταν. Στην όπή άριστερά λείψανα μολύβδου για τη στήριξη. Μικρά τραύματα, άπολεπίσματα και διάβρωση στην επιφάνεια. Ύψ. 1,17 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Της εποχής του Άδριανού (117-138 μ.Χ.).

7. Γυναικείο ἄγαλμα, ἄρ. εὐρ. 7.

8. Γυναικείο ἄγαλμα, ἄρ. εὐρ. 5.

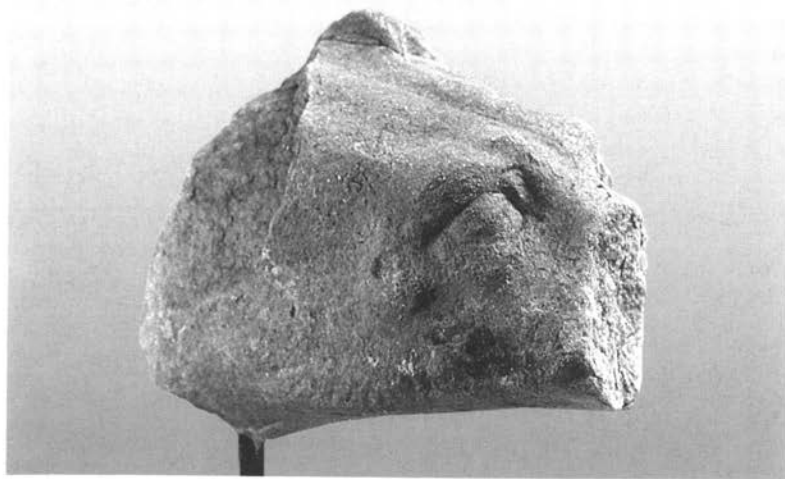
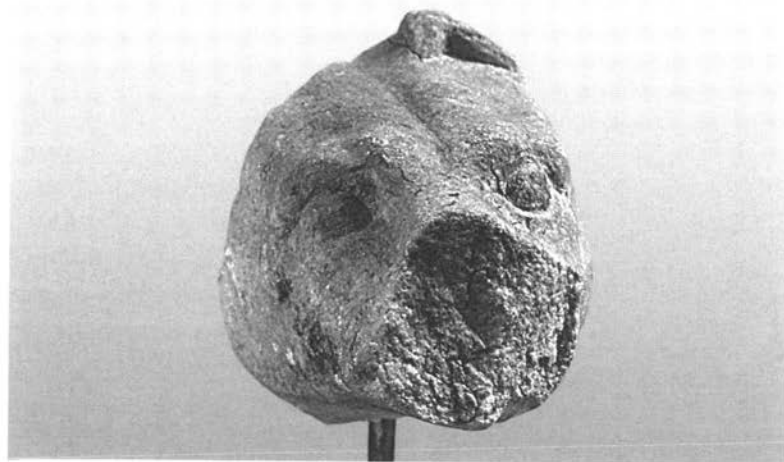
ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΗΛΕΦΟΥ (ΗΡΑΚΛΗ)

150. Τὸ κάτω τμήμα τῶν ποδιῶν γυναικείου ἀγάλματος. Τὸ ἔνδυμα, βαρὺ, πλαστικό, μὲ βαθιὲς πτυχές ποὺ ἀνεμίζουν στὸν ἀέρα, εἶναι ἀριστοτεχνικὰ δοσμένο. Τὸ ἀριστερὸ πόδι στηρίζεται ἀνετα κάτω, ἐνῶ τὸ δεξι, ποὺ φέρεται πλάγια καὶ λίγο πρὸς τὰ πίσω, ξεπροβάλλει ἀπὸ τῆ βαθιὰ κοιλότητα σὰν κοχύλι ποὺ σχηματίζουν οἱ πτυχές. Ἡ πλίνθος, πάνω στὴν ὁποία πατάει, εἶναι στρογγυλή. Ἔργο σημαντικὸ, παρὰ τὴν ἀποσπασματικότητά του. Σωζ. ὕψ. 0,33 μ., ὕψ. πλίνθου 0,06 μ. (συνολ. ὕψ. 0,39 μ.), διάμ. πλίνθου 0,48 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

89. Κεφάλι σκύλου ποὺ σώζεται ἀποσπασματικά. Τὸ σωζόμενο τμήμα καὶ κυρίως ἡ ἀπόδοση τῶν ματιῶν δείχνει ὅτι τὸ κεφάλι εἶναι δημιούργημα μεγάλου γλύπτη· προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ ἢ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὅπου δούλεψε ὁ Σκόπας καὶ οἱ μαθητές του. Λείπουν τὸ μισὸ τμήμα τοῦ κεφαλοῦ πίσω, τὸ ρύγχος καὶ ὁ λαιμός. Απολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,13 μ., σωζ. μῆκ. 0,16 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

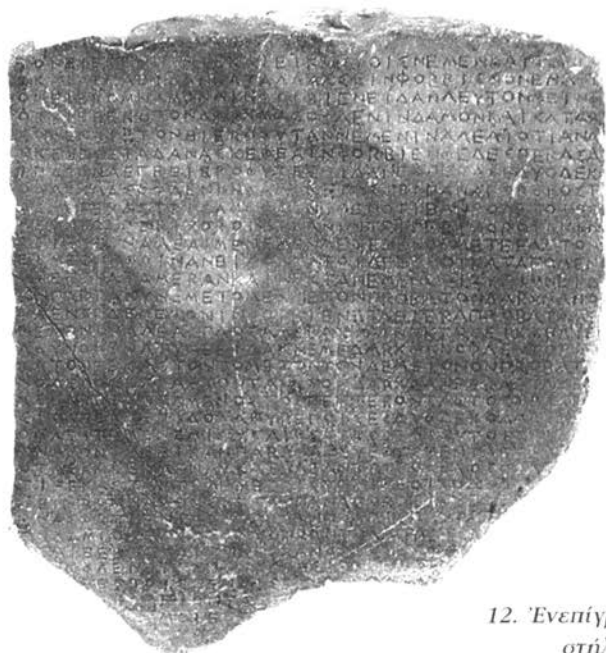
9. Κάτω τμήμα ποδιῶν γυναικείου ἀγάλματος, ἀρ. εὐρ. 150.

10-11. Κεφάλι σκύλου, ἀρ. εύρ. 89.

1261. Ἐνεπίγραφη μαρμάρινη τετράγωνη στήλη πάνω στὴν
12 ὁποία εἶναι χαραγμένος νόμος (IG V2, 3) ποὺ ρύθμιζε τὴ μί-
σθωση καὶ τὴ νομὴ τῶν ἱερῶν κτημάτων τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς:

- I τὸν ἱερὲν πέντε καὶ εἴκοσι οἷς νέμεν καὶ ζευγο-
ς καὶ αἶγα· εἰ δ' ἂν καταλλάσσει, ἰνφορβισμόν ἔναι τ-
ὸν ἱερομνάμονα ἰνφορβίεν· εἰ δ' ἂν λευτὸν μὲ ἰνφ-
ορβίε, ἡεκοτὸν δαρχμᾶς ὀφλέν ἰν δᾶμον καὶ κάταρ-
II 5 Φον ἔναι :: τὸν ἱεροθύταν νέμεν ἰν Ἀλέαι ὅ,τι ἂν ἀ-
σκεθὲς ἔ, τὰ δ' ἀνασκεθέα ἰνφορβίεν, μὲ δ' ἔσπεράσα-
ι πᾶρ ἂν λέγε ἱεροθυτές· εἰ δ' ἂν ἔσπεράσει, δυόδεκ-
III ο δαρχμᾶς ὀφλέν ἰν δᾶμον. :: τᾶς τριπαναγόροισι τ-
ὰς ὑστέρας τρεῖς ἀμέρας νέμεν ὅτι ἡὰν βόλετοι ὅς
10 μὲ ἰν τοῖ περιχώροι· εἰ δ' ἂν ἰν τοῖ περιχώροι, ἰνφο-
IV ρβίεν :: ἰν Ἀλέαι μὲ νέμεν μέτε ξένον μέτε Φαστὸν
εἰ μὲ ἐπὶ θοῖναν ἡίκοντα, τοῖ δὲ ξένοι καταγομέν-
οι ἐξῆναι ἀμέραν καὶ νύκτα νέμεν ἐπιζύγιον· εἰ δ'
ἂν πᾶρ τάνυ νέμε, τὸ μὲν μέζον πρόβατον δαρχμᾶν ὀ-
V 15 φλέν, τὸ δὲ μείον ἰνφορβίεν :: τὰ ἱερά πρόβατα μὲ
νέμεν ἰν Ἀλέαι πλὸς ἀμέραν καὶ νυκτός, εἰκ ἂν διε-
λαυνόμενα τύχε· εἰ δ' ἂν νέμε, δαρχμᾶν ὀφλέν τὸ πρό-
βατον Φεκάστον τὸ μέζον, τῶν δὲ μειόνων προβάτο-
ν ὀδελὸν Φεκάστον, τᾶν συὸν δαρχμᾶν Φεκάστου, εἰ
20 μὲ παρηεταξάμενος τὸς πεντέκοντα ἔς τὸς τριακα-
VI σίος. :: εἰκ ἐπὶ δῶμα πῦρ ἐποίησε, δυόδεκο δαρχμᾶς
ὀφλέν, τὸ μὲν ἔμισυ τᾶι θεοῖ, τὸ δ' ἔμισυ τοῖς ἱερ[ο]-
VII μνάμονσι :: εἰκ ἂν παραμαξεύε θύσθεν τᾶς κελε[ύθ]-
ο τᾶς κακεμέναι κατ' Ἀλέαν, τρεῖς ὀδελὸς ὀφλέ[ν ἂν]-
25 τὶ Φεκάστου, τὸ μὲν ἡέμισυ τᾶι θεοῖ, τὸ δ' ἔμισυ[ν τοῖ]-
VIII σ ἱερομνάμονσι :: τᾶι παναγόροσι τὸς ἱερ[ομνάμ]-
IX ονας ἀρτύεν τὰ ἰν ταῖς ἰνπολαῖς πάντα τὰ[λλα (:)] :: τ-
ὸς δαμιοργὸς τὸν κόπρον τὸν ἀπυδόσμ[ιον ἐξάγε]-
[ν] τᾶι ἡεβδόμαι τῶ Λεσχανασίῳ μενός· [εἰ δὲ μέ, δαρχ]-

12. Ένεπίγραφη νομοθετική στήλη, ἀρ. εὐρ. 1261.

X 30 [μὰ]ν ὀφλέν :: τὸν Παναγόρσιον μένα τὸν⁹....
 ...άζεν τοῖς ξένοις, εἰκ ἂν ἰόντα Π⁹....
 ...⁵... εἰ δ' ἀπίόντα εἰ Π²¹.....
 ...⁶... γ δάμοι ἔφαγ²³.....
 ...⁸...αι τὸς Ι²⁵.....
 35⁹... νον²⁷.....
 [- - - - -]

Λείπει τὸ κάτω μέρος καὶ τμήματα ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς στήλης. Συγκολλημένη καὶ συμπληρωμένη μὲ γύφο. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,60 μ., πλάτ. 0,56 μ., πάχ. 0,155 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

13. Κεφάλι Ἡρακλῆ, ἀρ. εὐρ. 48.

48. Κεφάλι τοῦ Ἡρακλῆ μὲ λεοντή. Τὸ μέτωπο εἶναι ψηλὸ
 καὶ διογκωμένο ἔντονα πάνω ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς μύτης. Τὰ φρύ-
 13 δια ἔχουν τὸ σχῆμα κλειστοῦ τόξου. Οἱ κόγχες τῶν ματιῶν
 βαθιᾶς καὶ οἱ βολβοὶ διογκωμένοι. Ἐντονα δηλωμένο εἶναι τὸ
 ἐλεύθερο χεῖλος τῶν βλεφάρων. Ἡ κατεύθυνση τοῦ βλέμμα-
 τος εἶναι πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πάνω, ὅπως ἐπίσης τὸ κεφάλι καὶ
 ὁ στιβαρὸς λαιμὸς. Τὰ αὐτιά, σχηματικὰ δοσμένα, φαίνονται
 παρὰ τὴ φθορά. Τὸ ἀρχέτυπο ἀνάγεται στὸν γνωστὸ τύπο τῶν
 θεῶν Δία-Ποσειδῶνα. Τὰ σκοπαδικὰ στοιχεῖα ποὺ χαρακτηρί-
 ζουν τὸ κεφάλι εἶναι οἱ βαθιᾶς κόγχες τῶν ματιῶν, οἱ διογ-
 κωμένοι βολβοὶ καὶ ἡ στροφή τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ.
 Ἡ παθητικὴ ἔκφραση τῶν ματιῶν κυριαρχεῖ στὸ πρόσωπο.

Ἡ ταύτιση τοῦ κεφαλιοῦ μὲ τὸν Ἡρακλῆ εἶναι βέβαιη. Πι-
 θανῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἀέτωμα τοῦ ναοῦ ποὺ ἀπει-
 κόνιζε τὴν πάλη τοῦ Τήλεφου, γιοῦ τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῆς

Αΰγης, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἀχιλλέα κατὰ τὴν εἰσβολή τους στὴν καινούργια πατρίδα τοῦ Τίλεφου, τῆ Μυσίου. Ἐκεῖ θὰ εἶχε θέση ἡ ἀπεικόνιση τοῦ Ἡρακλῆ, κοντὰ σὲ πρόσωπα μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἔχει στενὰ συνδέσει ὁ μῦθος, ἐφ' ὅσον διαδραματίζει πρωταρχικὸ ρόλο. Ἔργο τοῦ μεγαλοφυοῦς Σκόπα ἢ τῶν μαθητῶν του. Λείπουν ἡ μῦτη, τὰ χεῖλη, τμημα τοῦ δεξιοῦ αὐτιοῦ, πού εἶναι ραγισμένο, καὶ τῆς λεοντῆς. Στὶς πλάγιες ὄψεις τοῦ κεφαλιοῦ πίσω φέρει δύο ὀπές γιὰ τὴ στήριξη. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,36 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

1538. Τμημα βωμοῦ μαρμάρινου, στολισμένου στὶς πλάγιες ὄψεις μὲ βουκράνια. Ἡ πάνω ἐπιφάνεια, λεία καὶ ἐπίπεδη, ἔφερε καὶ ἄλλο τμημα μαρμάρου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς 14 τὸρμους τῶν συνδέσμων. Τὰ φθαρμένα ψηφία στὴν ἐπιφάνεια εἶναι νεότερων χρόνων· λείπει μεγάλο τμημα δεξιά. Ἀποκρούσεις στὰ κεφάλια τῶν ζώων καὶ στὴν ἐπιφάνεια τοῦ βωμοῦ. Ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,67 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

14. Τμημα βωμοῦ,
ἀρ. εὐρ. 1538.

60. Κεφάλι νέου άνδρα, με έντονη στροφή προς τ' αριστερά, που στηρίζεται πάνω σε δυνατό, μυώδη, στιβαρό λαιμό.
 15 Καλύπτεται με λεοντή, από το στόμα της οποίας προβάλλουν
 16 οί κυνόδοντες. Τα μαλλιά της μορφής αποδίδονται με μνοειδείς, ανακατεμένους, άτίθασους βοστρύχους. Τα φρύδια έχουν σχήμα κλειστού τόξου. Ή σάρκα πάνω από τα μάτια σχηματίζει βαριά πτυχή, που καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα των βλεφάρων. Ή στοματική σχισμή είναι λοξά τοποθετημένη και ή ασύμμετρη απόδοσή της τονίζει τη ζωντάνια του προσώπου. Κυρίαρχο στοιχείο του εικονιζομένου είναι οί βαθιές κόγχες των ματιών και το στραμμένο προς τα πάνω βλέμμα, έμφανεστερο στις πλάγιες όψεις. Ή στέρεη δόμηση του κεφαλιού και του λαιμού είναι χαρακτηριστικά στοιχεία του έργου που άνήκει τεχνοτροπικά στον κύκλο του Σκόπα, γιατί παρουσιάζει όλα τα στοιχεία -τις βαθιές κόγχες των ματιών, το παθητικό στραμμένο προς τα πάνω βλέμμα και την έντονη κλίση του κεφαλιού- που χαρακτηρίζουν τη σκοπαδική τέχνη. Έτσι, ή χρονολόγηση του κεφαλιού στο δεύτερο μισό του 4ου αι. π.Χ. είναι άσφαλής. Πρόσθετο στοιχείο αποτελεί ή εύρεση του κεφαλιού στον χώρο της ανασκαφής του ναού της Άλέας Άθηνάς. Ή ταύτιση του κεφαλιού με τον Ήρακλή (πατέρα) ή τον Τήλεφο (γιό) είναι δύσκολη, γιατί άφ' ένός ό Ήρακλής στις απεικονίσεις του δέν παρουσιάζεται άγένειος και τόσο νέος, και άφ' έτέρου ή λεοντή δέν αποτελεί το κατ' έξοχήν σύμβολο του Τήλεφου. Παρά την άβεβαιότητα που δημιουργείται, φαίνεται ότι μάλλον πρόκειται για άπεικόνιση του γιου από το δυτικό άέτωμα του ναού, όπου παριστανόταν ή μάχη του Τήλεφου, έναντίον των Έλλήνων και του Άχιλλέα, όταν εισέβαλαν στη Μυσία.

Λείπουν ή μύτη και το μεγαλύτερο μέρος του στόματος. Το κεφάλι είναι συμπληρωμένο με γύψο αριστερά. Στο κάτω μέρος του λαιμού διακρίνεται έρυθρωπό χρώμα. Άπολεπίσματα,

15-16. Κεφάλι
Τήλεφου,
άρ. εύρ. 60.

17. Ὑδρορρόν ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς, ἀρ. εὐρ. 1306.

ιζήματα καὶ μικρὰ τραύματα στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,32 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τὸ ἔξοχο αὐτὸ κεφάλι ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992, μαζὶ μὲ ἄλλα δεκαοκτῶ γλυπτὰ καὶ 102 ἀφιερῶματα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς.

1306. Ὑδρορρόν (σίμη) συμπληρωμένη, ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ διάκοσμο τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ στόμα
 17 τοῦ λιονταριοῦ ἔτρεχε τὸ νερὸ τῆς στέγης τοῦ ναοῦ. Τὸ κεφάλι τοῦ λιονταριοῦ, δοσμένο μὲ φυσικότητα, συμφωνεῖ μὲ τὴν τεχνοτροπία τῆς ἐποχῆς. Τὰ μάτια τοποθετημένα βαθιὰ στὶς κόγχες γεμάτα ἔνταση. Πλαισιώνεται ἀπὸ φυτικὸ σπειροειδῆ διάκοσμο, βλαστόσπειρα καὶ ἀνθέμια δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ιζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

59. Γυναικεῖος ἀκέφαλος κορμός, πιθανῶς ἀκρωτήριο, ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Τὸ ρωμαλέο κορμὶ προβάλλει γεμάτο
 18 δύναμη καὶ πλαστικότητα κάτω ἀπὸ τὸν κοντὸ χιτῶνα ποῦ εἶναι
 19 ψηλὰ ζωσμένος, τονίζοντας τὸ σφριγηλὸ στήθος ποῦ δεξιὰ εἶναι ἀκάλυπτο. Τὸ δεξιὸ προτεταμένο πόδι εἶναι συμπληρωμένο μὲ γύφο. Ἐξοχο ἔργο ἐνὸς μεγάλου γλύπτη. Σωζ. ὕψ. 0,98 μ. Βρέθηκε στὶς ἀνασκαφές τοῦ 1900 στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

18-19. Γυναικείος κορμός (Αταλάντη), άρ. εύρ. 59.

20. Τμήμα θριγκού, άρ. εύρ. 254-255.

254-255. Τμήμα ιωνικού θριγκού από τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς, με ἀνάγλυψη διακόσμηση. Ἐπάνω, λέσβιο κυμάτιο· στὸ μέσον, πολὺ μεγαλύτερο ιωνικὸ κυμάτιο (αὐγὰ καὶ λόγχες) ἀκολουθεῖται ἀπὸ περίτεχνο ἀστράγαλο· κάτω, ζώνη με σπειροειδῆ φυτικὸ διάκοσμο φύλλων ἀκάνθου (βλαστόσπειρα). Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,42 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

63. Ἀποσπασματικὰ σωζόμενο κεφάλι, με τραγικὴ ἔκφραση στὸ μισάνοιχτο στόμα, ποὺ τονίζεται καὶ ἀπὸ τὴ βίαιη 21 στροφή πρὸς τ' ἀριστερά. Ἔργο μεγάλου καλλιτέχνη. Τὸ τμήμα τῆς ἐπιδερμίδας, ὅπου διατηρεῖται, φανερώνει τὴ δεινότητα τοῦ γλύπτη στὸ πλάσιμο τῆς σάρκας. Βρέθηκε τὸ 1902 στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Σωζ. ὕψ. 0,16 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

62. Μεγαλύτερη ένταση, που εκφράζεται με τὴ βίαιη στροφή πρὸς τὰ δεξιὰ, παρουσιάζει ἄλλο κεφάλι που ἐκτίθεται στὴν ἴδια αἴθουσα καὶ σώζεται καὶ αὐτὸ ἀποσπασματικά. 22 Διακρίνεται στὸ ἔργο τὸ χέρι μεγάλου γλύπτη, που κατὰ πάσα πιθανότητα εἶναι ὁ Σκόπας. Βρέθηκε στὶς ἀνασκαφές τοῦ 1900-1901 στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Σωζ. ὕψ. 0,22 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

21. Τρῆμα κεφαλιοῦ,
ἀρ. εὐρ. 63.

22. Ἀπότρημα κεφαλιοῦ,
ἀρ. εὐρ. 62.

154 (61). Κεφάλι κρανοφόρου πολεμιστή με ἄδρὰ χαρακτηριστικά. Τὰ μαλλιά ἀποδίδονται με βαθιὲς κυματιστὲς ἐγχαράξεις. Τὰ σκοπαδικὰ στοιχεῖα κυριαρχοῦν ἔντονα στὸ ρωμαλέο πρόσωπο. Ἡ διόγκωση τοῦ μετώπου πάνω ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς μύτης, οἱ βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν, οἱ διογκωμένοι βολβοὶ καὶ τὸ ἐλεύθερο χεῖλος τῶν κάτω βλεφάρων, καθὼς καὶ οἱ βαθύνσεις κάτω ἀπὸ τὰ μάτια προσδίδουν ἰδιαίτερο πάθος στὸ κεφάλι, ποὺ τονίζεται ἀπὸ ἔντονη στροφή πρὸς τὰ δεξιά. Ὁ εἰκονιζόμενος πολεμιστὴς ἔχει ταυτιστεῖ με τὸν Τήλεφο. Ἡ ἀγωνιώδης ἔκφραση στὰ πρόσωπα, ὅπως τὴ συνέλαβε καὶ τὴν ἀπέδωσε με μοναδικότητα ὁ Σκόπας, δείχνει τὴ θεϊκὴ πνοὴ τοῦ δημιουργοῦ γλύπτη. Μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους γλύπτες τῆς ἀρχαιότητος, ἐκεῖνος ποὺ πλησιάζει περισσότερο τὴν ταραγμένη ἐποχὴ μας εἶναι ὁ Σκόπας. Ἡ ἀγωνία, ἡ ἀνησυχία, ἡ ἔνταση καὶ ἡ δραματικὴ ἔκφραση ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἔργα του εἶναι τὰ κυρίαρχα στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς μας. Λείπουν ἡ μύτη, τὸ στόμα, τμήματα τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν αὐτιῶν. Απολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὕψ. 0,31 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

2365 (2266). Κεφάλι ἀνθρωπόμορφου, σχεδόν, λιονταριοῦ, ἀπὸ ὑδρορρόν. Σῶζεται τμήμα τοῦ προσώπου. Ἡ χαιτὴ ἀποδίδεται με φλογόσχημους βοστρύχους. Ἐχει ψηλὸ μέτωπο καὶ πάνω στὴν πλατιὰ ρίζα τῆς μύτης δύο διαγώνιες ρυτίδες σηματοδοτοῦν τρίγωνο ποὺ ἀπολήγει σὲ κατακόρυφη γραμμὴ ποὺ προεκτείνεται ἕως τὰ μαλλιά. Ἀπὸ τὶς βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν ξεπετιοῦνται οἱ διογκωμένοι βολβοί, με τὴ θυρωμένη πύρινη ἔκφραση, ποὺ τονίζεται ἀπὸ τὴ σύσπαση τῶν μυῶν στὴν περιοχὴ τῆς ρίζας τῆς μύτης. Ἡ ἐκφραστικότητα ποὺ διακρίνει τὸ ἔργο φανερώνει πὼς εἶναι δημιούργημα σημαντικοῦ καλλιτέχνη. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,36 μ., σωζ. πλάτ. 0,255 μ., πάχ. 0,12 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

23. Κεφάλι πολεμιστή,
άρ. εύρ. 154 (61).

24. Κεφάλι λιονταριού,
άρ. εύρ. 2365 (2266).

131. Κορμός γυναίκας από σύμπλεγμα έφεδρισμού, απο-
 25 σπασματικά διατηρημένος. Ο έφεδρισμός είναι παιδικό παι-
 χίδι τών αρχαίων: σέ απόσταση συμφωνημένη από τούς
 παϊχτες τοποθετούσαν μια πέτρα, «*δίορον*», τήν όποία προ-
 σπαθοῦσαν νά πετύχουν μέ τόπια καί πέτρες· ό νικημένος
 ἦταν υποχρεωμένος νά φέρει στούς ὤμους του τόν νικητή ἕως
 τό σημεῖο πού ἦταν ό λίθος· κατά τή διάρκεια τῆς μεταφορᾶς
 ό νικητής ἔκλεινε μέ τὰ χέρια του τὰ μάτια τοῦ νικημένου γιά
 νά μὴ βλέπει.

Ἡ γυναίκα φοράει χιτῶνα ψηλά ζωσμένο, πού αφήνει τόν
 δεξιό μαστό ἀκάλυπτο. Οἱ πτυχές, πολλές καί βαθιά χαραγμέ-
 νες, δίνουν ζωντάνια στό γλυπτό. Τό ἔργο μαρτυρεῖ ότι εἶναι
 δημιούργημα ἑνός ἄξιου τεχνίτη. Βρέθηκε τό 1902 στίς ἀνα-

25. Γυναικεῖος κορμός από σύμπλεγμα έφεδρισμοῦ, ἀρ. εὐρ. 131.

σκαφές τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Λείπουν τὸ κεφάλι, τὸ δεξιὸ χέρι, τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ, τὰ πόδια καὶ τμήματα ἀπὸ τὸ ἔνδυμα. Πολλαπλὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Συγκολλήσεις στὸν κορμὸ καὶ στὸ ἀριστερὸ χέρι. Ὑψ. 0,44 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

194. Τμήμα γυναικείου κορμοῦ, μὲ ἀνακεκλιμένη στάση. Φέρει χιτῶνα μὲ πλούσιο ἀπόπτυγμα πού σκεπάζει τὸν γλουτὸ καὶ τὸν μηρό, οἱ ὁποῖοι διαγράφονται καθαρὰ κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ ἕφασμα. Τὸ γλυπτὸ πρέπει ν' ἀνήκει σὲ ξαπλωμένη μορφή πού στόλιζε τὰ αετώματα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἡ ἐργασία εἶναι ἄριστη. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,42 μ., σωζ. πλάτ. 0,50 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. 26

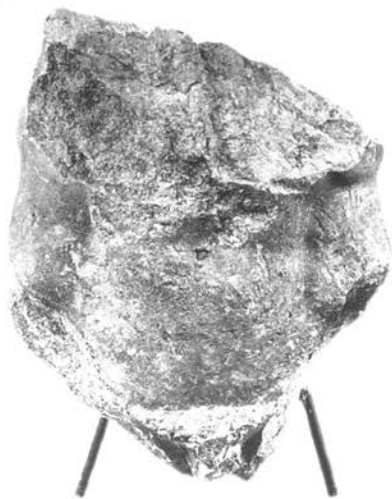

26. Τμήμα γυναικείου κορμοῦ, ἀρ. εὐρ. 194.

66. Τὸ κάτω τμήμα ἀνδρικοῦ κορμοῦ σὲ διαγώνια στάση, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ σωζόμενο μέρος. Ὁ δεξιὸς γοφὸς καὶ ἡ κοιλιά ἀριστοτεχνικὰ δοσμένα, οἱ φόρμες ρέουσες. Δηλωμένο εἶναι τὸ ἀνδρικό μῦο. Ἀξιόλογο ἔργο ἰκανοῦ γλύπτη. Βρέθηκε στὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,40 μ., σωζ. πλάτ. 0,38 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

27. Τὸ κάτω τμήμα ἀνδρικοῦ κορμοῦ, ἀρ. εὐρ. 66.

28. Τὸ κάτω τμήμα ἀνδρικοῦ κορμοῦ, ἀρ. εὐρ. 67.

67. Τὸ κάτω τμήμα κορμοῦ ποῦ ἀνήκει σὲ ἄνδρα ρωμαλέο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ τμήμα ποῦ σώζεται. Ἡ περιοχή τῶν 28
 βουβώνων εἶναι πλασμένη μὲ γνώση τῆς ἀνατομίας καὶ μὲ
 ἔντονη κίνηση τῶν μυῶν. Δηλωμένος εἶναι ὁ ὀμφαλὸς καὶ τὸ
 ἀνδρικό μῦοιο. Ἡ διάπλαση τῶν ὄγκων ἀρμονικὴ καὶ ρέουσα.
 Ἡ ἐργασία εἶναι ἄριστης ποιότητος. Βρέθηκε στὸν ναὸ τῆς
 Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρω-
 ση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,49 μ., πλάτ. 0,43 μ. Μάρμαρο
 πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

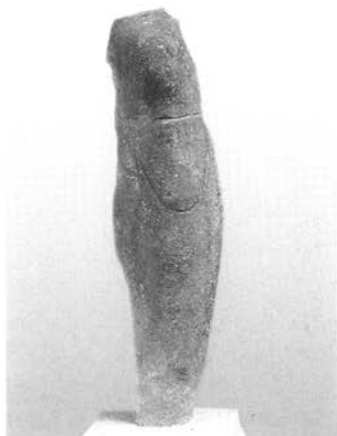
83. Πρόσθιο τμήμα ποδιοῦ σὲ συμφυῆ πλίνθο. Σώζονται 29
 κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους τὰ τέσσερα δάκτυλα καὶ μέρος
 τοῦ πέμπτου. Ἐντύπωση κάνει ἡ ἀπόδοση τῆς μικρῆς μεμ-
 βράνης (παρानυχίδας) στὸ πρῶτο καὶ στὸ δεύτερο δάκτυλο,
 ποῦ τονίζει τὴ φυσιοκρατικὴ ἀπόδοση τοῦ ποδιοῦ. Προέρχε-
 ται ἀπὸ τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Οἱ μικρὲς
 λεπτομέρειες μαρτυροῦν τὴν ἰκανότητα τοῦ καλλιτέχνη. Ἀπο-
 λεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ.
 0,12 μ. (ὕψ. βάσης 0,06 μ.). Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέ-
 ρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

29. Τμήμα ποδιοῦ
 μὲ δάκτυλα, ἀρ. εὐρ. 83.

75. Ἀριστερὴ γυμνὴ κνήμη, συμπληρωμένη καὶ συγκολλη-
 μένη. Τὸ γόνατο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ στάση του, εἶναι ἐλα-
 30 φρὰ λυγισμένο. Ἡ κνήμη ἀνήκει προφανῶς σὲ ἄνδρα, ὅπως
 φαίνεται ἀπὸ τὴς ἀνατομικῆς λεπτομέρειες. Ἀνήκει σὲ γλυπτὸ
 τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς. Ἀπολεπίσματα,
 ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,48 μ. Μάρ-
 μαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

72. Κάτω τμήμα δεξιοῦ γυναικείου μηροῦ, ποὺ σώζεται ἔως
 κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο. Λεπτὸ ἔνδυμα, μὲ ἀνάγλυφες καμπύλες
 31 πτυχές, σκεπάζει τὸ γόνατο, στὸ ὁποῖο παρατηρεῖται ἔντονη
 κίνηση τῶν μυῶν. Ἀνήκει σὲ μορφὴ τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ
 τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶς καὶ εἶναι ἔργο μεγάλου γλύπτη. Τραύματα,
 ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ.
 ὕψ. 0,205 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου
 αἰ. π.Χ.

30. Τμήμα ἀριστεροῦ ποδιοῦ,
 ἀρ. εὐρ. 75.

31. Τμήμα γυναικείου μηροῦ,
 ἀρ. εὐρ. 72.

2388. Ἀκρωτηριασμένος κορμός Νίκης, πιθανῶς ἀκρωτήριο ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Ὁ κοντὸς χιτῶνας κολλάει σὰν βρεγμένος πάνω στὸ ἐξοχο γυναικεῖο νεανικὸ κορμὶ ἀναδεικνύοντας τὴν πλαστικότητά του. Ὁ ψηλὰ ζωσμένος χιτῶνας τονίζει τὸ μικρὸ σφιχτὸ στῆθος τῆς νεαρῆς γυναίκα, ἐνῶ ὁ δεξιὸς ἀκάλυπτος μηρὸς πάλλεται ἀπὸ σφριγηλότητα καὶ δύναμη. Ἔργο μεγάλου γλύπτη. Σωζ. ὕψ. 0,94 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

32. Κορμὸς Νίκης, ἀρ. εὐρ. 2388.

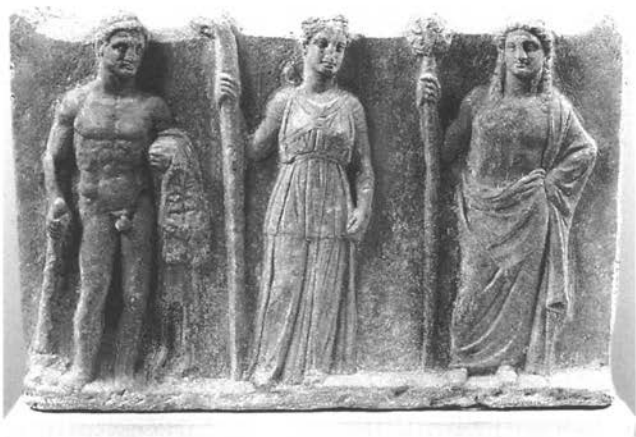
ΑΙΘΟΥΣΑ ΠΑΝΟΣ

140. Ακρωτηριασμένη επιτύμβια στήλη πολεμιστή που
 33 εικονίζεται κατά μέτωπο. Σώζεται το κάτω μέρος. Με το δεξι
 χέρι ο πολεμιστής άκουμπάει μαλακά στην άσπίδα του που
 στηρίζεται στο έδαφος. Πατάει άνετα με το δεξι πόδι, ενώ το
 άριστερό φέρεται πλάγια, σε διασκελισμό. Έντονη διάπλαση
 των μυών παρατηρείται στην περιοχή των γονάτων. Οι μηροί
 αποδίδονται πλαστικά, οι κνήμες είναι μυώδεις. Στην άρι-
 στερή πλευρά της στήλης το δόρυ του νεαρού πολεμιστή ανά-
 στροφα τοποθετημένο. Το σώμα του πολεμιστή λεπτό. Φαίνε-
 ται πως είχε ελαφριά κλίση προς τ' άριστερά, όσο μπορεί να
 διακρίνει κανείς από το φθαρμένο τμήμα. Τραύματα, ιζήματα
 και διάβρωση στην επιφάνεια. Σωζ. ύψ. 1,20 μ., πλάτ. 0,84 μ.,
 πάχ. 0,22 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Του τέλους του 4ου αι. π.Χ.

47. Αναθηματικό ανάγλυφο, όπου εικονίζονται τρεις θεοί,
 όπως δηλώνεται από τα σύμβολά τους. Στη δεξιά άκρη ο
 34 Ηρακλής, πολύ νέος, με το ρόπαλο στο δεξι και τη λεοντή
 στο άριστερό χέρι, με κοντά μαλλιά, άγένειος. Έντονη κίνη-
 ση παρατηρείται στο κορμί του ήρωα. Στο μέσον η Άρτεμις με
 δάδα αναμμένη, στο ύψος της περίπου. Φοράει χιτώνα ζω-
 ομένο ψηλά και ιμάτιο. Διακρίνεται το μικρό στήθος και η λε-
 πτή μέση της θεάς. Στην άκρη άριστερά εικονίζεται ο Διόνυ-
 σος που κρατάει θύρσο στο δεξι χέρι. Τα σγουρά μαλλιά του
 απολήγουν σε βοστρυχοειδείς πλοκάμους που φθάνουν στους
 ώμους. Φοράει ιμάτιο που αφήνει άκαλυπτο το πάνω μέρος
 του σώματος. Τα σύμβολα των θεών -η δάδα της Άρτέμιδος
 και ο θύρσος του Διονύσου- λειτουργούν ως διαχωριστικά με-
 ταξύ τους. Λείπει το πάνω μέρος του αναγλύφου. Σωζ. ύψ.
 0,30 μ., πλάτ. 0,48 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Του 3ου αι. π.Χ.
 Έκλάπη στις 5 Αυγούστου 1992.

33. Ἐπιτύμβια στήλη πολεμιστῆ, ἄρ. εὐρ. 140.

34. Ἀναθηματικό ἀνάγλυφο, ἄρ. εὐρ. 47.

Χωρίς αριθμό. Αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση Ασκληπιού και Ύγείας. Τὸ ζευγὸς τῶν θεῶν ἀπεικονίζεται σὲ 35 πρόστυπο ἀνάγλυφο. Δεξιά, ὁ Ἀσκληπιὸς μὲ κοντὰ μαλλιά κρατᾷ ἐπὶ τὸ δεξιὸ χεῖρ ὀμφαλωτὴ φιάλη ἀπὸ τὴν ὁποία ξετυλίγεται φίδι. Μὲ τὸ ἀριστερὸ ἀκουμπᾷ ἐπὶ σκῆπτρο, τὸ ὁποῖο καλύπτεται ἀπὸ ἱμάτιο μὲ πολλὰς πτυχώσεις πού ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ στῆθος ἐν τῷ μεγαλύτερῳ μέρει τοῦ. Ἡ πλαδαρὴ ἀπόδοση τῆς σάρκας προδίδει τὴν ὄριμν ἡλικίαν τοῦ θεοῦ. Ἀριστερά, ἡ κόρη τοῦ θεοῦ Ὑγεία μὲ χιτῶνα ψηλὰ ζωσμένο. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χεῖρ πιάνει τὸ ἱμάτιο, ἐνῶ μὲ τὸ δεξιὸ κρατᾷ δυσδιάκριτο ἀντικείμενον. Τὸ δεξιὸς τοῦ ποδὸς διαγράφεται ἀδρὰ κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ ροῦχο καθῶς, λυγισμένο ἐν τῷ γόνατο, φέρεται μπροστὰ καὶ πλάγια. Τὰ σώματα τῶν θεῶν ἀποδίδονται βαρῆ καὶ μεγαλόπρεπα. Ἴσως ἡ παράσταση ἀποδίδει τὸ ζευγὸς τῶν θεῶν πού στόλιζε τὸν ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς στήλης φθαρμένη. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν. Σωζ. ὕψ. 0,63 μ., πλάτ. 0,58 μ., μέγ. πᾶχ. 0,24 μ. Μάρμαρο πεντελικόν. Τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

35. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας.

36. Αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση Πανός, άρ. εύρ. 2.

2. Αναθηματικό ανάγλυφο με άέτωμα, με παράσταση Πανός. Ο τραγοπόδαρος θεός τών άρκαδικών βουνών βρίσκεται μέσα σε πευκοδάσος, όπως υποδηλώνει τó δένδρο με τὰ κουκουνάρια δεξιά του. Άριστερά υπάρχει άλλο δένδρο με κουτσουρεμένα κλαδιά που καλύπτει με τόν κορμό του τó μεγαλύτερο μέρος τής πλάγιας όψης τής στήλης. Στο άριστερό χέ-

38. Ανάγλυφη πλάκα με παράσταση λιονταριού, αρ. εύρ. 1.

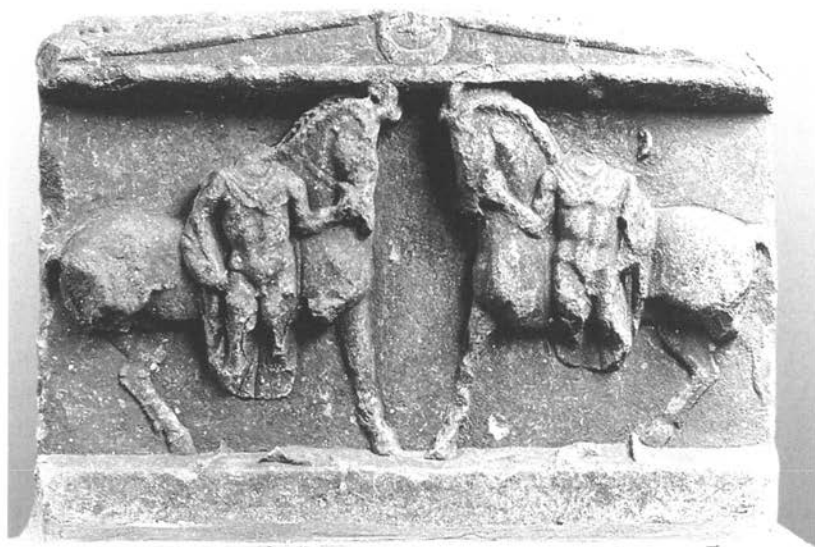
1. Ανάγλυφη πλάκα με παράσταση λιονταριού, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνο τὸ πρόσθιο τμήμα, σὲ ἐπίθεση ἢ βρυχηθμό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ στόμα μὲ τὴν παλλόμενη γλώσσα, πλαισιωμένη ἀπὸ τὴν πάνω σειρά τῶν δοντιῶν, τὴ σύσπασση τῶν μυῶν στὸ ρύγχος καὶ ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῆς μύτης καὶ στὰ θυρωμένα μάτια. Ἡ πλούσια χაίτη καλύπτει μὲ τέσσερις ἐπάλληλες κυματιστὲς ζώνες βοστρύχων τὸν λαιμό. Οἱ μνηοειδεῖς βόστρυχοι κάθε ζώνης εἶναι ἀντιθετικὰ τοποθετημένοι. Θέλοντας νὰ τονίσει μὲ φυσιοκρατικὸ τρόπο τὸ σῶμα, ὁ καλλιτέχνης ἀπέδωσε μὲ βαθύνσεις τὰ πλευρὰ τοῦ ζώου. Τὰ μπροστινὰ πόδια, στέρα καὶ δυνατά, πατοῦν πεισματικὰ στὸ χῶμα. Ἡ ἀνατομία τῶν ποδιῶν (νύχια) εἶναι λεπτομερειακὰ δοσμένη. Τὸ κεφάλι σώζεται σὲ ἄριστη κατάσταση. Τὸ σῶμα δὲν ἔχει ὑποστῆ τὴν τελικὴ λείανση. Ἔργο ἱκανοῦ καλλιτέχνη. Ἐπένδυση βάσης ἢ βωμοῦ. Βρέθηκε στὸν Ἅγιο Ἰωάννη,

στη θεση Μάρμαρα. Στο κάτω μέρος τῆς πλάκας, ἀριστερά, ὑπάρχουν ραγίσματα καὶ ἰχνη ἀπὸ χρώμα. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,82 μ., σωζ. πλάτ. 1,06 μ., πάχ. 0,18 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

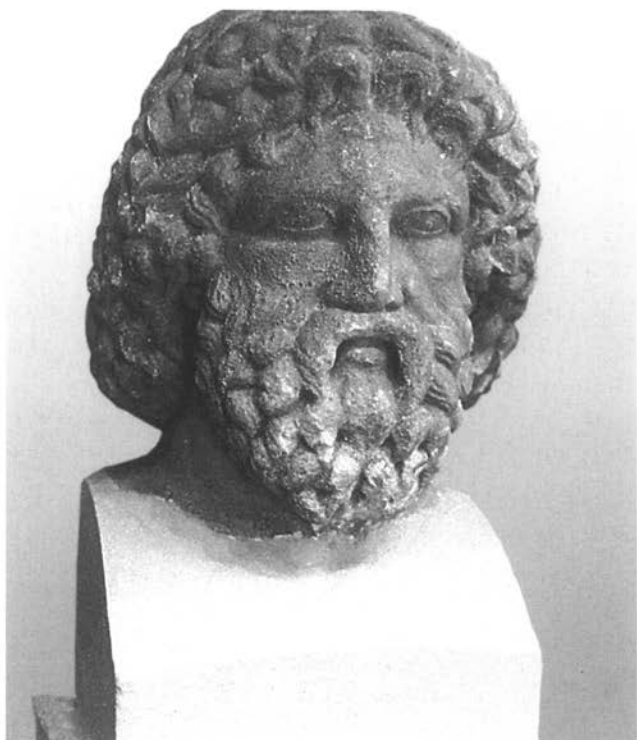
39. Κεφάλι Μέδουσας.

Χωρὶς ἀριθμό. Κεφάλι Μέδουσας, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ ἀποτρόπαιη μορφή. Φίδια πλαισιώνουν τὸ πρόσωπό της, τὰ μάτια εἶναι ὑπέρμετρα διογκωμένα, ἡ μύτη πλατιὰ καὶ ζωώδης, τὸ στόμα ἀνοικτὸ μὲ τὰ τετράγωνα φοβερὰ δόντια καὶ τὴν πεταγμένη πρὸς τὰ ἔξω καὶ γυρισμένη πρὸς τὰ κάτω πλατιὰ γλώσσα. Λείπουν μικρὰ τμήματα τῆς μύτης. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

40. Αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση Διοσκούρων, αρ. εὐρ. 54.

54. Αναθηματικό ανάγλυφο με αετωματική επίστεψη (στο μέσον του αετώματος μνηίσκος), με παράσταση Διοσκούρων. Οί δύο ἔφιπποι ἥρωες εἰκονίζονται στή γνωστὴ στάση, ὁ ἓνας ἀντίκρου στὸν ἄλλο. Βαστοῦν τὰ χαλινάρια τῶν ἀλόγων τους, ἐνῶ τὰ λιγνὰ μυῶδη κορμιά τους ἔχουν ἐλαφρῖα κλίση πρὸς τὰ πίσω. Γύρω ἀπὸ τοὺς ὤμους τους πέφτει χλαμύδα, ποὺ ἀφήνει ὄμως τὰ κορμιά ἐλεύθερα. Ἀριστερὰ στὸ ἀνάγλυφο, πάνω ἀπὸ τὴν πλάτη τοῦ ἀλόγου, ἀπεικονίζεται καὶ ἐκεῖ ὁ μνηίσκος. Λεῖπουν τὰ κεφάλια καὶ τὰ πόδια τῶν ἡρώων. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,48 μ., πλάτ. 0,75 μ., πάχ. 0,12 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

41. Κεφάλι Ἀσκληπιού, ἀρ. εὐρ. 24.

24. Κεφάλι Ἀσκληπιού μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ φυσικὸ μέγεθος. Ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται μὲ πρότυπο τοὺς θεοὺς τῆς Κλασικῆς ἐποχῆς, μεγαλοπρεπής, μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ γένεια, 41 πού ἀποδίδονται μὲ σπειροειδεῖς καὶ μνηοειδεῖς βοστρύχους. Βρέθηκε στὴν Ἐπισκοπή. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,37 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Ἑλληνιστικῶν χρόνων.

3. Μακρὰ πλευρὰ σαρκοφάγου (πιθανῶς ἢ ὀπίσθια ὄψη), με ἀνάγλυφη παράσταση. Απεικονίζεται ὁ Ἀχιλλέας, θριαμβευτής, ὄρθιος πάνω σὲ ἄρμα πού τὸ σέρνουν δύο ἄλογα, τὰ ὅποια καλπάζουν γύρω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας. Ὁ ἥρωας φέρει κρᾶνος, φολιδωτὸ θώρακα, κρατάει μὲ τὸ ἀριστερὸ τὰ ἦνία καὶ μὲ τὸ δεξιὸ τὸ κοφτερὸ ξίφος του. Τὸ ἕνα μπροστινὸ πόδι τοῦ πρώτου ἀλόγου ὅπως καὶ τὰ δύο μπροστινὰ πόδια τοῦ δευτέρου, καθὼς καὶ τὸ κεφάλι του, ἔχουν ἐλάχιστη ἀναγλυφικὴ ἔξαρση, ἐνῶ οἱ ὀπλὲς τῶν ἀλόγων ἔχουν δοθεῖ μὲ λεπτομέρειες. Στὸ μέσον διακρίνεται ἡ κεντρικὴ πύλη τῶν τειχῶν τῆς Τροίας.

Ἀπὸ τὸν νεκρὸ τοῦ Ἔκτορα σώζονται μόνο τὰ ἄκρα τῶν ποδιῶν. Ἡ παράσταση ἀποδίδει τὴ σκηνὴ πού περιγράφεται στὴν *Ἰλιάδα* (X, 395):

«(Ὁ Ἀχιλλέας) δουλιεὺς ἀταίριαστες τοῦ Ἐχτόρου κάνει τότε τῶν δύο ποδιῶν του πίσω ἐτρύπησε τὰ νεῦρα, ἀπὸ τὶς φτέρνες

42. Τρῆμα ρωμαϊκῆς σαρκοφάγου με παράσταση τῆς σκηνῆς τῆς διαπόμπευσης τοῦ Ἔκτορα ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα, ἀρ. εὐρ. 3.

*ὦς τ' ἀστραγάλια καὶ τοὺς πέρασε λουριά βοδιοῦ ἀπὸ μέσα,
καὶ τὰ ἔδεσε στὸ ἀμάξι, ἀφήνοντας νὰ σοῦρνει ἡ κεφαλὴ του.*

*Κι ἀπὸ στὸ ἀμάξι ἀνέβη· τ' ἄρματα τὰ ξακουστὰ φορτώνει
καὶ δίνει εὐτύς βιτσιὰ στ' ἀλόγατα, πὺ πρόθυμα πετάξαν.»*

(μτφρ. Ν. Καζαντζάκη - Ί. Κακριδῆ)

Πίσω ἀπὸ τὸν Ἔκτορα ἀπεικονίζεται πολεμιστὴς μὲ δόρυ στὸ δεξί, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερό του χέρι κρατᾷ ψηλὰ τὴν ἀσπίδα του ἀπὸ τὸ ὄχανο. Στὴν ἀριστερή του πλευρά, στὴ μέση, ἔχει τὸ σπαθί στὴ θήκη του.

Ἐπὶ ἀρχῆς μετὰ τὴν περιγραφὴ τῆς σκηνῆς στὴν Ἰλιάδα καὶ τῆς ἀπόδοσός της στὴ σαρκοφάγο. Ὁ γλύπτης ἦταν γνώστης τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Ὁ ἥρωϊκὸς κόσμος τῆς Ἰλιάδος μεταφέρεται συχνὰ στὴ γλυπτικὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀγγειογραφία. Ὁ Ἀχιλλέας μὲ τὸ ξίφος στὸ δεξί, τὸ κράνος καὶ τὸν θώρακα, παραπέμπει ἄμεσα σὲ στίχους τῆς Ἰλιάδος μὲ κάποιες παραλλαγές στὴν ἀπεικόνιση (X, 306-320).

Ἡ σαρκοφάγος θὰ ἀνῆκε σὲ στρατιωτικὸ, γιατί ἐπιλέχθηκε γιὰ διάκοσμος πολεμικὴ σκηνὴ πού ἀποδίδει ἀνάγλυφα τὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου. Ἡ σκηνὴ εἶναι ἐξαιρετικὰ δημοφιλῆς, γι' αὐτὸ πολλοὶ καλλιτέχνες τὴν ἐπέλεξαν ὡς θέμα τῶν ἔργων τους. Εἶναι δυνατό νὰ διατυπωθοῦν ἀντιρρήσεις σχετικὰ μὲ τὴν βαρβαρότητα πού ἀποπνέει ἡ εἰκόνα τῆς διαπόμπευσης ἑνὸς γενναίου ἀντιπάλου. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψη καὶ τὴν ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς, πού βλέπει στὴ διαπόμπευση ὄχι μόνον τὴν ἐκδίκηση, ἀλλὰ καὶ τὸν παραδειγματισμὸ. Ἐκεῖνο πού ἐμπνέει τοὺς καλλιτέχνες εἶναι ὅτι σ' αὐτὴ τὴν κορυφαία στιγμή τῆς Ἰλιάδος ἔχουμε ἀπὸ τὴ μιά μεριὰ τὸν θρίαμβο ἑνὸς Ἑλλήνα ἥρωα, πού σύμφωνα μὲ τὸν χρῆσμό, σκοτώνοντας τὸν ἀντίπαλό του ἐπισπεύδει καὶ τὴν δίκη του μοιραία στιγμή, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὴν πτώση τοῦ γενναίου Ἔκτορα πού τὸ καθημαγμένο του σῶμα γνωρίζει τὴν ἐσοχάτη ταπείνωση, συρόμενο γύρω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Τροίας.

Ἡ ἀσφάλεια αὐτῶν τῶν συμπαγῶν καὶ ἀπροσπέλαστων γιὰ δέκα χρόνια τειχῶν εἶναι φαινομενική. Τὴν ὑπονομεύουν ἦδη οἱ θρῆνοι ποῦ ἀντηχοῦν στὴν πόλη καὶ δὲν ἔχουν σχέση μόνον μὲ τὸν θάνατο τοῦ Ἑκτορα, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὴ σκληρὴ βέβαιη μοίρα ὄλων αὐτῶν ποῦ εἶναι ἀκόμα ζωντανοί. Δὲν εἶναι ν' ἀπορεῖ, λοιπόν, κανεὶς ποῦ σ' αὐτὴ τὴν τραγωδία, τὴν πολύμορφη καὶ πολυεπίπεδη, βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία πολλῶν δημιουργῶν.

Ἡ τεχνοτροπία τῆς σαρκοφάγου, π.χ. ἡ δῆλωση τῆς ἱριδας στὸ μάτι τῶν ἀλόγων, τὴ χρονολογεῖ στὸ τέλος τῆς Ἀδριανείου καὶ στὴν πρώτη ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων, γύρω στὸ 138 μ.Χ. Σωζ. μῆκ. 2 μ., σωζ. ὕψ. 0,71 μ. Μάρμαρο πεντελικό.

55. Κεφάλι νέου. Φοράει στεφάνι, πλάτ. 0,02 μ., καὶ ἔχει τὰ μαλλιά πρὸς τὰ ἔμπρὸς χτενισμένα. Οἱ μικροὶ μνηοειδεῖς βόστρυχοι πλαισιώνουν ἡμικυκλικὰ τὸ πάνω μέρος τοῦ μετώπου καὶ τὸν κροταφικὸ χῶρο. Τὸ μέτωπο εἶναι ψηλὸ καὶ τὰ φρύδια ἔχουν σχῆμα κλειστοῦ τόξου. Τὰ βλέφαρα εἶναι σαρκώδη, βαριά καὶ τὰ μάτια μακρόστενα. Τὸ ἐλεύθερο χεῖλος τῶν κάτω βλεφάρων εἶναι διογκωμένο. Τὰ ζυγωματικά ὅσα πετάγονται πρὸς τὰ ἔξω, οἱ ἐπιφάνειες τῶν παρειῶν εἶναι μεγάλες καὶ πλατιές. Τισ γωνίες τοῦ στόματος σχηματίζουν βαθιὲς κοιλότητες. Τὸ κάτω χεῖλος ποῦ σῶζεται εἶναι μικρό, τρυφερὸ καὶ σαρκώδες. Τὸ σαγόνι εἶναι πλατὺ καὶ μεγάλο. Ἐκφραση εὐφορίας εἶναι διάχυτη στὸ πρόσωπο, περισσότερο ἐμφανὴς στὴν ἔκφραση τῶν ματιῶν καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ στόματος.

Ἡ ρεαλιστικὴ ἀπόδοση τῶν ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ πορτραῖτο ποῦ χρονολογικὰ ἀνήκει στὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν τύπο τῆς κόμμωσης καὶ τὴν τεχνοτροπία. Συγγενικὰ χτενίσματα φέρουν ὁ Γάιος καὶ ὁ Λούκιος Καῖσαρ ὅσα πορτραῖτα τους ποῦ βρίσκονται στὴ Ρωμαϊκὴ Συλλογὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογι-

43. Κεφάλι νέου, ἀρ. εὐρ. 55.

κοῦ Μουσείου. Λείπουν τμήματα πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μάτι, τμήμα τῆς μύτης, τὸ πάνω χεῖλος καὶ μεγάλο τμήμα τοῦ λαιμοῦ. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα καὶ ἰζήματα στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 0,17 μ. Στὰ πλάγια πίσω ἀπὸ τ' αὐτιά διακρίνονται πλατιᾶ ἀπολήξεις ταινίας μήκ. 0,03 μ. καὶ 0,02 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου (27 π.Χ.-14 μ.Χ.). Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

153. Κεφάλι νέας γυναίκας μὲ ἀδρὰ χαρακτηριστικά, μὲ κλίση πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κάτω. Φέρει τὸν πεπονοειδῆ τύπο
 44 κόμμωσης μὲ τριγωνικὴ ἀπόληξη πάνω ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ με-
 45 τώπου. Πίσω, τὰ μαλλιά σὲ κότσο συγκρατοῦνται μὲ λεπτὴ ται-
 46 νία. Ὁ πεπονοειδῆς τύπος κόμμωσης εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸν
 4ο αἰ. π.Χ., κυρίως ὄμως ὡς παιδικὴ κόμμωση, καὶ συνεχίζεται
 ἕως τὰ ὕστερα αὐτοκρατορικὰ χρόνια. Ἡ Πλαυτίλλα, γιὰ παρά-

44-45. Κεφάλι γυναίκας με πεπονοειδή κόμμωση, άρ. εύρ. 153.

δειγμα, ἡ γυναίκα τοῦ Καρακάλλα, ποὺ καταδικάστηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα οὐζυγὸ της (211-217 μ.Χ.) σὲ *damnatio memoriae* (καταδίκη σὲ λήθη), χτενιζόταν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅπως δείχνουν οἱ ἀπεικονίσεις της σὲ νομίσματα καὶ πορτραῖτα. Τὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου εἶναι ὠσειδῆς καὶ τὸ μέτωπο ψηλό. Τὰ φρύδια ἔχουν σχῆμα κλειστοῦ τόξου, οἱ κόγχες τῶν ματιῶν εἶναι βαθιές, γεμάτες φωτοσκιάσεις. Τὰ μάτια εἶναι βαθιὰ τοποθετημένα στὶς κόγχες καὶ πλαισιώνονται ἀπὸ ἀδρὰ βλέφαρα. Στὶς ἐσωτερικὲς γωνίες τῶν ματιῶν δηλώνεται ὁ δακρυϊκὸς πόρος, τονίζοντας ἔτσι τὴ φυσικὴ ἀπόδοση τῶν ματιῶν. Κάτω ἀπὸ τὰ μάτια οἱ βαθύνσεις εἶναι ἔντονες καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς σάρκας ρέουσα. Τὸ στόμα μισάνοιχτο, ἡ στοματικὴ σχισμὴ λοξὰ τοποθετημένη. Αὐτὴ ἡ ἠθελπηρὴ ἀσυμμετρία δίνει στὸ πρόσωπο ἔκφραση καὶ ζωντάνια ποὺ τονίζεται ἀπὸ τὴ στροφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἔργο σημαντικοῦ καλλιτέχνη. Λείπουν τὸ πάνω μέρος τῆς μύτης, τὸ σαγόκι καὶ ὁ λαιμὸς. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,19 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

47 2772. Κεφάλι νέας γυναίκας. Ἔχει τὰ μαλλιά χωρισμένα στὴ μέση· ζώνη ἔχει ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὴν κυρίως μάζα τους καὶ φέρεται μὲ κυματισμοὺς πρὸς τὰ πίσω. Τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῶν μαλλιῶν δὲν ἔχει ὑποστῆ τὴν τελικὴ ἐπεξεργασία. Οἱ βαθιὲς κόγχες τῶν ματιῶν ποὺ δημιουργοῦν ἔντονες φωτοσκιάσεις, τὸ πάθος στὴν ἔκφραση καὶ ἡ ἔντονη στροφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ, ποὺ εἶναι στοιχεῖα τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τοποθετοῦν τὸ κεφάλι στὴν ἐποχὴ αὐτή, γύρω στὸ 300 π.Χ. Λείπουν ὁ λαιμὸς, τμῆμα στὸ μέτωπο, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς μύτης καὶ τὸ πάνω χεῖλος. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό. Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

46. Κεφάλι
γυναίκας
με πεπονοειδή
κόμμωση,
άρ. εύρ. 153.

47. Κεφάλι
γυναίκας,
άρ. εύρ. 2772.

48. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ,
ἀρ. εὐρ. 1277.

1277. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ φυσικὸ μέγεθος, πὺ διακρίνεται ἀπὸ ἔντονη ὀριζόντια βάθυνση στὸ μέσον. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἄλλα δύο κεφάλια τοῦ Ἀσκληπιοῦ, πὺ ἐκτίθενται στὸ Μουσεῖο, ἐδῶ ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται μὲ κοντὰ μαλλιά, τὸ περίγραμμα τοῦ προσώπου εἶναι ἐπίμκες, ἡ ἔκφραση περισσότερο πνευματικὴ. Ὁ θεὸς βλέπει ἴσια, ἔχοντας τὸ βλέμμα προσηλωμένο μπροστὰ σ' ἓνα ὀρισμένο σημεῖο. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

1322. Προτομὴ τοῦ θεοῦ Πανὸς σὲ συμφυῆ βάση. Σῶζεται ἀποσπασματικά. Ὁ ἀρκαδικὸς θεὸς ἀποδίδεται ἡλικιωμένος

49. Προτομή Πανός,
άρ. εὐρ. 1322.

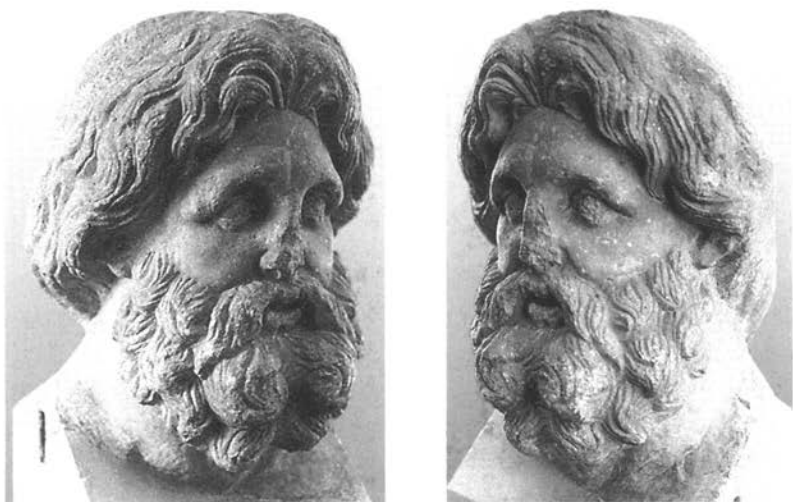
καὶ γενειοφόρος. Τὸ χέρι ποὺ κρατᾷ τὴ σύριγγα εἶναι ἀφύσικα μεγάλο, σὲ σχέση μετὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Τὰ μάτια σχιστά, μὲ βαθιὲς κόγχες. Τὰ ζυγωματικά ὀστά διογκωμένα. Τὸ μουστάκι, παχὺ καὶ μεγάλο, σκεπάζει τὸ πάνω χεῖλος καὶ ἐφάπτεται στὴν ἄκρη τῆς μύτης. Διακρίνεται κάποια ἰλαρότητα στὸ μεγάλο πρόσωπο μετὰ τὸ ὠσειδὲς περίγραμμα. Λείπουν τμήματα τοῦ κρανίου πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, τμήμα ἀπὸ τὴ μύτη δεξιᾶ, τμήματα τῆς παλάμης καὶ τῶν δακτύλων, τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἐκλάπη στὶς 5 Αὐγούστου 1992.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΧΕΜΟΥ

132. Ἡρωικὸ ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο, τὸ μεγαλύτερο τῆς σειρᾶς, τοῦ τύπου τῶν λεγομένων τεγεατικῶν νεκροδείπνων.
- 50 Ὁ ἥρωας, ξαπλωμένος νωχελικὰ πάνω στὴν κλίνη, φοράει ἱράτιο μὲ ρέουσες πτυχές, ποὺ ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ στήθος. Στὸ ἀριστερὸ χέρι κρατᾷ ρυτὸ, ποὺ καταλήγει σὲ προτομὴ λιονταριοῦ, ἐνῶ ἓνα φίδι ὀρθώνεται πρὸς τὸ δεξιὸ του χέρι. Μπροστὰ στὴν κλίνη διακρίνεται τραπέζι μὲ καρπούς καὶ πόπανα. Βρέθηκε στὸ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο μεταξὺ Ἐπισκοπῆς καὶ Ἁγίου Σώστη. Λεῖπει τὸ κεφάλι. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,58 μ., πλάτ. 0,88 μ., πάχ. 0,155 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

50. Ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση νεκροδείπνου, ἀρ. εὐρ. 132.

51-52. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ, ἀρ. εὐρ. 25.

25. Κεφάλι Ἀσκληπιοῦ, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ ἔχουν βρεθεῖ στὸν ἀρκαδικὸ χῶρο. Ὁ θεὸς ἀπεικονίζεται κατὰ μέτωπο, μεγαλοπρεπῆς, στὸν τύπο τῶν μεγάλων θεῶν τῶν κλασικῶν 51
 χρόνων (Δία καὶ Ποσειδῶνα) μὲ μακριὰ σγουρὰ μαλλιά, γένεια 52
 καὶ μακριὰ μουστάκια. Βρέθηκε στὴν Ἐπισκοπή. Ὑψ. 0,50 μ.
 Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

2395. Ἐπιτύμβια στήλη μὲ ἀέτωμα καὶ ἀκρωτήρια σὲ μορφή ἀνθερίων. Εἰκονίζεται ἡ θεὰ Ἄρτεμις καὶ νεαρὸς πολεμιστής. Ἡ θεὰ, μὲ τόξο καὶ φαρέτρα, ποὺ διακρίνεται πίσω ἀπὸ 53
 τὸν δεξιὸ ὄμο, φοραεὶ χιτῶνα ψηλὰ ζωσμένο καὶ κάθεται πάνω σὲ βράχο σὲ ἐπίπεδο ψηλότερο, ὡς θεὰ ποὺ εἶναι, ἀπὸ τὸν πολεμιστή. Ὁ νέος στρέφεται πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ ἔντονο διασκελισμὸ καὶ κρατᾷ μὲ τὸ δεξιὸ του χερί τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ

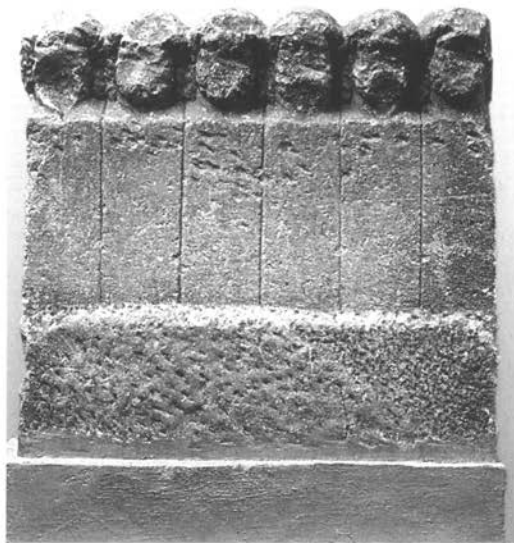
53. Ἐπιτύμβια στήλη με παράσταση Ἀρτέμιδος καὶ πολεμιστῆ, ἀρ. εὐρ. 2395.

δόρυ. Στὸ γυμνὸ κορμί του παρατηρεῖται ἔντονη κίνηση τῶν μυῶν. Ἡ θεὰ μοιάζει ἀνάλαφρη, σὰν νὰ πετάει, ἔχει τάση, ὀρμὴ πρὸς τὰ πάνω, ποὺ τονίζεται στὸ ὑψωμένο ἀριστερὸ της χέρι. Ἡ ἔνταση, ἡ κίνηση καὶ ἡ ἀνάταση προσδιορίζουν καὶ τὴ χρονολογικὴ τοποθέτηση τοῦ ἔργου στὴν Ἑλληνιστικὴ

ἐποχή (ἀρχές 3ου αἰ. π.Χ.). Βρέθηκε πλοσίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Λείπει μεγάλο τμήμα τῆς στήλης κάτω ἀριστερὰ καὶ τὸ δεξιὸ ἀκρωτήριο. Μικρὰ τραύματα, ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Σωζ. ὕψ. 1,22 μ., πλάτ. 0,60 μ., μέγ. πάχ. 0,24 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Ἀδηροσίευτη.

216. Ἐξι ἑρμαϊκὲς στήλες, συμφυεῖς ἀπὸ ἓνα κομμάτι μάρμαρου, διαχωριζόμενες μεταξὺ τους ἀπὸ βαθιὰ ἐγχάραξη. Στὶς στήλες βλέπουμε ὅτι ἡ πυραμιδοειδὴς ἀπόληξη ἔχει ἦδη διαμορφωθεῖ σὲ κεφάλι, ὅπως στὶς κλασικὲς ἑρμαϊκὲς στήλες. Τὰ κεφάλια εἰκονίζουσι γενειοφόρους ἄνδρες μὲ ἐλαφρῖα στροφὴ πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὰ πρόσωπα εἶναι ἀρκετὰ κατεστραμμένα. Μικρὰ τραύματα στὴν ἐπιφάνεια· ἐπίσης ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση. Ὑψ. 0,71 μ., πλάτ. 0,71 μ., ὕψ. βάσης στήλων 0,23 μ., μέγ. πάχ. στήλης 0,22 μ. Μάρμαρο πεντελικό. Τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

54

54. Ἑρμαϊκὲς στήλες
μὲ γενειοφόρους
ἄνδρες, ἀρ. εὐρ. 216.

2394. Ανάγλυφη ἐπιτύμβια στήλη πολεμιστῆ. Φοράει μόνο περικεφαλαία. Τὸ ρωμαλέο κορμὶ εἶναι σὲ ἔνταση, στραμμένο πρὸς τ' ἄριστερά καὶ μὲ τενωμένους τοὺς μυῶνες. Μὲ τὸ ἄριστερὸ χέρι κρατᾷ τὸ ὄχανο τῆς ἀσπίδας καὶ μὲ τὸ δεξιὸ τὸ ξίφος. Τὰ πόδια σὲ πλατὺ διασκελισμό. Γιὰ τὸν τύπο τοῦ ἀναγλύφου, τῆ χρονολόγησίν του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πολεμιστῆ ἔχουν γίνεи διάφορες προτάσεις. Ἀνήκει στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Κατὰ τὸν 1ο ἢ 2ο αἰ. μ.Χ. ἐγίνεи δεύτερη χρῆση τῆς στήλης καὶ χάραχτηκε ψηλά, σὲ πλατιὰ ταινία, τὸ ὄνομα "Ἐχεμος. Λείπει μεγάλο τμήμα τῆς στήλης ἄριστερά. Μικρότερα τραύματα, ἀπολείψματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια· ραγίσματα διατρέχουν τὴν ἐπιφάνεια τῆς στήλης. Ὑψ. 0,875 μ., σωζ. πλάτ. 0,74 μ., πάχ. 0,19 μ. Μάρμαρο πεντελικό.

55. Ἐπιτύμβια
στήλη Ἐχέμου,
ἀρ. εὐρ. 2394.

ΑΥΛΗ

2265α. Ἐπιτύμβια στήλη ὀρθογώνιου σχήματος, με ἀνάγλυφο ἐγγεγραμμένο ἀέτωμα. Στὸ καταέτιο γεῖσο ἐπιγραφὴ 56 (SEG 23, 234):

Βάσσε χαῖραι

Στὸ πεδίο τῆς στήλης, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ κεφαλιοῦ ἄλλη ἐπιγραφὴ:

Σείγη χαῖρε

Δὲν πρέπει νὰ παραξευεῖ ἡ διαφορετικὴ γραφὴ τοῦ ρήματος. Ἦδη ἡ δίφθογγος *αι* προφερόταν ὡς *ε*. Ἡ στήλη χρησιμοποιοῦντο πρῶτα γιὰ τὸν νεκρὸ Βάσσο καὶ ἀργότερα προστέθηκε τὸ ὄνομα τῆς Σείγης. Στὸ ἀνάγλυφο ἀπεικονίζεται ὄρθιος ἄνδρας με μακρὸ πολύπτυχο ἱμάτιο κατὰ μέτωπο. Ἔχει τὸ κεφάλι ξυρισμένο· τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου καὶ τὸ σῶμα εἶναι ἐντελῶς σχηματικὰ δοσμένα. Τὰ χέρια, ἀφύσικα μακριὰ σὲ σχέση με τὴν κλίμακα τοῦ σώματος, ἀπλῶς δηλώνονται. Τὸ κεφάλι, μεγάλο σὲ σύγκριση με τὸ κορμί, εἶναι σὰν καρφωμένο πάνω στὸν λαιμό. Ἡ ὄλη παράσταση θυμίζει ἀπεικονίσεις ἀγίων. Βρέθηκε στὸν Ἅγιο Σώστη τὸ 1962. Τὸ πλαίσιο τῆς στήλης δὲν ἔχει ὑποστῆ τὴν τελικὴ λείανση. Ἀπολεπίσματα, ἰζήματα καὶ διάβρωση στὴν ἐπιφάνεια. Ὑψ. 0,118 μ., πλάτ. 0,52 μ. Μάρμαρο Δολιανῶν. Ἄτεχνο ἔργο τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (285-337 μ.Χ.).

56. Ἐπιτύρβια στήλη, ἀρ. εὐρ. 2265α.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AE	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
AncHistB	<i>The Ancient History Bulletin</i>
ANews	<i>Archaeological News</i>
BCH	<i>Bulletin de Correspondance Hellénique</i>
HdArch	<i>Handbuch der Archäologie</i>
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i>
SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- G. Mendel, Fouilles de Tegée, *BCH* 25, 1901, 241-281.
- A.Σ. Ἀρβανιτόπουλος, Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ καὶ πλαστικά μνημεῖα Τεγέας, *AE* 1907, 105-122.
- Κ.Α. Ρωμαῖος, Ἡ Ἀθηνᾶ Πολιάτις ἐν Τεγέᾳ, *Διεθνῆς Ἐφημερίς τῆς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας* 14, 1912, 49-54.
- Κ.Α. Ρωμαῖος, Τεγεατικαὶ ἐπιγραφαί, *BCH* 36, 1912, 353-386.
- Κ.Α. Neugebauer, *Studien über Skopas* (1913).
- Ch. Dugas, J. Berchmans, M. Clemmensen, *Le sanctuaire d'Aléa Athéna à Tegée* (1924).
- G. Lippold, Die griechische Plastik, *HdArch* III, 1 (1950).
- E. Arias, *Skopas* (1952).
- W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969).
- C. Bauchhenss-Thüriedl, *Der Mythos von Telephos in der antiken Bildkunst, Beiträge zur Archäologie* 3 (1971).
- A. Delivorrias, Σκοπαδικά (I), Telèphe et la bataille du Caique au fronton ouest du temple d'Aléa à Tegée, *BCH* 97, 1973, 111-135.
- Ν. Παπαχατζῆς, *Παυσανίου Ἑλλάδος Περιήγησις, Ἀχαϊκά - Ἀρκαδικά* (Ἀθήνα 1980) 174 κ.ε.

- Γ. Πίκουλας, Τεγεατικά: Ἐχερος, *Ἀρχαιογνωσία* 2, 2, 1981, 283-287.
- A. Delivorrias - A. Linfert, Σκοπαδικά (II). La statue d'Hygie dans le temple d'Aléa à Tegée, *BCH* 107, 1983, 277-288.
- M. Jost, *Sanctuaires et cultes d'Arcadia* (Paris 1985).
- M. Voyatzis, *The Early Sanctuary of Athena Alea at Tegea* (1990).
- Ἄ. Σταυρίδης, Ταφικά γλυπτά στο Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Τρίπολης (1992).
- M. Voyatzis, Current Fieldwork at the Sanctuary of Athena Alea at Tegea, *ANews* 17, 1992, 19-25.
- G. Despinés, Ἐνα σύμπλεγμα ἐφεδρισμοῦ ἀπὸ τὴν Τεγέα, *Sculpture from Arcadia and Laconia* (Oxbow Books, 1993) 87-97.
- I. Levente, Τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἀοκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας στὴν Τεγέα, *Sculpture from Arcadia and Laconia* (Oxbow 1993) 119-127.
- G.B. Waywell, The Ada, Zeus and Idrieus Relief from Tegea in the British Museum, *Sculpture from Arcadia and Laconia* (Oxbow Books, 1993) 79-86.
- I. Worthington, The Date of the Tegea Decree (Tod II 202). A Response to the Diagramma of Alexander III or of Polyperchon? *AnchistB* 7, 1993, 59-64.

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Εύθυσ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ 1830, ποὺ ἀκολούθησε τὸν μεγάλο Ἀγώνα τοῦ 1821, τέθηκαν στὶς πρῶτες κυβερνήσεις τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς οἰκονομίας, τῆς διοίκησης καὶ τῆς ἐκπαίδευσης. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ πρόβλημα περιλάμβανε καὶ τὶς ἀρχαιότητες τὶς ὁποῖες ἐπὶ αἰῶνες λεπλατοῦσαν καὶ κατέστρεφαν οἱ ἀρχαιοκάπηλοι. Ἐπειδὴ ἡ φροντίδα τῆς ὀλιγομελοῦς κρατικῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας γιὰ τὰ ἀρχαῖα δὲν ἦταν ἐπαρκής, μιὰ ὀμάδα λογίων καὶ πολιτικῶν ἴδρυσε, στὶς 6 Ἰανουαρίου 1837, μετὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ πλουσίου ἐμπόρου Κωνσταντίνου Μπέλιου τὴν ἐν Ἀθήναις *Αρχαιολογικὴ Ἐταιρεία*, ἡ ὁποία εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀνεύρεση, ἀναστήλωση καὶ συμπλήρωση τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδας.

Πρῶτοι πρόεδροι καὶ γραμματεῖς ἦταν πολιτικοὶ καὶ διπλωμάτες. Μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ χωρὶς καμιὰ βοήθεια ἀπὸ τὸ Κράτος προσπαθοῦν μετὰ τὶς μικρὰς προσφορὰς τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας καὶ μετὰ δωρεὰς νὰ φέρουν σὲ πέρας μεγαλεπήβολα ἔργα, τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὴν ἀναστήλωση τοῦ Παρθενῶνος, τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, τοῦ Πύργου τῶν Ἀνέμων, ὅλα στὴν Ἀθήνα.

Ἔως τὸ 1859 ἡ Ἐταιρεία ἀντιμετώπισε μεγάλες οἰκονομικὰς δυσκολίας ποὺ ἔβαλαν σὲ κίνδυνο τὴν ὑπαρξὴ της. Ἀπὸ τὴ χρονιά αὐτὴ γραμματεὺς της γίνεται ὁ ἐπιφανὴς λόγιος καὶ ἐπιγραφικὸς Στέφανος Κουμανούδης, ὁ ὁποῖος θὰ διατηρήσει τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἕως τὸ 1894. Μετὰ τὶς γνώσεις του, τὴ μεθοδικότητα καὶ τὴν ἐνεργητικότητά του ἔδωσε νέα πνοὴ στὴν

Ἐταιρεία καὶ μὲ τὴν πρωτοβουλία του ἔγιναν μεγάλης ἔκτασης ἀνασκαφές στὴν Ἀθήνα (Κεραμεικός, Ἀκρόπολη, βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, στοὰ τοῦ Ἀττάλου, θέατρο τοῦ Διονύσου, ρωμαϊκὴ Ἀγορά), στὴν Ἀττικὴ (Ραμνοῦς, Θορικός, Μαραθῶν, Ἐλευσίνα, Ἀμφιάρειον, Πειραιάς), στὴ Βοιωτία (Χαιρώνεια, Τανάγρα, Θεσπιές), στὴν Πελοπόννησο (Μυκῆνες, Ἐπίδαυρος, Λακωνία) καὶ στὶς Κυκλάδες. Παράλληλα πρὸς τὶς ἀνασκαφές συγκροτοῦνται στὴν Ἀθήνα μεγάλα μουσεῖα τῆς Ἐταιρείας τὰ ὁποῖα ἀργότερα θὰ ἀποτελέσουν τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

Τὸν Κουμανοῦδη διαδέχτηκε ὁ Παναγιώτης Καββαδίας, Γενικὸς Ἐφορὸς τῶν Ἀρχαιοτήτων (1895-1909, 1912-1920), ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἴδια δραστηριότητα συνέχισε τὸ ἔργο τοῦ προκατόχου του μὲ ἀνασκαφές σὲ νέες περιοχές τῆς Ἑλλάδας, Θεσσαλία, Ἥπειρο, Μακεδονία, στὰ νησιά (Εὐβοία, Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Λέσβο, Σάμο, Κυκλάδες) καὶ τὴν ἴδρυση πολλῶν μουσείων σὲ ἐπαρχιακὲς πόλεις. Τὸν Καββαδία διαδέχτηκαν ὡς γραμματεῖς οἱ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Γεώργιος Οἰκονόμος (1924-1951), Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος (1951-1979), καὶ Γεώργιος Μυλωνᾶς (1979-1988). Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς γραμματείας τους ἡ Ἐταιρεία μπόρεσε νὰ συνεχίσει τὸ ἐπισημονικὸ ἔργο της παρὰ τὶς δυσκολίες ποὺ δημιουργήθηκαν γιὰ σημαντικὸ χρονικὸ διάστημα ἐξαιτίας τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ τῶν ὅσων ἀκολούθησαν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ὡς ἀνεξάρτητο Ἐπισημονικὸ ἴδρυμα ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐπικουρεῖ καὶ σήμερα τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος στὸ ἔργο του τῆς προστασίας, τῆς ἀνάδειξης καὶ τῆς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ὅταν χρειασθεῖ ἀναλαμβάνει τὴ διαχείριση καὶ ἐκτέλεση μεγάλων ἔργων, ὅπως ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ τὶς ἀνασκαφές τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἢ παλαιότερα μὲ μεγάλης ἔκτασης ἀνασπλώσεις.

Σημαντικό τομέα τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας ἀποτελοῦν τὰ δημοσιεύματά της. Ἐκδίδει τρία ἐτήσια περιοδικά: τὰ *Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* (ἀπὸ τοῦ 1837) στὰ ὁποῖα δημοσιεύονται οἱ ἀναλυτικὲς ἐκθέσεις τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν ποὺ διεξάγει σ' ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα· τὴν *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα* (ἀπὸ τοῦ 1837) στὴν ὁποῖα δημοσιεύονται συνθετικὲς μελέτες γιὰ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχαιότητες καὶ δημοσιεύσεις ἀνασκαφῶν· τὸ *Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* (ἀπὸ τοῦ 1955) στὸ ὁποῖο δημοσιεύονται κάθε Μάιο σύντομες ἐκθέσεις τῶν ἀνασκαφῶν της. Ἀπὸ τοῦ 1988 ἐκδίδεται, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, ὅπως καὶ τὰ τρία ἄλλα περιοδικά, Ὁ *Μέντωρ*, τριμηνιαῖο περιοδικό, ποὺ περιέχει εἰδήσεις γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ κυρίως μικρὰ ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα.

Ἐκτὸς τῶν περιοδικῶν ἐκδίδονται στὴ σειρὰ «Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας» μονογραφίες γιὰ ἀρχαιολογικὰ θέματα καὶ δημοσιεύσεις ἀνασκαφῶν, κυρίως τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διοικεῖται ἀπὸ ἑνδεκαμελὲς Διοικητικὸ Συμβούλιο τὸ ὁποῖο ἐκλέγεται κάθε τρία χρόνια ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν ἐταίρων της. Κάθε χρόνο, περὶ τὸν Μάιο, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου ἀνακοινώνει σὲ εἰδικὴ Δημόσια Συνεδρία τὸ ἐτήσιο ἔργο τοῦ Ἰδρύματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

137. Γ' Ἐπιστημονικὴ Συνάντη-
ση γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ Κερα-
μικὴ: Χρονολογημένα σύνολα -
Ἔργαστήρια. 24-27 Σεπτεμβρίου
1991, Θεσσαλονίκη
1994
138. ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ
Βεργίνα II: Ὁ «τάφος τῆς Περ-
σεφώνης»
1994
139. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ.
ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΥ
Ἡ προϊστορικὴ κατοίκηση τῆς
Ἑλλάδος καὶ ἡ γένεσις τοῦ
ἑλληνικοῦ ἔθνους
1994-1995
140. ALEXANDER
PAPAGEORGIOU-VENETAS
Athens: The Ancient Heritage
and the Historic Cityscape in a
Modern Metropolis
1994
141. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΔΡΑΝΔΑΚΗ
Βυζαντινὲς τοιχογραφίες τῆς Μέ-
σα Μάνης
1995
142. ΜΑΝΟΛΙΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ
Vergina II: The "Tomb of Perse-
phone"
1994
143. ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΤΕΛΕΒΑΝΤΟΥ
Ἄκρωτήρι Θήρας: Οἱ τοιχογρα-
φίες τῆς Δυτικῆς Οἰκίας
1994
144. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Τὰ ἀρχαία τῆς Ἑλλάδος κατὰ
τὸν Πόλεμο 1940-1944
1994
145. ERNST BUSCHOR
Τὸ ἑλληνιστικὸ πορτραῖτο
(μετάφραση Γεωργίου Σ. Δοντᾶ)
1995
146. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Μαραθῶν: Ἀρχαιολογικὸς ὁδη-
γὸς
1995
147. ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΩΝΑΣΟΓΛΟΥ
Ἡ «Οἰκία τοῦ τάφου τῶν τριπό-
δων» στὶς Μυκῆνες
1995
148. ΕΡΣΗΣ ΜΠΡΟΥΣΚΑΡΗ
Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργί-
ου τῶν Ἑλλήνων στὴ Βενετία
1995
149. ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΡΟΥΖΟΥ
Μικρὰ κείμενα
1995
150. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Ἡ περιπέτεια τῆς ἑλληνικῆς

- Ἄρχαιολογίας στὸν βίο τοῦ Χρή-
στου Καρούζου
1995
151. ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ-
ΤΙΒΕΡΙΟΥ
Τὸ μικρὸ τόξο τοῦ Γαλερίου στὴ
Θεσσαλονίκη
1995
152. ΝΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ
Ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς
1995
153. ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ
ΓΚΟΦΑ
Ἡ νεολιθικὴ Νέα Μάκρη: Ἡ κε-
ραμεικὴ
1995
154. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
Οἱ ἑλληνικὲς ἀνασπλώσεις
1996
155. BASIL PETRAKOS
Marathon: An Archaeological
Guide
1996

ΑΝΑΤΥΠΩΣΕΙΣ

- 36Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ
Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική
βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς
λεκάνης
1994
- 37Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ
Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν Ἀρχαίων
Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρ-
μογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγρα-
φεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνη-
μεῖα
1994
- 75Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗ
Καλλιέργης, «ὄλης Θετταλίας
ἄριστος ζωγράφος»
1994
- 86Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
ΟΡΛΑΝΔΟΥ
Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Παρθενῶνος
1995

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΑ ΓΛΥΨΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ
ΤΗΣ ΑΛΚΜΗΝΗΣ ΣΤΑΥΡΙΑΗ
ΑΡ. 156 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΑΡ. 8 ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ
ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1996
ΣΤΟ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»

